

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra obecné antropologie

Bc. Tereza Blažková

**Proměna krajiny a života v době industrializace
na Šumavě: Vchynicko-tetovský plavební kanál jako osa
změn v regionu**

Diplomová práce

Praha 2010

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Václav Matoušek, CSc.**

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně Univerzity Karlovy a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři UK a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. června 2010

.....

Tereza Blažková

Na tomto místě bych ráda poděkovala především doc. Václavu Matouškovi za inspirativní vedení práce a neustálou podporu. Můj další dík za přínosné konzultace patří PhDr. Lucii Storchové, Mgr. Anně Kubíkové z českokrumlovského oddělení SOA Třeboň za pomoc s vyhledáváním kartografických pramenů, Bc. Matyáši Kracíkovi za sestavení 3D modelů a všem, kteří mi byli v době studia oporou.

ABSTRAKT

Práce je příspěvkem ke studiu novověké kulturní krajiny, zejména krajiny industriální. Sleduje proměny krajiny a osídlení na střední Šumavě, které souvisely s industriálními aktivitami v kraji. Industrializaci a s ní související změny do oblasti vnesla stavba Vchynicko-tetovského plavebního kanálu na přelomu 18. a 19. století. Před vznikem kanálu byly lesy v oblasti využívány sklářskými a železářskými hutěmi, ale průmyslové činnosti a osídlení dosáhly svého vrcholu až po exploataci lesů, právě díky možnosti plavení dřeva. Výstavba a fungování kanálu byly podnikatelským záměrem knížete Schwarzenberga, který splavněním Vydry a následným plavením po Otavě a Vltavě zaplnil mezeru na pražském trhu s palivovým dřívím. Krajina již během prvních desetiletí 19. století prošla značnou negativní proměnou, zejména lesních porostů, zvýšil se počet osad s domy dřevařů. Problémy nastaly s větrnými a kůrovcovými kalamitami v 70. letech 19. století. Krize a konec plavení dříví nastala v souvislosti s válečnými událostmi a politickými změnami v první polovině 20. století. Krajina a osídlení se však proměňovaly i v následujících letech období socialismu a další zlom nastal po pádu železné opony, zejména se změnou vnímání krajiny, související s ochranou přírody a turistikou.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Antropologie krajiny – industrializace – industriální archeologie – industriální krajina – lesní hospodaření – osídlení Šumavy – plavení dříví – Šumava – těžba dřeva – Vchynicko-tetovský plavební kanál.

ABSTRACT

This thesis was written to contribute to study of the post-medieval cultural landscape, especially the industrial landscape. It observes changes of landscape and settlement, which were affected by industrial activities in the middle of Šumava Mountain region. The reason why the landscape pattern has changed were industrial activities and also fabrication of Vchyncko-tetovský floating channel at the turn of the 18th and 19th century. Forests in this region were previously used mainly by glass and iron works, but the industrial activities and settlement culminated in the exploitation of the forests just because of opportunity of the wood floating. Formating and function of the channel was business intention of prince Schwarzenberg, who could due to floating of Vydra river and then other two rivers called Otava and Vltava fill the gap in the market with firewood in Prague. The landscape was already in the first decennium of the 19th century reformed negatively, namely in forest crops. The number of colonies of woodworkers increased. The problems came in 1870's with windbreake and bark beetle calamities. Crisis and termination of the wood floating in the region came on the first half of 20th century in connection with world war and political changes. But the landscape and settlement experienced changes in folowing years of comunism as well. Next break came with the breakdown of iron curtain. The lanscape started to be perceived in another way, which was connected with nature protection and turism.

KEYWORDS:

Forest management – industrial archeology – industrial landscape – industrialization – landscape antropology – settlement of Šumava region – Šumava Mountains – timber harvesting – Vchynicko-tetovský floating channel – wood floating.

OBSAH

1. ÚVOD	8
1.1. Vymezení předmětu studia	8
1.2. Cíle práce a její smysl	8
1.3. Metodika a teoretické zakotvení práce	10
1.4. Pramenná základna	11
1.4.1. Písemné prameny a literatura	11
1.4.2. Kartografické prameny.....	12
1.4.3. Staré“ a „nové“ fotografie jako pramen	13
1.4.4. Terénní výzkum	13
1.4.5. Orální historie: semistrukturované interview	14
2. OBDOBÍ PŘED VÝSTAVBOU VCHYNICKO-TETOVSKÉHO KANÁLU	16
2.1. Vymezení studovaného regionu	16
2.2 Geologie a přírodní podmínky	17
2.2.1. Geologická minulost, současnost a půdní podmínky	17
2.2.2. Hydrologie, klima a vegetace oblastí	20
2.3. Historický vývoj: Osídlení a život - počátky proměny krajiny	21
2.3.1. Pravěk.....	21
2.3.1.1. <i>Pravěká těžba</i>	22
2.3.2. Středověké osídlení, těžba a řemesla	24
2.3.2.1. <i>Úsvit středověku: „solná“ Zlatá stezka</i>	25
2.3.2.2. <i>Zlato</i>	28
2.3.2.3. <i>Hutnictví železa</i>	29
2.3.2.4. <i>Sklářství</i>	30
2.3.3. Novověké osídlení, těžba a řemesla: předprůmyslová výroba	31
2.3.3.1. <i>Králováci: svobodní královští rolníci</i>	32
2.3.3.2. <i>Sklářství</i>	34
2.4. Použití a zpracování dřeva	36
2.4.1. Pravěk.....	36
2.4.2. Středověk a novověk	37
2.4.3. Lesní řemesla	38
2.4.4. Přehled vývoje lesnictví v českých zemích do poloviny 20. století.....	40
2.5. Přehled vývoje správního členění, vlastnických poměrů a lesního hospodaření ve sledovaném regionu před výstavbou kanálu	43
2.5.1. Vznik a vývoj Prášílského panství	45

2.5.2. Lesnictví.....	46
3. OBDOBÍ PLAVENÍ DŘÍVÍ NA KANÁLU.....	51
3.1. Plán a stavba kanálu.....	51
3.2. Popis Vchynicko-tetovského plavebního kanálu a jeho zázemí.....	52
3.3. První etapa do poloviny 19. století	60
3.3.1. Lesní hospodaření a proměna krajiny	60
3.3.2. Proměna osídlení - obyvatelé a osady	65
Exkurz 1: Dlouhá Ves jako ukázka proměny osídlení vlivem těžby dřeva	66
3.3.3. Průmysl v oblasti.....	69
3.3.4. Proměna krajiny	70
3.4. Druhá etapa od 50. let do kalamit 70. let 19. století.....	72
3.4.1. Lesní hospodaření a změna ve smýšlení o něm	72
3.4.2. Průmysl	75
3.4.3. Proměna krajiny a osídlení.....	76
Exkurz 2: Jak vypadaly původní šumavské domy.....	77
3.5. Třetí etapa: do posledního splaveného polena	79
3.5.1. Lesní hospodářství a proměny krajiny	79
3.5.2. Průmysl	83
3.5.3. Doprava	87
3.5.4. Proměna krajiny a osídlení.....	88
3.5.5. Turismus.....	88
4. SLEDOVANÁ OBLAST PO ZÁNIKU PŮVODNÍ FUNKCE KANÁLU: DRUHÁ POLOVINA 20. STOLETÍ – PAMĚŤ KRAJINY A PAMĚŤ LIDÍ.....	90
4.1. Společenské změny po světových válkách a jejich vliv na krajinu.....	91
4.1.1. Proměna krajiny a osídlení: Příběhy Preisleitenu, Schätzovy Mýtě a Vchynic-Tetova.....	94
4.1.1.1. Preisleiten.....	95
4.1.1.2. Schätzenreit	98
4.1.1.2. Vchynice-Tetov	99
4.2. Krajina Vchynicko-tetovského kanálu dnes.....	102
4.2.1. Ochrana přírody	102
4.2.2. Turistika a proměna vnímání krajiny	103
5. ZÁVĚR	106
ČESKO-NĚMECKÝ PŘEHLED POUŽITÝCH TOPONYM	110
NĚMECKO-ČESKÝ PŘEHLED POUŽITÝCH TOPONYM	112
LITERATURA A PRAMENY	114
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	119

1 ÚVOD

1.1 Vymezení předmětu studia

Předmětem práce je sledování změn v krajině a životech lidí v blízkosti dnes významné technické památky, Vchynicko-tetovského plavebního kanálu před jeho postavením, především pak v době jeho činnosti v 19. století a také po skončení jeho využívání k původnímu účelu, tedy plavení dříví. Vchynicko-tetovský kanál byl postaven na přelomu 18. a 19. století a jeho činnost byla velmi úzce spojená s počátky průmyslu na střední Šumavě.

Práce je založena na interdisciplinárním studiu. Kombinuje studium kartografických pramenů, archivních fotografií s terénním povrchovým průzkumem a literaturou, především významně využívá poznatky z dějin lesnictví. Poslední kapitola práce se věnuje mimo jiné vzpomínkám dvou pamětníků, se kterými jsme pomocí metod orální historie vedli semistrukturovaná interview. V širším pojetí lze práci charakterizovat jako příspěvek ke studiu novověké krajiny, ovlivněné industrializací nebo také k oboru, který bychom mohli pojmenovat jako antropologie industriálního období. V našem případě se jedná o krajinu horskou, venkovskou.

1.2 Cíle práce a její smysl

V práci si klademe následující otázky: Jak se proměnila krajina v regionu¹ po postavení Vchynicko-tetovského kanálu? Změnilo se osídlení kraje a jak? Byla „dřevařská“ kolonizace zásadní pro osídlení této oblasti? Jak se utvářela, nebo byla utvářena krajina během fungování kanálu, a které faktory hrály důležitou roli? Jaký vliv mělo na krajinu konec plavení dříví touto umělou vodní cestou? Bylo osídlení ovlivněno po ukončení plavení dříví a jak? Které vlivy měly na změně krajiny a osídlení ve 20.

---

¹Zájmová oblast bude dále blíže vymezena.

století největší podíl? Proměňoval se v průběhu 19. a 20. století vztah obyvatel ke krajině a jak?

K zodpovězení všech těchto otázek se práce zaměřuje na několik oblastí. Sleduje vývoj osídlení oblasti, řemesel, těžby, využívání lesa a rozvoj průmyslových činností, trvání sídel v oblasti, a to již od nejstarších dob po současnost. Podrobně se zabývá vývojem lesního hospodářství a konkrétních lesů v regionu v 19. století z kartografických pramenů a literatury. Oblast byla v době industrializace spojena především s těžbou dřeva a využitím vodních toků. Všechny řemeslné a později průmyslové činnosti v tomto horském regionu se od využití dřeva a vody odvíjely. Patří sem činnosti od lesních řemesel, přes uhlířství, činnost sklářských hutí s nezbytnou výrobou potaše, železářských hutí a hamrů až po vysoce mechanizované pily, brusírny i specifickou výrobu např. rezonančního dřeva pro hudební nástroje nebo papíru. V regionu probíhala také těžba nerostných surovin, křemence, zlata anebo rašeliny. S průmyslovou výrobou jsou spojeny mnohé další dílčí problémy, např. růst dopravní infrastruktury, obnova lesů nebo potřeba výstavby bydlení pro dělníky.

Vedle všech těchto vlivů, které v krajině působily, se práce zaměřuje na vývoj vztahu obyvatel ke krajině a způsobu, kterým krajinu vnímali. Práce si pokládá otázku, kdy a jak nastala změna ve vnímání regionu od podnikatelského průmyslového zájmu vrchnosti k využití v 19. století ke vnímání krásy přírody a její ochrany spolu s jejím turistickým a rekreačním potenciálem těsně před přelomem století a po něm.

Práce se pokouší vystihnout jedinečnost vývoje v regionu, jeho odlišnost od jiných oblastí v Čechách. Ukazuje specifika i úskalí průmyslové výroby v šumavském regionu. Důraz je v práci kladen na vývoj od přelomu 18. a 19. století zhruba do období první republiky, kdy kanál sloužil k plavení dřeva a docházelo jeho vlivem ke změnám. Období dalšího využívání kanálu, zejména od poloviny 20. století již není hlavním tématem diplomové práce, zabýváme se jím stručně ve 4. kapitole. Toto období by mohlo být tématem dalšího studia v případné disertační práci, neboť téma je velmi široké a v této práci se snažíme vystihnout právě jedinečnost industrializace v 19. století v souvislosti se schwarzenberským podnikáním.

1.3 Metodika a teoretické zakotvení práce

Krajina se od 90. let 20. století stává častým tématem přírodních i humanitních věd. Ústředním tématem naší práce je krajina, můžeme ji tedy zařadit k oboru antropologie krajiny. Jedná se o mezioborovou disciplínu, která se zabývá mnoha různými fenomény, spojenými s krajinou. Studuje nejen její přírodní rozměr, ale i historický a sociální. Důležitý je vztah člověka ke krajině, způsob, kterým ji vnímá a přetváří, ale zároveň jak ona zpětně utváří a ovlivňuje jeho². Klíčový je pojem paměti krajiny.

Na teoretické rovině práce vychází vedle principů krajinné antropologie především z antropologie industriálního období, disciplíny, jíž byla v českém prostředí věnována zatím jen malá pozornost. Bádání o tématu industriální krajiny má své kořeny ve Velké Británii. Zájem o industriální období zde začal v 50. a zejména v 60. letech 20. století, soustřeďoval se především na vyhledávání a zaznamenávání technických památek a obor začal být označován jako industriální archeologie (Industrial archeology, Historical archeology) (Palmer 2005; Symonds – Casella, 2006). V dalších letech zájem o nový obor stále rostl a jeho bádání začalo na industrializaci nahlížet jako na narušování tradiční krajiny a společnosti a začalo ji studovat celospolečensky. Jednotlivé industriální památky začaly být studovány v širších hospodářských, společenských i krajinných souvislostech (Matoušek 2010, 18–20) prostřednictvím oboru, nazývaného stále „industrial archeology“, ale oproti jeho vymezení z šedesátých let se už nestarala pouze o hmotnou stránku věci. Obor se jednak začal specializovat na dílčí problematiky, jako např. na určité druhy průmyslové výroby nebo na konkrétní technická zařízení, a jednak se technické průmyslové památky začaly studovat v již výše zmíněných širších společenských, hospodářských a krajinných souvislostech (Walker – Nevell – Casella 2001). Pro tento nový cíl bádání, se kterým se v této práci ztotožňujeme, bychom mohli obor označit jako „antropologie industriálního období“ nebo „industriální antropologie“, která nestuduje pouze hmotnou stránku věci, ale je mezioborová. Studuje nově také prameny písemné, ikonografické nebo kartografické a nabízí jedinečný pohled na změny, které se udály v souvislosti s průmyslovou revolucí a počátkem moderní společnosti.

---

² Pro českou antropologii krajiny jsou zásadní práce jako Krajiny vnitřní a vnější (Cílek 2002), Krajina a revoluce (Sádlo – Pokorný – Dreslerová – Cílek 2005), Krajinný ráz (Löw – Michal 2003), nebo Krajina a paměť (Schema 2007).

Diplomová práce nahlíží na společnost a kulturu industriálního období ve vymezeném regionu Šumavy jako na celek, jehož spojujícím motivem je Vchynicko-tetovský plavební kanál, díky kterému k industriálním změnám došlo. Není tedy pouhým výčtem průmyslových objektů, ale jejich činnost kontextualizuje s vývojem krajiny, společnosti a kultury v regionu, v čase i prostoru. Propojení všech průmyslových aktivit ve sledovaném místě a době odhalí souvislosti a pomůže objasnit odlišnosti a specifika proměn krajiny i lidské společnosti v tomto regionu.

Práce vychází z mezioborového studia a staví především na srovnávání literatury a edic písemných pramenů s prameny kartografickými, starými i současnými fotografiemi a v neposlední řadě s terénním průzkumem. Práci doplní vzpomínky pamětníků.

1.4 Pramenná základna

1.4.1 Písemné prameny a literatura

Při studiu proměn v regionu je využívána bohatá literatura, která se věnuje dějinám lesního hospodaření, osídlení či obecně regionální historii. Mnohá použitá literatura představuje podrobně zpracované edice písemných archivních pramenů, které pocházejí ze šedesátých let minulého století. Příkladem takové práce, ze které jsme vycházeli při sledování vývoje lesního hospodaření v regionu, je elaborát J. Ministra *Historický průzkum lesů Kašperské Hory* z roku 1963. Ministr podrobným, dalo by se říci pozitivistickým způsobem, zpracoval písemnou dokumentaci, která se váže k lesnímu hospodaření na Prášílském panství³. Pro nás tak velmi podrobně zmapoval lesní hospodaření v regionu během fungování Vchynicko-tetovského kanálu. Významným pramenem pro nás jsou také práce, věnující se regionální historii a národopisu, a to především německých autorů, např. práce *Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde F. Blaua (1932)* nebo další tituly, které vznikaly v Německu v padesátých a šedesátých letech a jejichž autory byli vesměs lidé, kteří odešli ze Šumavy v poválečné době. Tyto práce jsou sice částečně zatíženy poválečnými událostmi v pohraničí, avšak

---

³ Tyto písemnosti jsou uloženy v SOA Třeboň, na pracovišti v Českém Krumlově pod signaturou IA 6Walf 3, která obsahuje několik fascikulů, a nacházejí se tu i některé z námi v obrazové příloze uváděných plánů a map, které jsme v archivu studovali.

především data, vztahující se k osadám a vesnicím, jsou cenným materiálem pro naši práci. Patří sem např. objemná, vyčerpávající publikace nakladatelství Morsak *Im Lande der künischen Freibauern* z roku 1980.

1.4.2 Kartografické prameny

Kartografická díla plní ve společenských vědách dvě základní funkce: funkci historického pramene (staré mapy, plány a atlasy) a funkci metodologickou (uplatnění kartografické metody v historickém výzkumu s využitím starých i soudobých map) (Semotanová 1994, 23). Rozbor kartografických pramenů spočívá ve vnější a vnitřní kritice dokumentů. Přitom se uplatňují základní poznatky z dějin kartografie, zejména o vývoji mapového zobrazení českých zemí. Existuje základní řada mapování⁴, o kterou se lze opřít při sledování vývoje krajiny, osídlení, hospodaření a jejich změn v čase a prostoru.

Do této základní řady můžeme zařadit např. Klaudiánovu mapu Čech (1518), Müllerovy mapy (1720), mapy I. (1764–1783), II. (1836–1852) a III. (1874–1880) vojenského mapování, i mapy Stablního katastru (1824–1843), které jsou díky své podrobnosti a popisnosti pro naši práci naprosto zásadní. Dále pracujeme především se speciálními mapami a plány, které vznikaly v našem sledovaném území v souvislosti s lesním hospodařením, jsou to např. mapy dělení panství na polesí a lesní tratě, plány porostů z lesních hospodářských plánů polesí z 19. a počátku 20. století. Významné jsou pro naši práci plány, zachycující plán i úpravy Vchynicko-tetovského kanálu. Tato kartografická díla jsme studovali v SOA Třeboň, v pobočce v Českém Krumlově. V práci uvádíme i mapy a plány z edic kartografických pramenů, jako je např. mapa, zachycující Zlatou stezku z 18. století z publikace *Svědectví lesních map* Národního zemědělského muzea, kartografické prameny, publikované v Ministrově *Historickém průzkumu lesů* (Ministr 1963) a také z další citované literatury. Údaje ze starých map je možné využít k zjištění stavu krajiny včetně lesních porostů v určitém časovém období. Díky řadě historických map jednoho území můžeme sledovat vývoj a proměny sídel, vegetace, komunikací i např. vodohospodářských úprav.

---

⁴ Základní řadou mapování se zabývá E. Semotanová (2002).

Dále v práci používáme současné základní a turistické mapy, a především letecké měřické snímky, poskytnuté pro práci VGHMU⁵ v Dobrušce. A dále kartografická prostorová data digitálního geografického modelu území České republiky ZABAGED®, která pro zpracování práce zapůjčil ČÚZK⁶. Z výškopisných dat ZABAGED® vznikly všechny 3D modely⁷ v této práci.

Studované kartografické prameny pro danou oblast poskytují velké množství informací, které jsou jedinečné a v pramenech jiné povahy mohou být nepřesné nebo zcela chybět. Studium dostupných kartografických zobrazení regionu pomůže díky srovnání odhalit vývoj studovaných fenoménů a bude tak možné ukázat na korelaci, mezi nimi a prameny jiné povahy.

1.4.3 „Staré“ a „nové“ fotografie jako pramen

Staré fotografie jsou v mnoha ohledech významným pramenem ke studiu regionu. Především v té části práce, která se věnuje osídlení a proměnám krajiny, uvádíme pro srovnání staré a současné fotografie. Pokud není uvedeno jinak, současné fotografie jsme v terénu pořídili sami. Staré fotografie pocházejí jednak z jejich edic, jako je například *Land und Leut im mittleren Böhmenwald in alten Fotos* z roku 1985 vydavatelství Morsak aj., jednak z literatury.

1.4.4 Terénní výzkum

Studium map a fotografií je v práci doplněno terénním průzkumem. Konfrontovali jsme současnou krajinu s tehdejší tak, jak je zachycena v kartografických pramenech a na fotografiích.

Terénní průzkum je metodou nedestruktivní archeologie, která zahrnuje soubor technik, metod a teorií, zaměřených na vyhledávání a vyhodnocení archeologických pramenů bez provedení destruktivního zásahu do terénu. Jedním z druhů nedestruktivního

---

⁵ Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad.

⁶ Český úřad zeměměřický a katastrální.

⁷ Autorem všech 3D modelů je Matyáš Kracík.

výzkumu je povrchový výzkum reliéfních tvarů antropogenního původu. Je to způsob povrchového průzkumu, který zahrnuje vyhledávání, zaměřování, mapování, třídění a interpretaci terénních útvarů, které jsou pozůstatky někdejší lidské činnosti (*Kuna 2004*, 237).

V krajině jsme vyhledávali a pozorovali především terénní reliкты v prostorech zaniklých vesnic. Zaměřili jsme se především na osady Preisleiten, Vchynice-Tetov a Schätzova Mýt', kterým se věnuje část čtvrté kapitoly práce. V terénu jsou patrná dělení pozemků mezními pásy, cesty, částečně i místa, kde stávaly chalupy. Stopami člověka v terénu jsou i rostlinné druhy, které jsou spjaty s lidským osídlením⁸. Cílem terénní prospekce byl samozřejmě také samotný plavební kanál a jeho zařízení.

Terénní pozorování byla srovnávána především se stavem, jak obce zachytilo mapování v 30. letech 19. století na Stablním katastru a s dalšími kartografickými prameny, s leteckými měřickými snímky a fotografiemi.

1.4.5 Orální historie: semistrukturované interview

Výzkum doplňujeme metodou orální historie. Předem je nutno upozornit, že rozhovory nejsou stěžejním pramenem, ze kterého naše práce vychází, ale že se jedná o doplněk pro dokreslení situace v druhé polovině dvacátého století, vykládané ve čtvrté kapitole práce.

Orální historie je kvalitativní výzkumná metoda užívaná ve společenských vědách. Jedná se o řadu propracovaných postupů, jimiž se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly svědky události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá (*Vaněk 2007*, 11). Jsou nezastupitelné většinou tam, kde jsou z různých důvodů prameny nedostačující nebo zcela chybí. Orální historie používá rozhovory s různou mírou strukturovanosti a také vyprávění životních příběhů informátorů jako výzkumné techniky.

Vedli jsme rozhovory se dvěma pamětníky, jejichž životy jsou neoddělitelně spjaty se studovaným regionem. Jednalo se s u každého z nich o dva polostrukturovaná až

---

⁸ Botanické markery.

volnější narativní interview se čtyřměsíčním časovým odstupem. Jejich životní zkušenosti a zážitky dokreslují to, co není možné vyčíst z jiných pramenů k našemu regionu, nebo jejich výpovědi různé situace ilustrují. Vyprávění pamětníků dovolují nahlédnout do jejich vzpomínek, které podávají vlastní jedinečnou interpretaci historických událostí v jednom případě od doby těsně před polovinou a v druhém od 60. let 20. století a reflexi vlastního života.

Oba informátoři byli seznámeni s obsahem práce a poskytli informovaný souhlas se zpracováním dat pro její účely a utajením jejich osobních dat, které v souladu s etickými zásadami vedení rozhovorů respektujeme. Rozhovory v celé jejich podobě nepřepisujeme, pouze výběrově zařazujeme sdělené informace podle jednotlivých témat poslední kapitoly. Metodu oral history s dalšími rozhovory s jinými pamětníky bychom rádi použili v zamýšlené disertační práci, která by se více zaměřila na období 20. století.

2 OBDOBÍ PŘED VÝSTAVBOU VCHYNICKO-TETOVSKÉHO KANÁLU

Pokud chceme postihnout změny v regionu v souvislosti s fungováním kanálu v 19. století, je nutné se zabývat i více a méně vzdálenou historií, přírodní i kulturní. Jen díky jejímu poznání budeme schopni změny zachytit.

2.1 Vymezení studovaného regionu

Zájmová oblast této práce se nachází v jihozápadních Čechách, správně spadá do Plzeňského kraje, do okresu Klatovy. Je situován v bezprostřední blízkosti hranice s Jihočeským krajem a prachatickým okresem na střední Šumavě. V minulosti region, který bude dál blíže specifikován, přináležel až do správních reforem v roce 1850 Prácheňskému kraji⁹, který měl v tomto roce 4601 km² a patřila do něj celá střední a velká část severozápadní Šumavy. Sledovaná oblast předtím patřila od poloviny 18. století pod Prášílské panství (statek), začátkem 19. století panství Prášily – Dlouhá Ves.

Oblast, jejíž vývoj a proměny budeme v práci sledovat, není dána nějakým přirozeným geologickým, přírodním, krajině ekologickým nebo kulturně vytvořeným správním či politickým určením. Sledovaný region vymezujeme uměle, jedná se o území, jehož krajina, osídlení, společnost, lidská činnost i přírodní poměry mohly být přímo ovlivňovány výstavbou a fungováním Vchynicko-tetovského plavebního kanálu, postaveného na počátku 19. století k plavení dříví.

Studovanou oblast, jsme pracovníě rozčlenili do více kategorií podle vztahu ke kanálu a způsobu ovlivnění. Jednak jde o území, jímž kanál přímo protékal a bezprostředně ovlivňoval své nejbližší okolí – krajinu, osídlení a obyvatele fenomény spojenými s provozem kanálu (těžbou dřeva, plavením, řemeslnou a průmyslovou výrobou, osidlováním a jiným hospodařením). V Tab. 1 je zóna označena červenou hranicí.

---

⁹ Nebo též Píseckému kraji. Prácheňský kraj existoval již v polovině 11. století s centrem v Práchni s významným, dnes však již zaniklým hradem, již od konce 9. století. Po husitských válkách se centrem kraje stal Písek, ale jeho původní název zůstal zachován.

Další zónu můžeme spatřovat v místech, která navazují na první typ, tedy místa dále od kanálu, jeho činností však zásadně ovlivněné a pro jeho fungování podstatně důležité, totiž místa, kde se těžilo dřevo, jež bylo po kanálu plaveno. Nacházelo se tady však též zázemí kanálu, máme tím na mysli oblasti proti proudu zdrojnic Vydry a jejích přítoků, na nichž byly kumulační nádrže, které umožňovaly plavení dříví po nich samotných až ke kanálu a zároveň po vypuštění utvořily plavební vlnu pro kanál. V Tab. 1 je oblast vyznačena modře.

Třetí zónou může být označena naopak oblast dále od kanálu severním směrem, od místa, kde vzniká Otava ze svých zdrojnic Vydry a Křemelné a dále po jejím proudu. Nacházely se zde skladiště dřeva, vaziště vorů i důležité provozy, spojené s plavením dřeva, stejně jako mnohá zázemí plavců a dřevařských dělníků. Také zde docházelo k těžbě dřeva, které se ale neplavilo kanálem, ale rovnou po Otavě. Navíc tato oblast hrála důležitou roli již v pravěkém a středověkém vývoji regionu. V Tab. 1 je vyznačena zeleně.

Je nutno upozornit, že se jedná o schematické členění a neznamena, že hranice jednotlivých zón byly v průběhu používání kanálu striktní a pevné. Pouze jižní, jihozápadní a jihovýchodní hranice je dána hranicemi pozemků Schwarzenbergů, kteří kanál postavili a využívali. Severní část, kam řadíme třetí zónu, patřila především městu Kašperské Hory a hranice, kterou vymezujeme, je určena zcela uměle v závislosti na ovlivnění území. Také v jednotlivých zónách, jak ukážeme především ve třetí kapitole, docházelo k činnostem různé intenzity a délky.

2.2 Geologie a přírodní podmínky

2.2.1 Geologická minulost, současnost a půdní podmínky

Šumava je součástí Českého masivu¹⁰, který patří do prvohorního variského pásemného pohoří (vzniklo asi před 380–280 miliony lety), které zasahuje ze Španělska až do střední Evropy. V rámci Českého masivu pak je Šumava součástí šumavského moldanubika (oblasti vltavsko-dunajské elevace), které je tvořeno vyvřelými horninami, jako jsou žuly, diority a horninami přeměněnými, jako jsou fylity, svory a ruly a je

---

¹⁰ Část kapitoly o geologii vychází z Chlupáčovy Geologické minulosti (*Chlupáč a kol. 2002*).

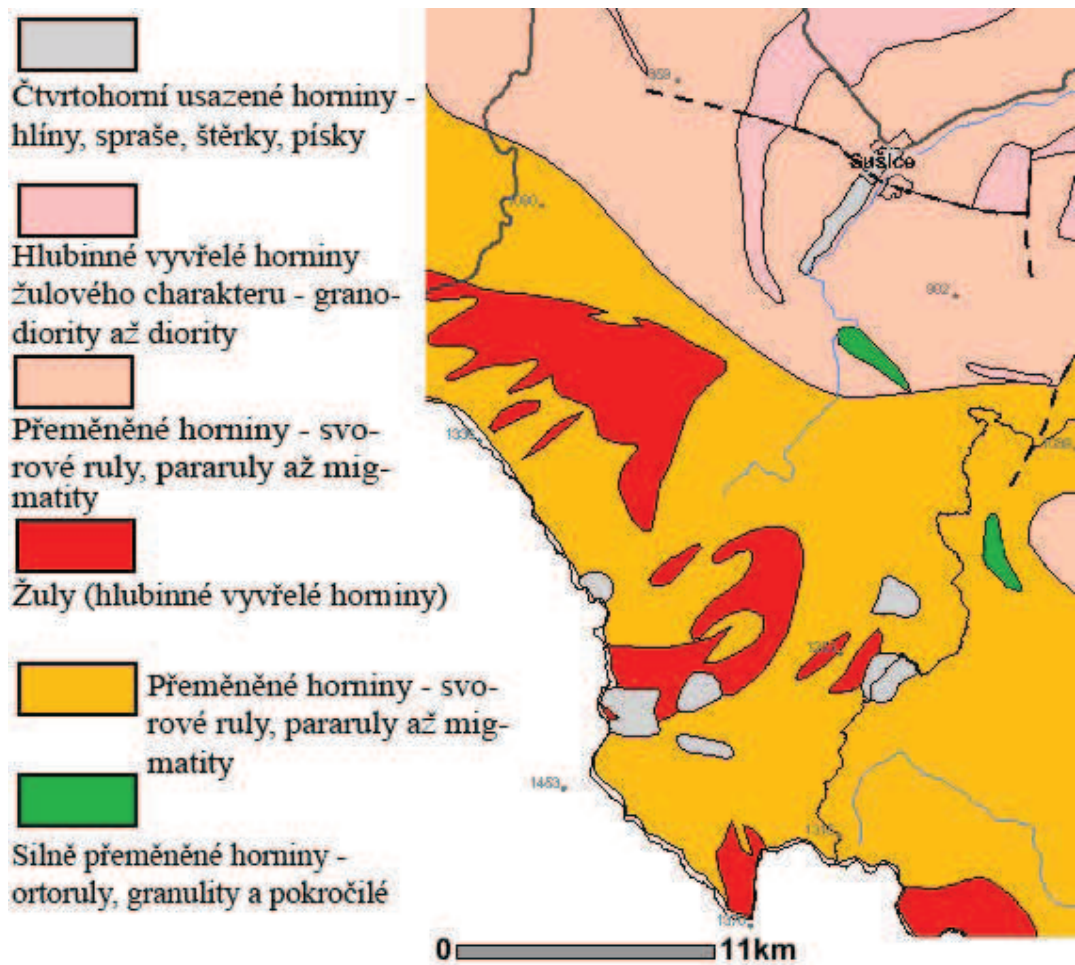
největší částí a nejstarší geologickou strukturou Českého masivu. Moldanubikum je mimořádně stabilní až 40 km mocná část zemské kůry bez sopečné i seizmické činnosti.

V proterozoiku (starohorách) a starším paleozoiku (prvohorách) tedy před miliardou až 400 miliony let se území, kde je dnes Šumava, nalézalo pod hladinou moře a ukládaly se zde jíly písky a štěrky, docházelo k výbuchům vulkánů a chrlení lávy, spojené se vznikem tufů, které překrývaly vrstvy usazenin. Z vápenitých schránek organismů vznikaly vrstvy vápenců.

Ve středním a mladším paleozoiku, asi mezi 380 a 300 miliony lety tzv. variská orogeneze (horotvorný proces) z původních sedimentů a vyvřelin vytvořila v několika fázích mezi devonem a permem (v druhé části prvohor) horniny přeměněné, metamorfované, z jílovců svory a ruly, ze sedimentárních vápenců vápence krystalické, z žul ortoruly, z čedičů amfibolity. Přechodovým článkem mezi metamorfovanými a vyvřelými horninami jsou natavené horniny tzv. migmatity.

Koncem druhohor (mezozoika) a v třetihorách byl Český masiv postižen tzv. saxonskými tektonickými pohyby, které souvisely s horotvorným tlakem Alp (asi 180 km na jih od Šumavy je alpský masiv Dachstein). Český masiv byl rozlámán na kry, z nichž některé klesaly a jiné stoupaly. Vyzdvižené bloky rychle erodovaly vodou, tím vystoupily na povrch horniny, které víc než 300 milionů let ležely asi 2 km hluboko pod zemským povrchem. Došlo k vyzdvižení Šumavy a vznikla říční síť, jak vypadá dnes.

Na začátku čtvrtohor před asi dvěma miliony lety, v období pleistocénu byla Šumava v dobách ledových několikrát pokryta ledovcem (asi dvanáctkrát). Ledové splazy rozrušovaly skalní masiv a hrnuly před sebou horninovou drť. Když odstoupily, nechaly za sebou karové stěny a morénové valy, kde vznikla ledovcová jezera. V pleistocénu také díky mrznutí a rozmrzání vznikla kamenná moře (velké se nachází na temeni Luzného). V následných ledových dobách docházelo v Pootaví ke značnému mrazovému zvětrávání hornin a zvětralinami byla zanášena říční údolí (*Babůrek 2001, 1*). V dobách meziledových se řeky zahlubovaly do svých naplavenin i do skalního podloží, zahlubovaly se do kaňonů. V korytu říčky Vydry je možné vidět balvany s tzv. obřími hrnci, které vznikly vířením vody. Usazeniny z jednotlivých dob ledových se nad toky zachovaly v podobě říčních teras, ne však v našem regionu, ale až na středním toku Otavy.

Obr. 1: Geologická mapa území. (Podle: www.geologicke-mapy.cz).

Šumava spolu se svým podhůřím tvoří geomorfologický celek, Šumavskou hornatitu, která se dále člení na další geomorfologické celky. Naše sledovaná oblast patří do oblasti Šumavské pláně a částečně také do Svatoborské vrchoviny. Evropským geomorfologickým unikátem je velká náhorní plošina šumavských plání s rozlohou 450 km² a nadmořskou výškou kolem 1000 m n. m. Je to starý zvětralý plochý povrch, který vznikl během druhohor a ve starších třetihorách zarovnáním staršího horstva a nebyl dosud tvarován říční erozí. Na těchto pláních jsou také největší šumavská rašeliniště. Rozlehlé pláně jsou kolem Filipovy Hutě. Z šumavských plání vyčnívají nejvyšší šumavské hory, které mají často plochá temena.

Šumava je chudou oblastí na nerostné suroviny. V našem regionu byla významná ložiska zlata především na Kašperskohorsku, v okolí Modravy a Horské Kvildy a v blízkosti toků Křemelné a Vydry významná ložiska rašelin.

Půdní pokryv je na Šumavě poměrně jednotný, protože i mateční horniny jsou dost jednotvárné. Do 800 m n. m. převažuje hnědozem, mezi 1000 a 1200 m n. m. tzv. rezivá půda a nad 1200 m n. m. převažují podzolové půdy, jsou to půdy lesní a lesních pastvin. V nejvyšších polohách a na příkrých svazích jsou tzv. litozemě, málo vyvinuté půdy. Pro pláň na sledovaném území jsou typické rašelinné půdy tam, kde se zadržuje voda. V prohlubeninách šumavských plání se nacházejí horská vrchoviště, příkladem v našem regionu je komplex rašelinišť Modravských slatí s rozlohou větší než 3000 ha.

2.2.2 Hydrologie, klima a vegetace oblasti

Povrchové vody v regionu jsou čisté a představují důležitý zdroj pitné vody. V blízkosti naší oblasti se nachází hlavní evropské rozvodí mezi Severním mořem, kam vodu z plání odvádí Otava s Vltavou a Černým mořem. Pro naše studium je důležitá Otava a především její zdrojnice Vydra a Křemelná¹¹ a také Hamerský potok a říčka Losenice. Vodní toky zachycuje Tab. 2. O čistotě vody v Otavě a Křemelné vypovídají zprávy z konce 19. i z 30. let 20. století o velkém množství lovených lososů.

Podzemní vody jsou mírně kyselé až slabě zásadité, jsou vázány nehluboko pod povrchem na zvětraliny a pukliny v horninách. Obsahují málo solí, ale více železa. Důležitou zásobárnou vody jsou Modravské slatě, patří k nim např. Rybářská, Mlynářská, Roklanská, Cikánská, Javoří. Jejich hloubka je až 8 metrů a jsou chráněné.

Klima ve sledované oblasti je chladné s dlouhými zimami a krátkým létem, klimatologové označují jeho jižní nejvýše položenou část za mrazivou, severněji pak za studenou, dále chladnou v okolí Kašperských Hor a přechodnou klimatickou oblast v okolí Sušice. Průměrný roční úhrn srážek je s 800–840 mm vyšší, než průměr ČR.

Během holocénu umožnilo mírnější klima optimální rozvoj lesů. Přestože se druhová skladba lesů ve sledu klimatických dob obměňovala, nebyly původní dřeviny ze svých stanovišť nikdy zcela vytlačeny (Jelínek 2005, 8). V první fázi holocénu, v preboreálu (8300–7700 let BC), kdy se začalo klima po poslední době ledové oteplovat, převažovaly vrby, borovice, břízy, osiky a líska. Boreál (7700–6000 BC) byl teplým obdobím příznačný šířením lísky na úkor borovice i ve vyšších polohách než je 1000 m n. m.

¹¹ Označovaná také jako Zhůrecký, Černý nebo v minulosti Brunstský potok.

V atlantiku (6000–4000 BC) byl vlhký a teplý a ve vyšších polohách převážil smrk, jedle a místy buk a jedle i s příměsí dubu. Epiatlantik (4000–1300) se vyznačoval stále teplým, ale méně vlhkým klimatem. Ve vyšších oblastech převládl smrk a buk. V době subboreálu (1300-700 let BC) byl teplý a suchý na Šumavě převládl buk a jedle, následované smrkem a borovicí. V Subatlantiku (700BC–400 AC) bylo klima chladnější a vlhčí, horní hranice lesa se ustálila v dnešní výši. V horách převládl smrk následován bukem, dubem a borovicí (*Ložek 2007*, 19, 23, 46). Takový smíšený les přetrval až do hospodářských úprav lesů, kdy každý zásah do původních porostů působí nepříznivě na tyto dřeviny a přispívá k rozšiřování smrku. Tímto obdobím se budou zabývat následující kapitoly.

2.3 Historický vývoj: Osídlení a život – počátky proměny krajiny

Abychom mohli sledovat oblast v době fungování systému, spojeného s plavebním kanálem a srovnávat, jak se díky tomu proměnila, je nutné nastínit historii regionu, části střední Šumavy, před jeho výstavbou.

Šumava vykazuje díky své nadmořské výšce a tedy těžší přístupnosti a nepříznivým podmínkám pro zemědělství odlišný model osídlení než jiné regiony Čech. Osídlována byla později, pomaleji a v menší míře.

2.3.1 Pravěk

Podle absence archeologických nálezů se usuzuje, že v době kamenné a bronzové bylo naše sledované území neosídlené. Jen v místech kašpersko-horské větve pozdější středověké obchodní cesty, Zlaté stezky, byly objeveny nálezy z doby bronzové, které jsou interpretovány jako doklad používání komunikací na trasách pozdější stezky (*Kubů – Zavřel 2009*, 52).

V době halštatské vyvolala proměna společnosti změny spojené na Šumavě se vznikem několika hradišť. Souvislost se sledovaným územím této práce mají dvě z nich. Jedná se nejvýše položené hradiště v Čechách Obří hrad u Popelné a druhé nejvýše položené hradiště Sedlo nad Albrechticemi. Odtud pocházejí nejstarší archeologické

doklady osídlení v blízkosti sledovaného regionu. Na Sedle je osídlení doloženo z konce doby halštatské a z doby laténské, dále z doby římské i ze slovanského starohradištního období (*Horpeniak 2007*, 14–15). Hradiště byla osídlena řídce a měla nejspíše strážní funkci zejména nad rýžovišti zlata na Otavě v době laténské. Působení Keltů v regionu dokládají také nálezy keltských mincí v okolí hradišť i v Kašperských Horách a okolí Sušice.

Z doby stěhování národů pocházejí nálezy bronzových předmětů v údolí Losenice, což je možné interpretovat jako indikátor komunikace přes Šumavu, spojující jižní Čechy s římskou provincií Raetií (*Kubů – Zavřel 2009*, 58).

2.3.1.1 Pravěká těžba

V Povydří se zlato vyskytuje na nalezištích původních – v křemelných žilách a druhotných – v nánosech řek a potoků. Jednodušeji se zlato získává rýžováním z druhotných nalezišť, než těžba hornickým roubáním křemelných žil se zlatem (*Kudrnáč 1971*, 11–14). Pozůstatkem rýžování jsou sejpy, navršené z hluchého vyrýžovaného materiálu z říčního písku a také valounů až do několikametrové výšky. Nacházejí se na naplaveninách písku z vodotečí v údolích nebo na návrších s mírným svahem, často také v jejich ohybech.

Obr. 2. Sejpy u Hamerského potoka na západním okraji Horské Kvildy (srpen 2009).¹²

Sejpy¹³ byly navršeny z materiálu, který byl hlouben a promýván při rýžování. Jižní a jihozápadní Čechy jsou jednou z oblastí největší koncentrace rýžovišť v Evropě,

¹² Pokud není uvedeno jinak, je autorem všech fotografií autorka práce.

¹³ V Pootaví lidově nazývané „hrúbata“ (*Kudrnáč 1971*, 31).

nacházejí se po celém 138 km dlouhém toku Otavy i s jejími zdrojnicemi, Křemelnou a Vydrou a jejich přítoky, zejména u Hamerského potoka a Losenice.

Obr. 3. Zarostlé sejpy u Hamerského potoka pod Horskou Kvildou (srpen 2009).

Vzhledem k malému množství archeologických výzkumů pozůstatků těžby je problematické sejpy datovat, ovšem mnohé jsou řazeny do mladšího pravěku, především k době latěnu a dávají se do souvislosti s keltskými hradišti, ostatní jsou středověké. *J. Kudrnáč (1971)* ve své práci o pootavském zlatě upozorňuje na skutečnost, že Pootaví bylo na zlato velmi bohaté, dokazují to jak historické zprávy, tak nálezy rýžovišť a pozůstatky zlatodolů.

Výše zmíněné archeologické doklady ukazují, že otavské zlato prokazatelně rýžovali Keltové¹⁴. Z doby římské a stěhování národů není doložena těžba zlata, což může být způsobeno současným stavem bádání. Následující doklady osídlení Pootaví pocházejí až z druhé poloviny prvního tisíciletí našeho letopočtu v souvislosti se Slovany, v naší oblasti s ojedinělým nálezem slovanské nádoby u Čenkovy Pily, což je možné považovat snad za důkaz existence pohřebiště (*Beneš 2003, 364*). Pravěkou těžbu zlata a laténské osídlení můžeme považovat za první zásahy do krajiny. Stavba hradišť a obydlí dobytých z zlata a možná i hlídačů zlatonosných regionů a cest, museli ke stavbě a topení užívaty zajisté dříví, rostoucí jejich bezprostředním okolí.

---

¹⁴ Jméno řeky Otava je zřejmě keltského původu z Attawa.

2.3.2 Středověké osídlení, těžba a řemesla

V 8. století vzrůstal počet obyvatel kolem Dunaje mezi Řeznem, Pasovem a Lincem a začalo také osidlování zalesněných území na sever od Dunaje. Kolonizace „severního lesa“¹⁵ z jihu bylo v té době organizováno benediktýnským klášteřem v Nieder Altaichu. Jeho mniši založili v roce 993 na žádost českého biskupa Vojtěcha u Prahy Břevnovský klášter, který se v dalším období podílel na kolonizaci Šumavy z české strany. Osidlování hraničního hvozdu ze severní strany začalo tedy později než z jihu.

Dle tzv. pozemkového regálu, patřila veškerá půda v zemi panovníkovi, který s ní mohl libovolně nakládat. Hraniční hvozď, nebo také Královský hvozď se rozprostíral prakticky podél celé jihozápadní hranice České země a tvořil jednolitý zalesněný prostor, proto byl také považován za přirozenou součást obrany země a dlouho bylo zakazováno jeho mýcení. Systém hradske soustavy, zaváděný již od konce první poloviny 10. století Boleslavem I., vyústil v polovině 11. století v osazování hlavních zemských bran novými usedlíky. Osidlován byl i severní okraj českého Hraničního hvozdu.

Břetislav I. vydal roku 1041 list, ve kterém první obyvatele Královského hvozdu a jejich potomky osvobodil od daní, měli chránit hranice proti sousedním Bavorům (*Ministr 1963, 2*). Avšak k výraznějšímu vstupu do Hraničního hvozdu docházelo až ve 13. století, kdy v jeho východní oblasti k podpoře kolonizace založili Rožmberkové v roce 1259 cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě. Král Přemysl Otakar II. začal při velkolepém programu výstavby měst ve vnitrozemí Čech i s kolonizací jeho okrajových částí. V roce 1263 založil cisterciácký klášter Zlatá Koruna, v roce 1265 České Budějovice a v roce 1273 povýšil Sušici na královské město. Po roce 1257 věnoval oblast dnešního Vimperska svému oblíbenci, zvíkovskému purkrabímu Purkartu z Janovic, který zde po roce 1260 postavil hrad. Kolem roku 1273 věnoval Přemysl Otakar II. Janovickým další rozsáhlé oblasti Hraničního hvozdu až do prostoru domažlické zemské brány jako zástavu. Janovičtí, Bavorové ze Strakonic a pánové na Velharticích se pak podíleli na kolonizaci dalších částí severního okraje Hvozdu.

Hnací silou kolonizace na jih a vzhůru do hor byla vidina zlata. V první polovině 14. století vznikly v našem sledovaném regionu osady Rejštejn a Kašperské Hory, které byly

---

¹⁵ Označovaného od 9. století *Silva Nortika* nebo *Nordwald*.

Janem Lucemburským povýšené na horní město¹⁶. Díky dostatku surovin jako je dřevo a křemen a hojnému výskytu vodních toků se zde od středověku rozvíjelo sklářství a v menším měřítku také železářství. Postavení horního Pootaví bylo již ve středověku významné. Přesto byla oblast oproti ostatním Čechám díky nepříznivým klimatickým podmínkám a náročnému terénu zalidněna velmi řídko.

2.3.2.1 Úsvit středověku: „solná“ Zlatá stezka

Zlatá stezka byla středověká obchodní trasa, nebo spíše síť stezek, na níž se přepravovala zejména solnohradská sůl z Pasova do Čech¹⁷. Nejstarší zmínka o Zlaté stezce¹⁸ z Pasova do Prachatic je z poslední třetiny 10. století. Od 14. století však fungovaly tři linie stezek, viz obr. 4. Dolní Zlatá stezka vedla z Pasova do Prachatic přes Waldkirchen a Volary, od 12. století byla spravována pasovským biskupem a Vyšehradskou kapitulou, po husitských válkách světskou mocí. Střední Zlatá stezka vedla z Pasova do Vimperka přes Strážný a nejmladší horní Zlatá stezka z Pasova do Kašperských hor přes Kvildu, která byla založena ve 14. století strakonickým klášteřem jako kolonizační ves. Tato část stezky zasahuje přímo do naší oblasti. V 16. století byla stezka pojmenována „via aurea“, avšak ne kvůli zlatu, ale kvůli výnosnosti obchodu z jejího provozu. Unikátní podrobná mapa z roku 1736 na tab. 3, zachycuje celou síť Zlaté stezky s pozoruhodným popisem úseků se stoupáním, klesáním, s bažinatými úseky, hutěmi a dalšími detaily.

Obchodní cestou proudila na sever především alpská sůl z Reichenhallu, Halleinu či Hallstadtu, ale také drahé látky, Na Kašperskohorské také jižní plody, koření a víno, opačným směrem na výměnu hlavně obilí, chmel, pivo, med, vlna, kůže, slad nebo dobytek. Prameny uvádí, že stezka mohla za týden sloužit přežití 1200 naložených koní.

V provozu bývala stezka především na podzim a po sklizni obilí. Po zmrznutí byly stezky schůdnější, neboť jinak byly podmáčené. Dopravcům se díky jejich nákladu, neboli *saumu* říkalo soumaři, stejně jako jejich koním nebo oslům. Byli to buď sedláci, nebo lidé ve službách velkoobchodníků. Karavany soumarů často bývaly ozbrojené a ušly denně 25

---

¹⁶ Královským městem se Kašperské Hory staly až na konci 16. století.

¹⁷ Kapitola o Zlaté stezce čerpá z prací F. Kubů a P. Zavřela (2009) a J. Štemberka a J. Fuchse (2002).

¹⁸ Také *Via Bohemica, Goldstreig*.

30 km. Cesta z Pasova do Prachatic nebo Kašperských Hor mohla trvat 2,5 až 3 dny. Kolem cesty byla budována stanoviště pro občerstvení, především u pramenů pitné vody, kde vznikala menší sídla, jako např. Volary. Předpokládá se, že se zbožím do českých zemí po stezce proudili také noví osadníci.

Cesta vedla kolem zlatých rýžovišť, v blízkosti zlatodolů i sklářských hutí. Archeologickým výzkumem Zlaté stezky se věnovali F. Kubů a P. Zavřel.

Obr. 4: Síť Zlaté stezky. Kašperskohorská část: 1. Losenický, 2. Zhůrecký, 3. Horskokvildský, 4. Kvildský systém. (Podle: Kubů – Zavřel 2009, obr. 143).

Kašperskohorská horní větev stezky, která zasahovala naše území, vznikla jako její poslední část v polovině 14. století. Směřovala od Kašperských Hor přes osadu Červená do údolí říčky Losenice a odtud přes Zhůří kolem Horské Kvildy ke Kvildě, kde překročila Teplou Vltavu a v prostoru Bučiny dnešní hranici a dále přes Kreuzberg,

Freyung, přes potok Osterbach do Salzgattern, kde se odpojovala od prachatické větve.¹⁹ Později ve 14. století založil hrabě Jan z Leuchtenberka další trasu z Pasova obloukem přes Hals, Tittling a Grafenau pod Luzný a poté do Čech kolem Filipovy Huti do Horské Kvildy, kde se napojovala na Kašperskohorský úsek. Tato větev se neoznačovala jako Zlatá stezka²⁰, ale jako Zlatá cesta²¹. Karel IV. ji zamýšlel jako součást dálkové obchodní cesty z Čech přes Salzburg do Benátek. Vedle hradu Kašperk, založil Karel IV. na této trase i město Grafenau. Kašperské Hory od něj získaly právo skladovat zboží, stezka tedy nejspíše končila na tamějším náměstí (*Kubů – Zavřel 2009, 28*).

Během husitských válek byla stezka téměř opuštěná, změnila se trasa, už nevedla přes osadu Červená, ale přes osadu Kozí Hřbety, kde bylo zavedeno mýto a platily se zde celní poplatky. Od konce 16. století Zlatou cestu využívali bavorští vévodové k přepravě své soli do Čech a konkurovali s ní Zlaté stezce a Pasovu. Obě tyto stezky mezi sebou soupeřily, až vznikla v roce 1608 smlouva, podle které Bavorsko prodávalo svou sůl do Pasova odtud po Zlaté stezce do Čech. Poté význam Zlaté cesty upadal až v 18. století úplně zpusťla, neboť Habsburkové prosadili monopol své soli, kterou vozili z do Českých Budějovic z Lince.

V terénu jsou dodnes zachovány pozůstatky stezky, které se projevují jako hluboce zaříznuté úvozové cesty v lesním svažitém terénu anebo jako mělké a široké koleje na rovině. Nejširší část stezky se zachovala u Losenice, kde je cesta až 6 m široká a 4 m hluboká a místy se rozdvouje. Někde jsou patrné zbytky kamenného vyzdění. Časté jsou nálezy podkov a částí postrojů soumarských koní.

---

¹⁹ Se zlatou stezkou a její bavorskou větví je spojeno jméno poustevníka a světce *Vintíře* (Gunter, Güntner). Poustevník, nar. r. 955, odešel v roce 1008 z kláštera v Niederaltaichu, kde byl mnichem k Renzinbergu a posléze dále do lesů, kde r. 1019 založil klášter Rinchnach na úpatí bavorské Šumavy. Poté se usídlil na „bavorské stezce“, důležité obchodní tepně mezi Bavorskem a Čechami v Březníku (Dobrá Voda u Hartmanic), kde je léčivý pramen připisován právě Vintíři. Odtud podnikal cesty s misionářským a politickým posláním do Čech, Uher a k pohanským Luticům. Těšil se důvěře jak českého, tak německého panovníka, byl proto mírovým vyjednávačem v době česko-německého konfliktu v letech 1040-1041. Tradicí je charakterizován jako diplomat, mírotvorce a stavitel cest a mostů mezi národy. Zemřel ve věku 90 let v Březníku, pochován byl díky Břetislavovi v benediktinském klášteře v Břevnově u Prahy, založeném 993. Později byl blahoslavený a v Německu je dodnes stále uctíván jako svatý (*Horpeniak 2007, 8, 9; Kudrlička 1997, 140*).

²⁰ *Golden Steig*

²¹ *Golden Straße*

Obr. 5: Pozůstatky po stezce v blízkosti Horské Kvildy (říjen 2009).

2.3.2.2 Zlato

Rýžování a později dolování zlata učinilo z horního Pootaví důležitou součást středověkého českého státu. Ve 13. a 14. století byly Čechy obecně považovány za velmoc v produkci zlata. Etymologové se shodují, že jména měst Písku a Sušice jsou spojena s rýžováním zlata a mnoho osad právě v prvních třech staletích druhého tisíciletí v regionu vznikalo v souvislosti s ním. V našem regionu se vyskytují dvojí pozůstatky po dobývání zlata. Jednak jsou to již výše zmíněné sejpy, které se nacházejí při zlatonosných potocích (u Horské Kvildy podél Hamerského potoka viz obr. 2 a 3²², na Kvildském potoku, Zlatém potoku, Losenici aj). Jejich datování je problematické, mnohé se datují do středověku, mohou být ale také pozůstatky rýžování pravěkého.

Ve 13. století bývala rýžoviště vyčerpaná a objevilo se jeho dobývání ve zlatodolech. Těžba ve zlatodolech byla náročnější, než rýžování, v Pootaví je spjata s počátky důlní techniky u nás. Získávání zlata z horniny spočívalo v jejím rozpálení a následném rozpukáním žárem, tzv. technika sázení ohně. Horninu bylo posléze možno dobývat ručním nářadím, jako jsou sochory, klíny, lopaty, želízka, kladívka a špičáky. Archeologickým svědectvím o zlatodolech jsou v terénu nálezy tzv. stařin, různých hloubek a šířek. Je pro ně typické, že často vytvářejí řady ve směru křemenných žil, které

---

²² Rýžoviště u Horské Kvildy jsou nejvýše položenou oblastí těžby zlata u nás.

horníci sledovali. K dolům patřily ve středověku až do 16. století také puchýrny²³ s vodním kolem, jež tvořily stoupy na drcení rudnin.

Hornické stařiny se vyskytují u Kvildy a v okolí Hartmanic, ale nejrozsáhlejší zlatodoly se nacházely v okolí Kašperských Hor asi 37 pozůstatků těžby v okolí města (*Kudrnáč 1971, 52*), důkazem jejich významu je skutečnost, že je v roce 1338 Jan Lucemburský předal Petru z Rožmberka jako splátku dluhu. Jámy, štolý a šachty město obklopují, soustřeďují se ve velké koncentraci kolem Zlatého potoka pod Suchým a Liščím vrchem až k jeho ústí do Losenice v Amáliině údolí. Pozůstatky po těžbě, která zde vrcholila ve 13. a 14. století, se nacházejí i pod ulicemi města a v okolí Rejštejna.

Rýžování a těžba zlata byly ve středověku první příčinou proměňování zdejší krajiny. Díky zlatu postoupilo osídlení horských oblastí. Pro lesy to znamenalo jejich kácení v místech měst a osad i v jejich okolí pro výstavbu domů, topení atd. Vznikaly první pastviny. Okolí zlatonosných potoků se proměňovala na skládky hlušiny (sejpy), které jsou patrné dodnes. Muselo trvat několik desetiletí, než na nich opět začala růst vegetace. Stejně tak proměňovaly tvář krajiny stařiny.

2.3.2.3 Hutnictví železa

Těžba a zpracování železných rud měla na Šumavě v minulosti nejčastěji lokální význam. Tavení železných rud se zde datuje do 13. století. Podmínkou železářství je zdroj železné rudy a značné množství dřeva a přítomnost vodního toku, což se v našem regionu nachází.

Nejprve se zde ruda zpracovávala v okolí Kvildy, kde jsou do roku 1343 zmíněny tři malé hutě a také u Horské Kvildy na Hamerském potoce. Významná byla huť v okolí Kašperských Hor²⁴ a Rejštejně (*Horpeniak 2007, 37*), kde se vyráběly železné nástroje pro potřeby zlatodolů, datována je do 14. století. Se zánikem těžby zlata zde většinou zaniká i tato výroba. V 15. století došlo k poklesu výroby železa, která opět rozkvetla až v 16. století, kdy je výroba železa v regionu spojována se svobodnými rychtami. Středověké huti byly samozásobitelské a rudu tavily buď v primitivních výhnicích nebo jednoduchých

---

²³ Puchovat = čistit zlato.

²⁴ Mimo naše území byly nejvýznamnější hutě na Železnorudsku.

dýmačkách. Rudu pro hutě těžili vlastní horníci, stejně tak dřevěné uhlí pálili vlastní uhlíři.

2.3.2.4 Sklářství

Jestliže železářství má na Šumavě jen místní význam, sklářství je potom pro Šumavu charakteristické. Šumava patří k nejstarším střediskům sklářství v Čechách, své počátky tu má ve 14. století. Výrobu skla podnítily změny v Českém království od 13. století, kdy v souvislosti s městskou kolonizací začala poptávka po tabulovém i stolním skle ze strany nově zakládaných měst, klášterů i panských sídel. Šumava byla vhodnou zejména díky velké surovinové základně dříví, křemenné a vápencové suroviny a vody.

Dřevem nebo dřevěným uhlím se topilo ve sklářských pecích, velké množství spotřebovávala především výroba potaše²⁵, jež byla k výrobě sklářské suroviny nezbytná. Křemenná surovina se nacházela na sledovaném území většinou ve valounech, které bylo možné těžít povrchově především kolem Kvildy a u řeky Křemelné (*Kudrlička – Zálaha 1986*, 14) a vyskytovala se také v drobných křemenných žilách. Vápenec se pro skelné hutě v naší oblasti těžil nejspíše z vápencové oblasti mezi Horažďovicemi a Sušicí (*Kudrlička – Zálaha 1986*, 20).

Od 14. do 19. století je na Šumavě doloženo celkem více než 120 skláren (*Fröhlich 2003*, 615), které velmi často měnily svá stanoviště, neboť vytěžily dřevo na svém původním stanovišti. Sklářny byly zakládány blízko vodních zdrojů a v blízkosti dopravních cest, také u Zlaté stezky. Středověké sklárny sestávaly většinou z jedné budovy se zděnou pecí a kamennými pánvemi, která byla zároveň hutí a zároveň obydlím pro rodinu skelmistra a jeho pomocníky.

Rozvoj sklářství v našem regionu ve středověku reprezentují sklářské hutě ve Svojší a Polesí blízko hradu Kašperk, které jsou v první polovině 15. století doloženy několika písemnými prameny²⁶. Hutě nemohly být založeny v blízkosti města Kašperských Hor,

---

²⁵ Potaš, nebo také draslo a lidově salajka nebo flus, a chemicky důležitou látkou jeho složek je uhličitán draselný (*Woitsch 2003*, 45). Vyráběla se v tzv. flusárnách (nebo také draslovnách, louhárnách, potašovnách) (*Woitsch 2003*, 50) vícečetným loužením popele ze spáleného dřeva a následnou kalcinací

²⁶ Např. seznam žoldněřů z roku 1445, kteří vstoupili do služeb města Pasova, kde figurují čtyři muži z panství hradu Kašperk s příjmením Glaser, odkazujícím ke sklářství. V majetku Kašperku jsou v 15. století písemnými prameny dokládány dvě sklárny (*Fröhlich 2003*, 615-626).

neboť tam byly v důsledku činnosti zlatodolů a železářských hutí vyčerpány zásoby dřeva. Zlatodoly však byly pro sklárny v jednom ohledu prospěšné, neboť vedlejším produktem byl jako odpad při mletí a plavení zlatonosných rud křemenný písek, pro výrobu skla nezbytný.

Sklářské a železářské hutě přispěly značnou měrou k proměňování krajiny. Jelikož spotřebovávaly hodně dřeva na dřevěné uhlí a sklárny i na draslo, byly lesy v okolí hutí ostrůvkovitě vytěžovány. Vznikaly první holiny, které nebyly nijak uměle obnovovány. Vytěženou oblast výrobci opustili a usadili se jinde, kde byla zásoba dřeva opět dostatečná. Vykácené plochy byly odkázány na přirozenou sukcesi, ke které docházelo za několik dekád. Např. v okolí Kašperských Hor, kde bylo železných hutí a zlatodolů několik se uvažuje u první krizi a vyčerpání zásob dřeva. Stopy v podobě povrchových nerovností zůstaly i po povrchové těžbě a sběru křemenné suroviny.

2.3.3 Novověké osídlení, těžba a řemesla: předprůmyslová výroba

Vyšší zalesněné oblasti Královského hvozdu začaly být ve větší formě osidlovány až v polovině 16. století v souvislosti svobodnými královskými rychtáři.

Ze středověku pokračuje nebo je obnovena tradice sklářství a železářství. Kontinuita byla narušena třicetiletou válkou, avšak od druhé poloviny 17. století zde především sklářství dosahuje nebývalého rozsahu. Zakládáním nových hutí byly kolonizovány další dosud nedotčené lesní horské prostory. Činnost hutí z tohoto období bychom mohli označit jako předprůmyslovou výrobu.

Počínaje 16. stoletím jsou, dle písemných pramenů, rýžoviště i povrchová zlatá rudná ložiska v Pootaví většinou vyčerpána²⁷. Další pokusy o novou těžbu zlata navázaly v 60. letech 18. století, a také v první polovině 19. Století a mezi lety 1917–1930. Ovšem těžba zlata již nikdy nedosáhla takových rozměrů jako ve středověku.

Během třicetileté války upadla výroba železa, po jejím skončení, kdy byla potřeba materiálu, se od 17. století objevují u obnovených hutí kujnicí a specializované nářaďové hamry. Byly např. na Hamerském potoce u Horské Kvildy ještě v 19. století. Přesto se zde

---

²⁷ O výsledcích rýžování zlata na konci 16. století hovoří záznamy pražské mincovny o odvodech zlata (*Kudrnáč 1971, 66*).

v 17. až 19. století obnovit ve velké míře nepodařilo²⁸, pro naši oblast bylo značně okrajové.

Od konce 18. století přicházela po zatím uvedených vlnách kolonizace, pravěké „laténské“, „zlaté“ raně středověké, vrcholně středověké a raně novověké „sklářské“ vlna „dřevorubecká“. Vycházela z vidiny výdělků majitelů panství Kinských a posléze Schwarzenbergů z těžby dřeva v horských oblastech Šumavy. V této době vznikají např. osady Prášily (1752), Modrava (1757), Zelenohorská Huť a Filipova Huť (1757), nebo Vchynice-Tetov (1792). Tomuto období se ale bude věnovat třetí kapitola práce.

2.3.3.1 Králováci: svobodní královští rolníci

Svobodných královských vesnic, později královských rycht, samosprávných celků s administrativním centrem, bylo v Královském hvozdu²⁹ osm: Svatá Kateřina, Hamry, Hojsova Stráž, Zhůří, Kochanov, Zejbiš, které byly osazeny německým obyvatelstvem a částečně české Stodůlky a Stachy (viz obr. 6) a později jedenáct ještě s Javornou, Novými Stodůlkami, Velkým Borem a Prášily. Svobodní rychtáři byli pravděpodobně potomky německých osadníků, které sem usadil český kníže Břetislav I. v první polovině 11. století. První písemné zprávy o nich jsou z roku 1273, kdy Přemysl Otakar II. území Královského hvozdu připojil natrvalo k Českému království, ale záznamy o rozdělení na rychty jsou až ze začátku 17. století.

Královský hvozd a tedy i území svobodných královských rycht patřil před prodejem celý panovníkovi. Obyvatelé rycht byli přímými poddanými krále, proto se jim říkalo králováci³⁰. Jejich úkolem bylo střežit neprostupnost hraničního hvozdu. Území králováků z rycht Oldřichu Adamovi Popelu z Lobkovic. Rychty Stachy a Stodůlky, která tvoří pozdější panství Prášily, koupil hrabě Albrecht Liebštejnský z Kolovrat. Práva a svobody králováků zůstaly nezměněny, ale měli povinnost odvádět určité poplatky. S každým novým panovníkem musela být privilegia králováků znovu potvrzována. Zanikla až po roce 1848.

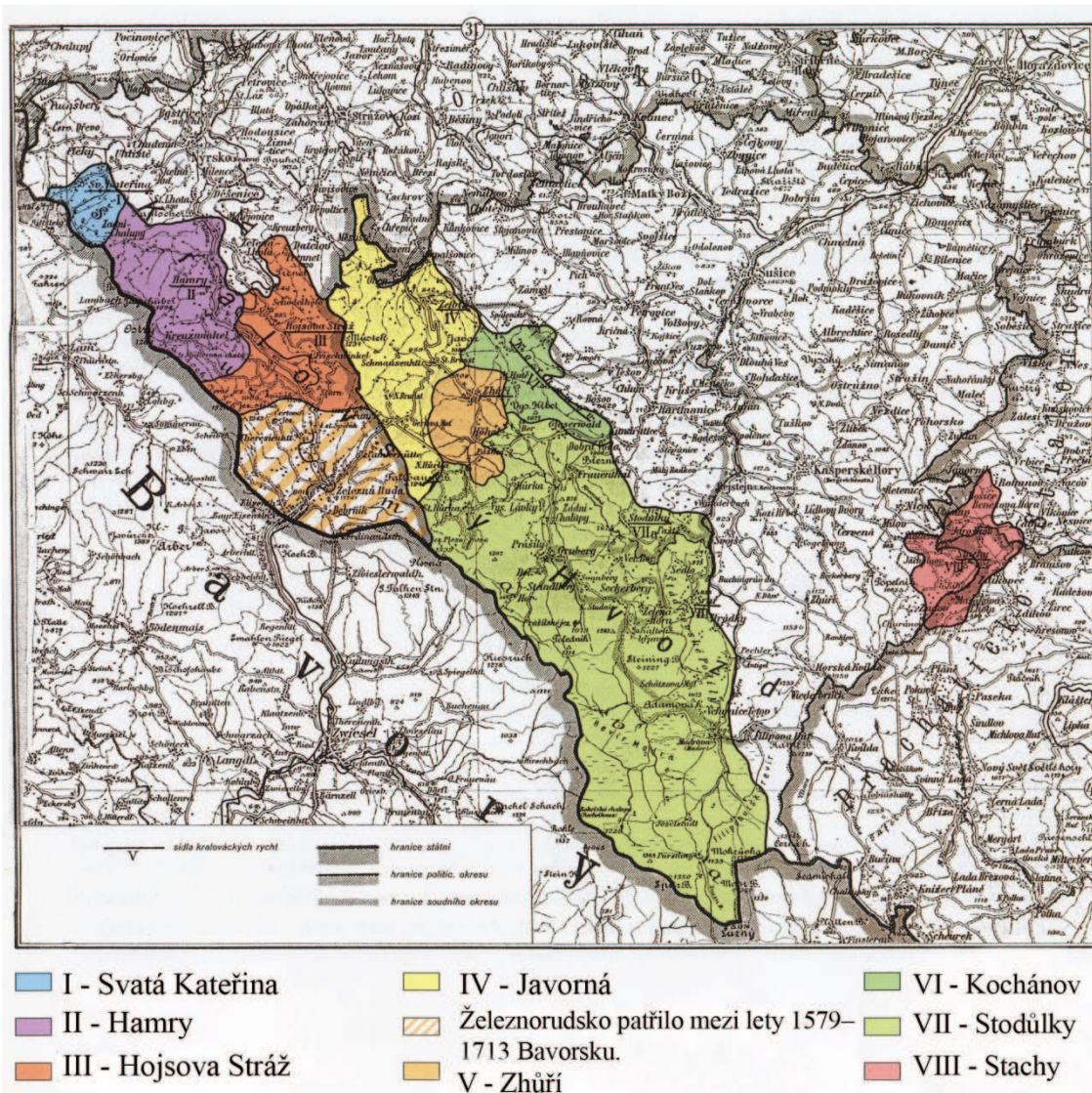
---

²⁸ Ojedinelé pokusy o obnovení železných hutí z tohoto období jsou např. ze Železné Rudy či Zelené Lhoty, které nezasahují na „naše“ území.

²⁹ Rozloha Královského hvozdu (všech rycht) byla $415 \text{ km}^2 = 41\,500 \text{ ha}$.

³⁰ Německy *Künische Freibauern*.

Obr. 6: Území rycht v Královském hvozdu - stav roku 1613. (Podle J. Steinera 2001).

Pod jednu rychtu spadalo několik dvorců. Na obr. 6 je patrné, že námi sledované území patřilo pod největší rychtu Stodůlky s rozlohou 236 km², kterou tvořilo 21 dvorců. V roce 1617 bylo ve stodůlecké rychtě 13 usedlíků, v roce 1630 15, v roce 1654 23, roku 1713 34, roku 1734 40, josefský katastr uvádí 70, stabilní katastr 92 a množství bezzemků. V polovině 18. století vznikaly skupiny samot a osady hlouběji v lese, které tvořily tzv. stodůlecké podíly, podle stabilního katastru 112 usedlíků s půdou a 134 bezzemků (Holý 2007, 235-236). Důležitým centrem králováků stodůlecké rychty se v 18. století stalo Srní. Významný byl také dvorec Antýgl se sklárnou³¹. Takové významné domy měly malou zvoničku, která sloužila především v zimě jako posel zpráv.

³¹ Surovina na přípravu skelné suroviny na páteřky se zde připravovala na jedné pánvi „Ein Tiegel“ odtud název Antýgl.

Oproti ostatním poddaným měly rychty speciální práva. Byly spravovány hejtmanem a později vrchním rychtářem, který byl svobodně volen. Rychtáři vykonávali část vrchnostenské moci, které jinde prováděla sama vrchnost. Měli várečné právo, právo svobodného šenku, svobodného dovozu piva, svobodného užívání svých pozemků, svobodného lovu zvěře a ryb, pálení dřevěného uhlí, právo k udělení provozování živnosti. Nemuselo vrchnost žádat o povolení ke sňatku, k přesídlení a vykonávání živnosti. Daně odevzdávali přímo příslušné krajské pokladně a v pozemkových, stejně jako v záležitostech kontribučních vystupovali jako samostatné dominium (*Ministr 1963*, 4). Vrchnost k nim však neměla povinnosti jako k jiným poddaným jako je podpora v době nouze apod. Rychty platily z vlastních prostředků svou ústřední režii, stejně jako stavbu cest a mostů. Králováci se zabývali především sklářstvím a železářstvím.

2.3.3.2 Sklářství

K velkému rozsahu sklářství došlo na Šumavě od 16. století. Malé šumavské lesní sklárny na rozdíl od těch větších v podhůří, které vyráběly i luxusnější zboží, v této době stále vyráběly obyčejné levné sklo. Budovy sklářských hutí byly dřevěné, často se stalo, že vyhořely celé sklářské hutě. Žáruvzdorné pánve, tyglíky a kukaně, se vyráběly především z hornin silně prostoupených tuhou. K broušení skla byl zapotřebí písek.

Ve vyšších polohách kolem 1000 m n. m. se sklárny zakládaly až v 18. století, dříve spíše v nižších polohách. Skelné hutě 14.–18. století byly jednoduché dřevěné stavby. Kolem vlastní hutí stávaly domy skelmistrů, flusárna, stoupy na křemen, kůlny, chlěvy, hospoda³². S rozvojem větších skláren v 18. století později také pily, leštírny a brusírny.

V námi sledované oblasti pokračuje, nebo je obnovena činnost skláren u Svojshe (1523–1629), Svojshe II (1565–1629) a Podlesí (1584–1891). V 17. století se počet skláren na Šumavě výrazně neměnil především kvůli třicetileté válce. Významný byl vývoz skleněných páteříků (korálků do růženců) z Kašperských Hor do Norimberka (*Fröhlich 2003*, 619). Po třicetileté válce docházelo k obnovování a rozkvětu výroby, během 18. století jich na Šumavě vzniklo nejvíce³³. U Kvildy Hraběcí huť (1794–1888) a

³² Skláři pili při práci ředěné pivo, tohoto nápoje vypili 8–11 litrů denně. S provozem skláren jsou spojeny pivovary (*Kudrlička – Záhoda 1986*, 48).

³³ Fröhlich odhaduje asi 65 sklářských hutí v průběhu 18. století na Šumavě (*Fröhlich 2003*, 618).

Antonínova huť (1796–1809), dále Filipovou Huť (1785–1820)³⁴, huť Antýgl (1786–1808) pod stejnojmennou horou v králováckém statku³⁵. Tyto vysoko položené sklárny produkovaly především užitkové sklo, jako jsou lahve, flakony, lahvičky na tabák, ale také páteříky, knoflíky, okenní terče. Avšak Kvildská huť byla proslulá výrobou podmaleb. Malovalo se na zadní stranu skla, takže byl obrázek za sklem, nejčastější byly církevní motivy. Začaly se specializovat též hutě na tabulové a zrcadlové sklo. Dalšími sklárnami z tohoto období v našem regionu byly Stará (před 1757–1782) a Nová Zelenohorská huť (1782–1799), Páteříková huť u Stodůlek (zal. 1713), Jelenov (1714–1768), Buchingrův Dvůr (zal. kol. 1760), Hluboká (1754–1786)³⁶ na Zlatém potoce pod Kašperskými horami vyráběla páteříky a duté sklo. Dále se regionu týkají, tři huti v Podlesí³⁷, které fungovaly po celé 18. století. Pivovary byly zakládány vždy v blízkosti sklářských hutí, neboť skláři při své práci v rozpálených hutích měli velkou spotřebu piva.

Zánik mnoha hutí můžeme dát do souvislosti s růstem ceny dříví, které bylo pro vrchnost výhodnější plavit po Vchynicko-tetovském kanálu a posléze Otavě a Vltavě do středních Čech a Prahy a tam jej výhodně prodávat. Sklárny, které spotřebovaly hodně dřeva, začaly být tedy z ekonomického hlediska nadále nežádoucí. Patří mezi ně např. huť v Antýglu, obě hutě v Kvildě, Nová Zelenohorská huť i Filipova huť, tedy ty ve vyšších polohách, kde byly značné zásoby dřeva. Podnikatelské záměry knížete Kinského se vlivem výše zmíněných změn proměnily a již neměl o produkci skla na svých pozemcích zájem. Proto zdejší huť zrušil a Filipohuťské chalupy osadil čtrnácti rodinami dřevaři.

Naopak v 19. století vznikly a fungovaly sklárny v nižších polohách u řeky Otavy ve Zlaté Studni³⁸ (1799–1880), proslulé v Anníně (40. léta 18. století a 1796–1945) a

---

³⁴ Huť na duté sklo zde byla zřízena plavci dříví ze Schlössewaldu Františkem Denkem a Františkem Weeberem. Výstavbu hutě se třemi přílehlými chalupami povolil majitel pozemků hrabě Filip Kinský, na jehož počest byla nově založená osada pojmenována. S oběma „podnikateli“ uzavřel smlouvu 31. srpna 1785 na 9 let, kde bylo určené nájemné na tyto léta i přidělení lesů v panství. Po neshodách s provozovateli Kinský huť v roce 1790 pronajal na 15 let Ignáci a Josefu Eisnerovým, zkušené rodině skelmistrů z okolí (*Kudrlička – Zálaha* 1986, 142).

³⁵ Fröhlich klade polohu hutí Antýgl mezi dnešní Filipovu Huť a Horskou Kvildou, tedy na druhou stranu vrcholu Antýglu, než je bývalý královácký statek Antýgl na břehu Vydry (*Fröhlich* 2003, 622).

³⁶ V letech 1780 – 1786 ji měla pronajatou Anna Marie Eisnerová.

³⁷ Též byly po určitou dobu svého provozu spravovány Eisnerovými.

³⁸ Opět se sklářskými mistry z rodiny Eisnerů.

v Klášterském Mlýně³⁹ (1836⁴⁰–1947) u Rejštejna, kde dodnes stojí domky bývalých sklářů z přelomu 19. a 20. století.

2.4 Použití a zpracování dřeva

V předchozím přehledu vývoje řemesel jsme úmyslně vynechali pojednání o zpracování dřeva a lesních řemesel. Problematiku v dějinném vývoji sleduje tato kapitola. Lesním hospodařením na území České republiky se zabývá kapitola 2.4.4. a jeho vývojem v našem zájmovém území před výstavbou kanálu kapitola 2.5.

2.4.1 Pravěk

Dřevo je surovina, nezbytná od pravěku pro stavbu, topení a nejrůznější výrobu a činnosti (ať lov nebo řemesla). Nejstarší doklady užívání a zpracování dřeva na našem území bychom mohli hledat již ve starším pravěku. Ze starší doby kamenné (paleolitu) se na našem území sice nedochovalo mnoho organického materiálu, avšak analýzy pracovních stop na ostřích kamenných artefaktů dokazují jejich opracování (*Vencl – Fridrich 2007*, 14), ve velké míře především právě dřeva⁴¹. O rozsáhlém zpracovávání dřeva na našem území vypovídají masivní štípané sekery a teslice a také mikrolitické kamenné nástroje, jejichž čepelky že byly zatmeleny do žlábků v dřevěných nástrojích – dýkách, nožích oštěpech nebo šípech (*Vencl – Fridrich 2007*, 127). V neolitu dokládají kůlové jámy budování obydlí s dřevěnou kůlovou konstrukcí, přičemž velkou roli muselo v tomto období sehrát tesařství a dřevorubectví. Dřevo se používalo i v zemědělské výrobě pro nástroje (*Pavlu – Zápotocká 2007*, 65), ohrazení i výdřevy objektů.

Archeologie dokazuje užívání dřeva i pro mladší pravěk. Např. z doby laténské na našem území existují doklady, že se dřevo včetně proutí, kůry a lýka, používalo jako

---

³⁹ V druhé polovině 19. století se zde vyrábělo křišťálové sklo a barevně vrstvené sklo, pro broušení a zdobení barevnými emaily a zlacením (*Kudrlička – Záhoda 1986*, 142).

⁴⁰ Založena Janem Eisnerem.

⁴¹ Zpracování dřeva dokládá např. i nález kostěného dlátka v Přezleticích (*Vencl – Fridrich 2007*, 44). Z Německa jsou pak známé dřevěné oštěpy a z období mezolitu jsou známé organické pozůstatky ze severoevropských oblastí, dřevo zde bylo široce využíváno, o čemž svědčí nálezy lyží, saní, monoxylů⁴¹ a dalších lodí, pádel, oštěpů s opálenými hroty, luků, nádob apod.

základní materiál pro stavbu a vybavení obytných i skladovacích areálů. Dřevo sloužilo i k ohrazování areálů jako palisády, ploty, předprsně kamenných hradeb nebo jako konstrukce zemních valů. Např. spotřeba dřeva pro výstavbu oppid a jejich hradeb mohla způsobit odlesnění větších ploch (Venclová 2008, 24). Dřevo bylo nadále zdrojem ohně. Využití dřeva pro obytné, hospodářské a fortifikační stavby, ale i pro cesty, pro výrobu nástrojů, náradí přetrvává do středověku v téměř nezměněné podobě.

Pro pravěk v regionu těžbu dřeva doložit nemůžeme, avšak stavba a provoz výše zmíněných hradišť Obří hrad a Sedlo v laténu a mladších obdobích předpokládají spotřebu dřeva. Stejně tak, za předpokladu pravěké těžby zlata musíme počítat s využitím dřeva.

2.4.2 Středověk⁴² a novověk

Ke středověkému zpracování dřeva máme více pramenů. Na našem území pokračuje tradice dřevěných staveb, typické byly roubené stavby s různými tesařskými spoji a doškovou nebo šindelovou střešní krytinou. S rozvojem tesařství rostla specializované náradí. K těžbě dřeva se používaly podtínací a štípací sekery, klíny a palice, k obrábění sekera hlavatka, bradatice, teslice, dláta, paličky, pořízy atd. Ze dřeva bylo i vybavení obydlí jako truhly, lavice, stoly nebo postele. Ve středověku tesaři získávali z lesa od dřevařů obvykle loupané kmeny. Pila se stala v Čechách běžnou až v 15. století. Vydělování specializovaných dřevařských profesí v českých zemích probíhá společně s celkovou specializací řemeslné výroby ve 13.–15. stol., čemuž přispívalo především městské prostředí. Truhláři se u nás vymezili ve 13. století a byli označováni jako stolaři, kteří vyráběli nábytek. Od přelomu 14. a 15. století se rozvinuly pily, které obsluhovali pilaři. Na nábytek se užívalo dřevo smrkové, jedlové, dubové i ořechové. Jako stavební dříví se užívalo smrkové, jedlové nebo borové, dub i buk. S rozvojem truhlářství se objevilo i nové pracovní náradí jako dláta, hoblíky, rašple, nebozezy, závitníky a různé druhy pil a od 14.–15. století také soustruh. V 15. století se truhlářství specializovalo do více odvětví – soustružnictví, lavičnictví, neckářství, bednářství, kolarství, řešetářství, košíkářství, výroba dřeváků a také nástrojů jako houslařství nebo loutnářství. Ve 14.–16. století i tesaři rozčlenili další obory činnosti. Prknáři a později pilaři vyráběli prkna (řezivo), mostníci stavěli a opravovali mosty, kotečníci vyráběli kotce, beranící

---

⁴² Kapitola vychází především z prací H. Hlušíčkové (2001–2004).

sestrojovali beranidla a zaráželi jimi sloupy a kůly do břehů a dna řek, trubaři (rúrníci) vrtali nebo dlabali dřevěné roury, kolečníci dělali trakaře, koláři kola a vozy, sekerníci vyráběli a konstruovali dřevěné mechanismy (vodní kola, převody, stroje). Bednáři vyráběli bedny a sudy.

Jako počátek strojní výroby zpracování dřeva bychom mohli označit začátek používání vodou poháněné pily, spadající u nás do 14. století. Pily byly na našem území často kombinované s mlýny a od 14. do 16. století se stavěly především při kláštorech, městech, hradech a tvrzích. Pily byly až do konce poháněny palcovým mechanismem, později koncem 15. století se objevují i rámové pily s pohonem pomocí klikového mechanismu. Vodní pily usnadnily práci se dřevem, byly výkonnější a dovedly řezat tenčí a pravidelnější prkna. Pro horské podmínky s většinou rychle plynoucí vodou bylo typické malé kolo do průměru 1 m s šířkou až 2 m. Dostatečná řezná rychlost tak byla dosažena přímo.

V 16.–17. století společně se zvyšujícím se počtem obyvatelstva rostl i rozsah dřevařské výroby. Přímě úměrně s růstem objemu výroby rostl počet pil a řemeslných dílen i technická kvalita zpracování. Klasické vodní pily byly vybaveny obvykle jednou rámovou pilou, jejíž celodřevěná konstrukce tvořila součást budovy. První parní pohon pily je u nás doložen v roce 1834 v Plasích a v posledních desetiletích 19. století se u nás rozšířila tovární výroba s parními pilami, avšak v horských oblastech se dále využívala síla vody. Na konci 19. století v českých zemích bylo několik tisíc vodních pil a asi sto strojních. V průmyslové době vznikaly papírny a nejrůznější dřevozpracující továrny jako jsou nábytkářské, vozařské továrny, papírny atd.

2.4.3 Lesní řemesla

Lesní řemesla provázela život ve sledovaném regionu od středověku až do 20. století. Významné bylo pro železářství a sklářství především uhlířství. Pálení dřevěného uhlí, které má vyšší výhřevnost než dřevo se páliło v milířích, navršených z palivového dříví a pokrytých zeminou tak, aby k vypálení dříví došlo bez přístupu kyslíku. Pálení milíře vyžadovalo nepřetržitou pozornost uhlířů, kteří pracovali ve skupinách na několika milířích najednou, každý přitom byl v jiné fázi pálení (*Nedvěd – Voděrová 2009, 42–44*).

Výroba dřevěného uhlí byla ve středověku⁴³ a zejména pak v 18. a 19. století významným činitelem proměny krajiny, neboť spotřeba dřeva byla vysoká. Pro sklářství byla nezbytná potaš (nebo také draslo, flus nebo salajka). Její výroba se vyznačovala ohromnou spotřebou dřeva, neboť k výrobě 1 kg potaše, jak uvádí *J. Woitsch (2003, 66)* bylo potřeba asi 750 kg dřeva⁴⁴. Potaš z šumavských lesů byla sama o sobě také významným vývozním artiklem. Pro výrobu potaše se rozeznávaly tři druhy popela – popel z otopu v hutích a domácnostech, lesní popel ze spalování odpadového dřeva, větví a křovin a popel ze stromů z větších lesních ploch, který představoval největší přísun popela⁴⁵. Jednotlivé druhy popela se velmi lišily obsahem draselných sloučenin (*Woitsch 2003, 65*). Popel se používal také pro výrobu mýdla, střelného prachu apod. Pálení lesů pro popel bylo největším spotřebitelem dříví před výstavbou kanálu. Suchou destilací dřeva, především borových pařezů, se vyráběla kolomaz. Dalším řemeslem bylo smolaření. Smolu potřebovali obuvníci, bednáři, kartáčníci a řezníci. Pryskyřice se seškrabávala ze zářezů v kůře. Smola se posléze tavila a čistila. Smolaření ale těžce poškozovalo stromy, po tom, co bylo v polovině 18. století zakázané se lidé, kteří se tímto způsobem dále živili postaveni mimo zákon. Významná byla také domácí dřevovýroba užitkových předmětů pro řemeslo i pro domácnost. Rozvíjelo se řezbářství.

Lesní pastva patřila k běžným praktikám v chovu dobytka. Sedláci vyháněli na jaře hovězí dobytek do lesů, za což platili vrchnosti poplatky a následně přebytečné kusy dobytka prodávali. Z lesa se využívala lesní tráva pro pastvu domácích zvířat. Většinou ženy sekaly trávu na lesních pasekách a hrabaly stelivo v lesích a pak je na zádech v nůších snášely do svých hospodářství. Včelařství bylo dalším hospodářským využitím lesa, využívaly se lesní divoké včely, sbíral se nejen med, ale také vosk. V lesech působili také sběrači mravenčích vajíček pro krmení drobného zpěvného ptactva. Někteří lidé si přivydělávali přímo jeho odchyt a pěstování, tzn. ptáčnictvím neboli čižbou. Sbíral se také především na dubech a bucích rostoucí choroš troudový, který se používal jako hubka k zapalování ohně a také v lékařství, protože pomáhá zastavit krvácení.

---

⁴³ Dle zprávy z roku 1342 se uhlířům prodávaly celé lesy, v té době neexistovala organizace lesní správy.

⁴⁴ Od konce 19. století se draslo začalo vyrábět z draselných solí (*Nedvěd – Voděrová 2009, 45*).

⁴⁵ Každá skelná huť měla přiděleny lesy a za jejich využití platila daň vrchnosti. Lesy, přináležející sklárnám, se dělily na bližší les, jež byl určen pro těžbu dřeva k topení, vzdálenější les, či les v dosud nepřístupném terénu, který se páčil na popel. Tento les byl průseky rozdělen na pravidelné čtverce, zapalované podle počasí a směru větru. Když les shořel, byl popel rozhrabán, aby se dokonale propálil. Les se mohl vypalovat také tak, že zhruba ve výšce 1,9 m byly ve stromech vyhloubeny otvory, kde se zapálil oheň a celý strom se proměnil na popel, aniž by se ohrozilo okolí (*Kudrlička – Záhla 1986, 25*).

2.4.4 Přehled vývoje lesnictví v českých zemích do poloviny 20. století

Existence a rozvoj lesního hospodaření je dáno rozvojem osídlení Čech a stavem lesů. Les je významnou složkou přírodního prostředí a plní různé funkce od ochrany půdy, přes úpravu vodního režimu po ovlivňování stavu ovzduší a ekologii regionu.

Do konce 12. století se osídlení soustřeďovalo v úrodných nížinách, v málo zalesněné krajině. Do té doby rostl les více méně všude tam, kde k tomu byly příhodné klimatické, morfologické, půdní aj. poměry (*Jeleček 1973, 177*). V lesnatých a hornatých územích byly do konce 12. století jen osady a obydlí strážců cest. Od 12. století v Čechách narůstalo zemědělské osídlení, zakládaly se vinice, rybníky, rozvíjela se města, řemesla, hornictví, hutnictví, sklárny, budována byla sídla a kláštery⁴⁶. S tím rostla také spotřeba stavebního i palivového dříví. Lení zřízení, jež zaručovalo, že veškerá neosazená půda, včetně lesů, patřila panovníkovi, předznamenala dění během kolonizace 13. a 14. století. Péči o lesy ve středověku vykonával lesní regál, který vydával k užívání lesa zvláštní povolení (*Fencl 2007, 35*). Panovník odměňoval kláštery, šlechtice právě touto půdou a ti na ní dále hospodařili. Novousedlíci se usadili na půdě rozdělené a určené k vykloučení lokátorem k získávání stavebního dříví, ale i vypalováním lesů pro získání zemědělské půdy. Neexistoval lesní personál, majitelé lesů je využívali pro vlastní potřebu dřeva a na lov. V lesích se hospodařilo toulavou sečí, tj. jednotlivé stromy, nebo části lesů se kácely tam, kde byla koncentrována i spotřeba dřeva (*Vovesný 2007, 14*). Péče o zalesnění téměř neexistovala, obnova byla přírodní. Nárůst obyvatel vyžadoval potřebu stavebního a palivového dřeva, v lese se pásal dobytek, hrabalo stelivo, lesy se stále více kácely pro potřeby rozrůstající činnosti důlní a hutní, a také vypalovaly.

První zásahy státu do hospodaření v lese souvisí s obdobím vrcholného středověku. Rozvoj hospodářství za Karla IV. mělo za následek velkou spotřebu dřeva. V zákoníku *Maiestas Carolina* připravil ustanovení a opatření na ochranu lesa, která zahrnovala řízenou těžbu, zakazovala loupění a loupežnictví. První lesní řád u nás byl vydán po smrti Karla IV. 15. května 1379 pro lesy na Chebsku (*Nožička 1957, 35*). V královských lesích bylo nařízeno těžit převážně dříví suché a polomové, zatímco rostoucí stromy se měly chránit. Právo kácet královské lesy měla jen některá města a kláštery. Do husitských válek

---

⁴⁶ Kolonizace od pol. 12. století, především ta klášterní, se soustřeďovala na vykloučování lesní půdy.

ve skutečnosti ale k žádnému řízenému lesnickému hospodaření nedocházelo (*Nožička 1957*, 43).

Po husitských válkách, podobně jako později po třicetileté válce, docházelo ke zvyšování spotřeby dříví na obnovu země. Zvýšené vyklučování lesů vedlo od 15. století, a především ve století 16. vydávány jednotlivými panstvími první řády a instrukce pro zacházení s lesy i s opatřeními na jejich obnovu, způsobil to nedostatek dříví, především v severozápadních a severních Čechách. Situace vedla k postupnému vytvoření lesní správy a organizační struktury panství (*Nožička 1957*, 47). Při prvním obnovování lesů se využily zkušenosti s přirozenou přírodní obnovou. Podnikalo se výmladkové hospodářství, byly zakládány lesy síjí, byla omezena lesní pastva atd. Les se začal přizpůsobovat hospodářským zájmům. Do 16. století byly výnosy lesů účetně malé, protože se do nich nezapočítávaly bezplatné dodávky dřeva pro vlastní panské podniky. Ve druhé polovině 16. století se začalo prodané dříví počítat na sáhy, látra⁴⁷ nebo na hromady, už tedy ne nastojato.

Třicetiletá válka přerušila provoz mnoha hutí a skláren, byla omezena spotřeba dříví a lesy měly příležitost se zotavit (*Nožička 1957*, 104). Avšak po válce potřeba dříví vzrostla, dokonce se začal projevovat jeho nedostatek. Leopold I. (1657–1705) a Josef I. (1705–1711) ponechávali veškerou péči o lesy jejich vlastníkům. V druhé polovině 17. století se u nás zakládaly první lesní školky (*Nožička 1957*, 128). Karel VI. (1711–1740) se začal o lesy zajímat aktivně. Patentem z 2. května 1712 vrchnostem vlastníci lesy v pohraničí nařídil vyžádat si k vývozu dříví povolení. Karel VI. dále vydal pro zavedení celkové lesní péče lesní řády. Souběžně v letech 1713–50 probíhal první katastrální soupis lesů. V 18. století začali vlastníci lesů zaměstnávat první lesnický vzdělané odborníky, aby spočítali zásoby dřeva v panstvích a navrhli postup těžby.

Jednotný řád určila až Marie Terezie, která v letech 1754 a 1756 reagovala na neutěšený stav lesů Císařským lesnickým řádem pro Čechy a Moravu. Ten ukládal v zájmu zachování lesa a jeho trvalého přínosu vlastníkům lesů řadu povinností a omezení. Na dodržování řádů a způsobilosti lesního personálu dohlížely krajské úřady. Koncem 18. století vedly nové zákony k systematizaci na celém území s využitím vědeckých poznatků v péči o lesy, neboť stav lesů byl označován za velmi špatný a někde

---

⁴⁷ Látra byla specifická míra pro špalky do milířů.

dokonce za kritický (*Nožička 1957*, 240). Došlo k regulacím a taxaci lesů⁴⁸. Vzhledem k snaze o zvýšení výnosů z lesů se přistupovalo stále častěji k pěstění lesa. Velký nedostatek a neuspokojovaná poptávka měly koncem 18. století za následek vzrůst ceny dříví. Navyšoval se počat lesních školek, zakládaly se luštírny. Provozovala se síje řádková, brázdová nebo rýhová aj. Docházelo také k zavádění cizokrajných dřevin, jako je kaštanovník setý (*Nožička 1957*, 269). Na přelomu 18. a 19. století se vedle síje v obnovování lesů začíná provádět i sadba (*Tlapák 1983*, 84).

Ohromný tlak na spotřebu dříví trval v 19. století, dokud výroba nepřešla na minerální uhlí. „Horní panství“, která nás zajímají především, byla ještě v polovině 18. století téměř nedotčena. Rostoucí ceny a poptávka po dřevě byly popudem k zamyšlením nad zlepšením výnosnosti lesů, výsledkem bylo, že se vyplatí zpřístupnit les a dopravovat dříví na delší vzdálenosti, neboť spotřeba dříví v místě výroby se měnila na spotřebu a zpracování v rámci Čech i zahraničí. Nutností bylo zajištění dopravy dříví z horních panství do vnitrozemí. Řešením bylo plavení dříví a s tím související regulace vodních toků včetně výstavby plavebních kanálů⁴⁹. Toulavá a výběrná seč⁵⁰ je nahrazena holosečným hospodařením⁵¹, což mělo usnadnit jak těžbu, tak obnovu (*Tlapák 1983*, 99). Koncem 19. se díky obnově úbytek lesů na našem území celkově zastavil a jejich výměra se začala pomalu zvětšovat⁵².

Po revolučním roce 1848 došlo k novému správnímu uspořádání. Panství se změnila na velkostatky. V roce 1852 byl zaveden v Rakousko-Uhersku zaveden státní dozor nad lesním hospodařením státním zákonem z roku 1852. Lesní zákon⁵³ zakazoval zmenšování lesní půdy a povinnost zalesňovat vykácené plochy. Zavedl státní dozor nad soukromými velkostatky. V polovině 19. století nahradily „zbídačené lesy“ první generace hmotnatých uměle založených a vypěstovaných porostů (*Tlapák 1984*, 79). Od 70. let 19. století měla

---

⁴⁸ Geodetické zaměření lesů a rozdělení na lány, určení těžebních kvót na jednotlivých tratích, cílené provádění umělé obnovy lesa...

⁴⁹ Jako Schwarzenberský s odbytíštěm ve Vídni nebo Vchhynicko-tetovský aj.

⁵⁰ Toulavá seč je historická forma seče výběrového charakteru. Vybírají se stromy podle potřeb těžby a nehledí se na jejich zralost ani pěstební hlediska. Výběrná seč je založena na principu trvalé možnosti těžby mýtně zralých stromů. V každém porostu se tak záměrně a pravidelně mohou těžit zralé stromy do výše běžného přírůstku. Stromy k seči se vybírají dle kritérií individuálního zušlechťovacího výběru a potřeby vyvážené struktury porostu (*Simon – Vacek 2008*, 86).

⁵¹ Holoseč je druh obnovní seče, při níž se v obnoveném porostu nebo jeho části jednorázově zmýtí všechny stromy (*Simon – Vacek 2008*, 26).

⁵² V roce 1860 byl podíl lesní půdy 28,99% celkové plochy Čech tj. 1 506 542 ha lesů v Čechách, v r. 1896 29,06%, tj. 1 509 377 ha lesní půdy v Čechách a v roce 1938 31,25% (*Jeleček 1973*, 183).

⁵³ Přijatý císařským patentem 3.12.1852, nahrazen byl u nás až zákonem v roce 1960 O lesích a lesním hospodaření.

Česká lesnická jednota zalesňovací program. Zalesňovalo se především rychle rostoucím smrkem, který je nejmnohostranněji využitelný v průmyslovém zpracování (*Jeleček 1973*, 185–186). Těžba dřeva se postupně přeorientovala z palivového dříví na dříví stavební užitkové, les se stal producentem cenné průmyslové suroviny⁵⁴. V 80. letech začaly vznikat místní lesní parní železnice.

V roce 1918 byla výměra českých lesů asi 2,35 milionů ha. Po zestátnění lesů na základě pozemkové reformy, se podíl státních lesů z 9100 ha v roce 1918 zvýšilo na 367 200 ha v roce 1945. Hospodářská úprava lesů, která se od 20. let 20. století stala povinnou pro více než 80 % výměry veškerých lesů, se začala uplatňovat v daleko větším rozsahu. Výhodiskem obhospodařování lesů se stala tzv. hospodářská úprava lesů a zintenzivnil dozor státu nad lesním hospodařením. Nadále se provozovalo holosečné hospodářství s následnou umělou obnovou se značným podílem kultivace smrku. S přirozenou obnovou lesa se začalo pracovat až později. Ve 30. letech minulého století došlo ke snížení těžby vlivem hospodářské krize a zhroucení cen dřeva. Omezovalo se obhospodařování lesů ve vysokých polohách. Začínala se respektovat vodohospodářská ochranná a estetická funkce lesa. Budovala se lesní dopravní síť a postupně mizela voroplavba. Během druhé světové války se lesy opět přetěžovaly. Vývojem lesnictví v první polovině 20. století se podrobně zabývá práce J. Tlapáka a E. Hoška (*Tlapák – Hošek*, 1984).

2.5 Přehled vývoje správního členění, vlastnických poměrů a lesního hospodaření ve sledovaném regionu před výstavbou kanálu

Tato kapitola sleduje vývoj do přelomu 18. a 19. století⁵⁵. Dalšímu vývoji se věnují jednotlivé kapitoly, které jsou rozdělené podle etap činnosti Vchynicko-tetovského kanálu.

---

⁵⁴ Mnoho dřeva bylo použito pro výrobu pražců pro stavbu železnice, mnoho spotřebovaly zejména papírny, doly a nábytkářský průmysl.

⁵⁵ Část o lesním hospodaření je zpracována podle *J. Ministra (1963)* a *E. Janouška (1938)*, kteří čerpali z archivních písemných pramenů prášilského panství, jež jsou uloženy v SOA Třeboň, pobočce Český Krumlov.

Námi výše vymezený region patřil z větší části do oblasti pohraničního Královského hvozdu. Dle pozemkového regálu, patřila veškerá půda v zemi panovníkovi, který s ní mohl libovolně nakládat. Břetislav I. vydal roku 1041 list, ve kterém první obyvatele Královského hvozdu a jejich potomky osvobodil od daní (*Ministr 1963*, 2). Ve druhé polovině 12. stol. věnoval Vladislav II. oblast kolem hradiště na vrchu Sedlo klášteru ve Windbergu. Část Královského hvozdu roku 1192 připadla jako věno dcery českého vévody Bedřicha i s městem Sušicí do majetku bavorského hraběte von Bogen. Zpět se pak k českému království území vrátilo roku 1242. Po bitvě u Mühldorfu bylo Přemyslem Otakarem II. odstoupeno Bavorsku a k Čechám se definitivně vrátilo až s pražským mírem roku 1273. Téhož roku udělil Přemysl Otakar II. Sušici statut města, byla prvním městem v naší zájmové oblasti. Královský hvozď býval jakožto panovníkův majetek často dáván ve formě zástav do držení různým šlechtickým rodům, jako byli např. Janovští z Janovic, Švihovští z Rýzmběrka a Rábí, Lobkovicové, Kolovratové, Šternberkové, Mansfeldové, Kinští, Schwarzenbergové a další. Např. po roce 1257 věnoval svému oblíbenci, zvíkovskému purkrabímu Purkartu z Janovic oblast dnešního Vimperska. Kolem roku 1273 věnoval Přemysl Otakar II. Janovickým další rozsáhlé oblasti hraničního hvozdu až do prostoru domažlické zemské brány jako zástavní zboží. Janovičtí, Bavorové ze Strakonic a pánové na Velharticích se pak podíleli na kolonizaci dalších částí severního okraje hvozdu.

V roce 1492 se dostalo území hvozdu do zástavy, ze které se jeho obyvatelé, králováci vykoupili. Také v roce 1578 byl hvozď zastaven Janu z Lobkovic za 5000 grošů, ale králováci se opět vykoupili králi Matyášovi v roce 1617. Ale po Bílé hoře v roce 1623 byly opět zastaveny španělskému císařskému generálu Donu Martinu Hoef Huertovi, který chtěl králováky, kteří sympatizovali s českým stavovským povstáním, zbavit všech práv (*Ministr 1963*, 2). V roce 1623 byl spor vyřešen císař královákům potvrdil jejich stará práva a svobody, což posléze potvrdil i Ferdinand III⁵⁶.

V roce 1640 královská komora prodala šest z rycht Oldřichu Adamovi Popelu z Lobkovic. Rychty Stodůlky a Stachy, které zasahují naše území a tvoří pozdější panství -nahledy, téhož roku koupil hrabě Albrecht Liebštejnský z Kolovrat. V roce 1674 šest Lobkovických rycht přešlo do držby Kolovratů – Krakovských, kteří v roce 1714

---

⁵⁶ Více o královácích viz kapitola 2.3.3.1.

přikoupili i rychtu Stodůlky a Stachy, čímž byla spojena oblast Královského hvozdu do jedné rukou.

V letech 1654–1751 byly jižní Čechy rozděleny na základě berní ruly do dvou krajů. Bechyňského se sídlem v Bechyni a Prácheňského se sídlem v Písku, kam patřila také Horažďovice, Sušice a téměř celá Šumava (tedy i části dnešního Plzeňského kraje, kde se nachází naše zájmová oblast). Roku 1751 vznikl ještě Budějovický kraj, území bylo přerozděleno, avšak naše oblast dále patřila k prácheňskému kraji.

2.5.1 Vznik a vývoj Prášílského panství

V roce 1731 rychty Stodůlky a Stachy koupila kněžna Eleonora Mansfeldová⁵⁷. Její syn Jindřich prodal majetek v roce 1749 za 23000 zlatých skláři Vavřinci (Lorenzovi) Gattermyerovi⁵⁸, který na lesní samotě „Finstere Stube“ v místech dnešních Prášil založil skelnou huť na výrobu zrcadlového skla a později ještě dvě brusírny, pivovar a zámeček. V roce 1752 založil Prášily (Gattermayerovu huť), které se staly administrativním centrem panství, které zahrnovalo území Stašské, Starostodůlecké a Novostodůlecké rychty a vzniklo tak Prášílské panství⁵⁹. Podnikání se Gattermayerovi pro složité přírodní podmínky a protesty sedláků z okolních králováckých rycht nedařilo a finanční tíseň jej v roce 1754 donutila zadlužit se deseti tisíci zlatými hraběti Josefu Janu Maxmiliánovi Kinskému. V roce 1763 panství koupil od Gattermayerova dědice Jana Josefa za 26 800 zlatých Josef Kinský z Vchynic a Tetova a od roku 1766 začaly být rychty uváděny pod společným názvem „Statek Prášily“ podle sídla vrchnostenského úřadu. V roce 1776 Kinský panství zvětšil ještě o statek Dobrá Voda. Prasynovec Josefa Kinského Filip Josef Kinský panství zdědil⁶⁰ a koncem roku 1798 jej prodal za 400 000 zlatých knížeti Josefu Schwarzenbergovi. Ten v roce 1800 koupil za 95 000 zlatých ještě statek Dlouhá Ves, kam přeložil sídlo sjednoceného panství Dlouhá Ves – Prášily, administrativním centrem lesního hospodářství ale zůstaly Prášily. Statek Dlouhá Ves je poznamenán již v roce 1273

---

⁵⁷ Která rozdělila Stodůleckou rychtu na Staro- a Novostodůleckou.

⁵⁸ Gattermayer v polovině 18. století nechal zaměřit lesy panství zeměměřičem Josefem Mannem, jeho výsledky se ale nedochovaly.

⁵⁹ V té době už v Prášilech stály i první obytné domy, mlýn s pilou, řeznictví, obchod a dvě výrobní potaše.

⁶⁰ V roce 1792 založil osadu Vchynice – Tetov, na jeho počest byla pojmenovaná Filipova Huť, kterou založili v roce 1785 skláři Denk a Weber z Hráčku.

v šlechtické držbě, kolem roku 1290 jej držel vladyka Blugislav, z jehož rodu nejspíše pocházeli Dlouhovestí z Dlouhé Vsi (*Ministr 1963, 5*).

V roce 1811 bylo panství Dlouhá Ves – Prášily zvětšeno o statek Vogelsang. Po smrti Josefa Schwarzenberga v roce 1833 převzal statky jeho nejstarší syn Jan Adolf II. až do roku 1888. V roce 1848 se panství změnilo na velkostatek. Se zrušením poddanství přestaly existovat vrchnostenské úřady a agendu převzaly státní úřady. Jan Adolf II. se zajímal o národněhospodářské otázky a jako cestu k záchraně rodového majetku a jeho prosperitě viděl v modernizaci a ve vědeckém řízení každé hospodářské jednotky (*Rameš 2008, 31*). Nástupcem po jeho smrti v roce 1888 se stal jeho syn Adolf Josef, který se vedle správy majetku věnoval pěstování lesů, myslivosti a rozvoji lesnictví vůbec až do své smrti roku 1914, kdy jej vystřídal jeho syn Jan Nepomuk (*Rameš 2008, 31*). Schwarzenbergům majetek zůstal až do 1. října 1930, kdy jej díky pozemkové reformě získal Československý stát.

2.5.2 Lesnictví

Od této kapitoly budeme uvádět historické míry. Rozhodli jsme se je nepřevádět do dnešní metrické soustavy, ale uvádíme je v následující tabulce (obr. 7)

Plošné jednotky			prostorové jednotky	
1 jítro	0,5755 ha	5755 m ²	1 sáh	1,89 m ³ * (do roku 1860)
1 strych = 1600 čtvereč. sáhů	0,2877 ha	2877 m ²	1 sáh	2,21 m ³ (od roku 1861)
1 čtvereční sáh		3,5966 m ²		
* jedná se o plm (plnometry - m ³ skutečné dřevní hmoty)				
1 prm (prostorový metr - m ³ polenového dříví i s mezerami) = 0,6 až 07 plm				

Obr. 7: Tabulka s převody historických měr užívaných v práci.

O začátku narušení lesů v regionu je možné hovořit od konce 13. století, jednalo se o drobné zásahy do porostů, způsobené pastvou dobytka a klučením. Posléze od 16. století narůstaly vykácené plochy v okolí sklářských a železářských hutí Významný podíl na kácení lesů mělo město Kašperské Hory. Z 16. století pocházejí první zprávy o plavení dříví po Křemelné, Vydře a jejich přítocích. V kupní smlouvě z roku 1584, kdy císař

Rudolf II. prodává panství hradu Kašperk městu Kašperské Hory je první zmínka o plavení dříví v regionu (*Běl 1998*, 4). Také svobodní sedláci ze Stodůlecké rychty plavili dříví po Otavě od Čeňkovy Pily (*Horpeniak 2007*, 33) až do Sušice. Po roce 1780 začalo plavit dříví ze svých lesů po Otavě i město Kašperské Hory, kácelo se zejména podél splavných toků a plavilo se do Sušice, Horažďovic a Písku. Ceny dříví ale v této době nebyly vysoké, proto se plavilo především pro potřeby místních skláren. Těžba lesa byla spíše ostrůvkovitá a proměna krajiny byla pozvolná, a proto se mohl les víceméně přirozeně obnovovat. Od začátku 17. století začal být hvozď zakládáním jednotlivých obcí rozrušován zevnitř⁶¹.

Největším spotřebitelem dřeva v 18. století byly sklárny, které na výrobu potaše spotřebovaly velké množství dřevěné hmoty. Dle pramenů, vztahujících se k výrobě potaše v Čechách za rok 1750, na Prácheňský kraj připadalo 1 456 centů (72,8 tun) potaše (*Kudrlička – Zálaha 1986*, 21). Koncem 18. století bylo v Hraničním hvozdu na české straně pálení lesů na popel zakázáno úplně, potaše byl nedostatek, což mělo dopad na mnohé sklárny⁶². V 18. století dále způsobovalo velkou škodu v lesích pasení dobytka, vysekávání mlází a také menší zájem o myslivost, kdy hladovějící zvěř škodila v porostech. Oblast nebyla vhodná k pěstování, každá rodina se starala o vlastní obživu a ze zemědělské výroby bylo významné dobytkařství. Na konce 18. století tvořila Šumava se svým podhůřím díky svým pastvinám jednu z nejvýznamnějších oblastí chovu dobytka u nás (*Horpeniak 2007*, 36).

První údaj o výměře zdejších lesů, zjištěný spíše pouhým odhadem, přináší až tereziánský katastr z roku 1757. Vykazuje 31 974 strychů lesa, tj. přibližně 9200 ha, z toho polovina byla bez výnosu. Měkkých a smíšených lesů uvádí katastr 26 440 strychů, lesů u skláren 3690 strychů, porostlin 944 strychů a vykloučených 900 strychů (*Ministr 1963*, 8). Jako jediný způsob zužitkování dřeva je uváděna spotřeba sklárny. Nevhodným hospodařením v 18. století se začala proměňovat původní skladba dřevin a vznikaly první velké holiny. Mizel buk a dub a začaly převládat porosty smrku a jedle a v nižších polohách i borovice, což narušilo rovnováhu lesního ekosystému.

---

⁶¹ Např. Srní bylo založeno 9 osadníky, kteří v roce 1726 koupili 700 strychů⁶¹ lesa. *J. a B. Reichardtovi (2006)* uvádějí, že Modrava byla vedena jako pustina až do roku 1614, kdy zde tři obyvatelé Rejštejna vystavěli usedlosti a roku 1737 zde byla založena rybářská osada. I Zelená Hora byla založena někdy kolem roku 1733.

⁶² V 19. století se surovinou pro výrobu potaše místo popela staly draselné soli (tzv. Glauberovy soli) a cukrovarská melasa.

Pevný základ lesnímu hospodářství přinesl spolu s první výměrou lesů podle tratí teprve Josefský katastr, sestavený v letech 1785–1789. Na Prášílském panství se při jeho vyměřování vlastně poprvé proniklo do hloubi zdejších lesů a zjištěný rozsah výměry lesů a dřevních zásob, které tento katastr přinesl, zůstaly na dlouhou dobu základem pro těžení i jiné kalkulace⁶³. Za základ byly zvoleny jednotlivé lesní komplexy, tzv. lesní tratě, většinou jednotlivé vrchy. Tratě dostaly právě v této době stálé, později jen málo měněné názvy⁶⁴. Každý celek byl samostatně zaměřen, popsán a odhadnut. Byla již odlišena vlastní lesní půda od bažin a slatin. Celkem bylo zjištěno přes 23 000 jiter tj. 13 237 ha plochy, z toho vlastní lesní půdy 21 600 jiter, slatí bez porostu 810 jiter a jiná neplodná půda 684 jiter (390 ha). Vedle popisu lesů jsou v katastrálních elaborátech také odhady dřevních zásob. Při nich je stanovena zásoba na jedno jitro. Vynásobením výměrou je pak stanovena celková dřevní zásoba v mýtním věku. Možná roční těžba je pak odvozena od tzv. doby obmýtní, tj. doby, za kterou les dosáhne optimální mýtní věk. Objem roční těžby se tedy získá podělením celkové dřevní zásoby stanovenou dobou obmýtní. Ta byla na Prášílském panství stanovena diferencovaně pro každý lesní úsek. Elaborát popisuje jednotlivé lesní celky, což zachycuje tabulka na obr. 8.

Les	Plocha		Slatiny		Hmota (sáhů)
	jiter	sáhů	jiter	sáhů	
Steindlberg	1413	36	12	1469	54 647 tvrdého 109 296 měkkého
Scheuereck	168	132	-	-	756 tvrdého 5294 měkkého
Bernsteindlberg	719	32	-	-	103 538 měkkého
Hirschspreng	956	1466	3	1116	137 795 měkkého
Fallbaum	470	909	9	359	67 761 měkkého
Schätzenwald	1684	715	20	815	30 993 tvrdého 278 944 měkkého
Gayerruck	831	270	124	1229	149 610 měkkého
Kaltstauden	2142	631	145	1187	334 213 měkkého
Mühlbuchet	476	248	-	-	71 423 měkkého
Steinerberg	1199	147	22	1522	159 479 měkkého
Plattenhausen	43	1325	12	1368	6529 měkkého
Spitzberg	664	133	30	890	99 612 měkkého
Ruhrreuth	640	791	23	335	96 074 měkkého

⁶³ K vlastnímu vyměřování si panství pozvalo tři odborníky, barona Helversena, poručíka dělostřelectva Bemlera a zemského měřiče Františka Martina Neureitera. Vlastní měření bylo provedeno během dvou měsíců, kdy každý z nich vyměřoval určitou část panství. Při měření zhotovovali různé náčrtky, ale celkové výsledky měření nebyly zmapovány.

⁶⁴ Samotné názvy byly sice staršího data, ale teprve Josefským katastrem jsou přesně lokalizovány.

Mohrberg	313	1534	5	523	46 465 měkkého
Schwarzberg	1965	903	57	55	310 559 měkkého
Modlwald	564	696	2	91	106 113 měkkého
Hanifberg	695	389	9	1542	130 706 měkkého
Preisleiten	602	1371	21	1433	85 605 měkkého
Antigl	189	1058	8	300	17 507 měkkého
Kasparschachten	1266	1114	162	1431	60 801 tvrdého 121 603 měkkého
Adamsberg	528	898	52	1542	61 313 měkkého
Plohausen	1179	1278	116	19	5505 tvrdého 159 666 měkkého
Seeruck	1351	386	9	674	12 701 tvrdého 241 331 měkkého
Mittagberg	1317	1417	2	438	6 062 tvrdého 236 428 měkkého
Seckerberg	94	260	-	-	2 762 tvrdého 5 524 měkkého

Obr. 8: Výměry lesů a dřevních zásob podle josefského katastru.

Poznámky z katastru hovoří o množství polomů a malém ročním přírůstku a malé ceně dřeva a nulové poptávce po stavebním dříví, jehož odvozu zabraňuje nedostatek cest a plavení je spojeno s velkými ztrátami. Katastr určuje tratě sklárnám, např. sklárně ve Filipově huti je určena trať Mohrberg s roční těžbou 1000 sáhů⁶⁵ a také les Preisleiten. Průměrný roční zisk Prášílského panství v letech 1790–1797 byl jen 5606 zlatých, na čemž se výnos z lesů podílel 6,85 % a činže za sklárny 11,74 %. Roční těžba pro sklárny činila v posledním desetiletí 18. století na Prášílském panství kolem 10 000 s. Hovoří se zde také o plavení. Např. z tratě Antigl je určeno ročně 1000 s. na plavení, stejně tak ze Schätzenwaldu. S plavebním dřívím dohromady pak 5000–10 000 s. pro vlastní potřebu. To znamená, že těžba v té době nebyla zanedbatelná. Výnos z lesů byl ale nepatrný. Celé panství koncem 18. století vydělávalo kolem jen 4000 zlatých čistého ročního příjmu. V roce 1791 došlo k novému rozdělení na jednotlivá polesí (revíry), která byla pojmenována podle svých myslivců (lesníků). V roce 1792 byl ustanoven nový vrchní myslivec Jan Wiehl, který sestavil v roce 1795 první plán prášílského panství s popisem jednotlivých lesních tratí (Tab. 4).

Ještě před výstavbou Vchynicko-tetovského kanálu na panství vznikla myšlenka mohutné plavby dřeva do středních Čech a Prahy, kde byla na konci 18. století po dřevu velká poptávka. Komisař krajského prácheňského úřadu Baierweck sestavil plán k využití

⁶⁵ Dále sáhy označujeme zkratkou s.

bohatství zdejší lesů s přihlédnutím na množství potoků a řeku Vydru a Otavu a k odstranění nedostatku dřeva v českém vnitrozemí a v roce 1795 plán předložil pražskému guberniu. O rok později se komice sešla a lesmistr Ehrenwerth vypracoval posudky stavu místních lesů pro plavbu v regionu, jejíž zahájení by stálo 64 000 zlatých. Projekt počítal s úpravou Roklanského potoka až k soutoku Vydry s Křemelnou a také s úpravou koryta Otavy. Jednalo se o podrobný spis, který uváděl také lesní tratě vhodné k těžbě pro plavbu i s výpočtem výtěžku zamýšlené stavby. Tento plán, i přes to, že sliboval značný výnos, nebyl nikdy pro nedostatek financí zrealizován. Baierweck byl však významem svého plánu natolik nadšen, že oslovil obchodníky se dřevem Václava Gözlza a Josefa Koznaua, avšak jejich jednání s nadlesním Wiehlem nebyla úspěšná. Poté se snažil zainteresovat náboženský fond, aby panství za účelem plavby dříví do Prahy koupil, to se ale také neuskutečnilo. Baierweckovo úsilí ale sledoval ředitel schwarzenberské plavby Josef Rosenauer a doporučil jej knížeti Josefu Schwarzenbergovi ke koupi, k čemuž došlo v roce 1799. Z tohoto roku pochází také nová verze Wiehlovy mapy panství (Tab. 5).

3 OBDOBÍ PLAVENÍ DŘÍVÍ NA KANÁLU

3.1 Plán a stavba kanálu

V roce 1798 si ředitel schwarzenberské vodní dopravy inženýr Josef Rosenauer prostudoval Baierweckovy spisy o možnosti plavení dříví a sám se vydal do území mezi Kvildou, Modravou a Prášily terén prozkoumat. V září 1789 doporučil knížeti Josefu Schwarzenbergovi panství koupit. I když byl Rosenauerův plán na svou dobu velmi odvážný, kníže Schwarzenberg byl s jeho předchozími výsledky spokojen a jeho projektu s vidinou velkého výtěžku z vytěženého dříví, prodávaného v Praze, důvěřoval. Počítal s tím, že bude podnik nákladný, avšak do budoucna sliboval velký zisk. Ke koupi došlo 18. února 1799 za vysokou cenu 400 000⁶⁶ zlatých za panství o výměře 12 333 ha, z toho lesa 12 082 ha (*Vovesný 2007*, 12). Filip Kinský si ponechal obě sklárny i s potřebným přidělem lesa v Prášílech, jejichž název byl odvozen zřejmě od všudypřítomného prachu z brusíren⁶⁷, ty však také v letech 1818 a 1824 odkoupil Schwarzenberg. Ředitel Radnický i nadlesní Wiehl ve svých funkcích zůstali. Teď již stavbě kanálu a plavení dříví do Prahy nestálo nic v cestě.

Inženýr Rosenauer (1735–1804)⁶⁸, projektant Schwarzenberského plavebního kanálu spojujícího povodí Vltavy a Dunaje s odbytem šumavského dříví ve Vídni, upustil od původního Baierweckova plánu, který zamýšlel splavnit kamenité řečiště Vydry. Rozhodl se postavit kanál, který měl za úkol obejít nesplavný úsek Vydry mezi Antýglem a Čeňkovou Pilou. Rosenauerův plán kanálu zachycuje tab. 6. Podrobný plán na plavení dříví předložil Rosenauer 1. března 1799. Prvních 10 let počítal s plavením 60 977 sáhů

---

⁶⁶Pokud by byla cena vypočítána podle výnosů z panství v letech před koupí, byla by jeho cena cca 112 000 zlatých, majitel panství Filip Kinský si byl ale vědom vysokých zisků nového majitele po splavnění toků, proto požadoval 400 000 zl. Schwarzenberští úředníci kalkulovali s předpokládanými zisky z prodeje dříví, a jejich výsledná částka se blížila požadované ceně, kterou byl Schwarzenberg ochotný zaplatit (*Běl 1998*, 5).

⁶⁷Odvozuje se od německého *der Staub* (prach, viz „Prášily“) spíše, než od *die Stube* (jizba, světnice).

⁶⁸Narozen ve Chvalšínách. Ve třinácti letech nastoupil do učení u lesníka Petra Lambechera, od roku 1759 Rosenauer působil jako lesní adjunkt na schwarzenberském lesním úřadu v Českém Krumlově. Majitel panství kníže Schwarzenberg jej na vlastní útraty vyslal do Vídně na studia na inženýrskou akademii a po jeho návratu v roce 1771 jej jmenoval knížecím lesním inženýrem. V roce 1791 se stal Rosenauer ředitelem veškeré schwarzenberské vodní dopravy. Je autorem řady inženýrských projektů, pracoval na systému odvodňování na třeboňském a hlubockém panství, projektoval vodní dopravu dříví ze želnavských a stožeckých lesů. Prvním velkým dílem byl Schwarzenberský plavební kanál (stavba 1789–1791) pro dopravu dřeva ze Šumavy do Vídně. (*Kubíčková – Záhloha 1991*, 3–24)

ročně. Počítal s plavbou palivového dříví na vorech. Až do Prahy mělo přijít 41 332 sáhů a zbytek byl určen k místní spotřebě a také se počítalo s cca 9% ztrátou.

V letech 1799–1800 probíhala na Vydrě stavba Vchynicko-tetovského plavebního kanálu. Stavbu řídil inženýr František Adler. Krutá zima 1799 přerušila práce na kanále, proto Rosenauer, který chtěl stavbu dokončit včas podle plánu, požádal o navýšení počtu stavebních dělníků. Na stavbě od té doby pracovalo 203 tesařů, 108 zedníků a více než 1000 nádeníků. Povolání museli být řemeslníci ze všech schwarzenberských panství. (Blau 1932, 136). Časový harmonogram byl nakonec předstižen, kanál byl dokončen koncem roku 1800 a na jaře už se plavilo první dříví.

Podle Rosenauerova hlášení z jara 1801 byla délka vlastního kanálu 15 841,25 m s propojením třemi strouhami o délce 2001,65 m, takže celková délka byla 17 843 m. Ke splavnovacím pracím patřilo také vyčištění koryta Otavy od kamenů a zřízení 13 jezů. K nákladům za stavbu kanálu cca 120 000 zlatých bylo nutno ještě přičíst náklady na úpravu toku Otavy, vybudování skladišť v Kestřanech a Dlouhé Vsi, vybudování složiště v Podolí u Prahy a v Praze, a také vybudování dřevorubeckých domků, nebo finanční kompenzace mlynářům na Otavě. I s nákupem prášilského panství a následnou koupí statku Dlouhá Ves v roce 1800 za 95 000 zlatých se náklady odhadují na 1 174 477 zlatých. Dostavba zařízení znamenala otevření dosud nedotčených, nebo jen zčásti narušených šumavských lesů pro lesní hospodářství

3.2 Popis Vchynicko-tetovského plavebního kanálu a jeho zázemí

Vchynicko-tetovský plavební kanál není jen téměř 15 km dlouhou inženýrskou stavbou, splavnující nesplavný úsek Vydry, ale je to celý systém, který, aby fungoval, zahrnoval jak zařízení v horním toku zdrojnic Vydry a také provozy dále po proudu Otavy, dále po soutoku Vydry s Křemelnou. V nejvyšším „patře“ systému plavebního kanálu bylo v průměrné nadmořské výšce 1100 m vybudováno osm umělých vodních nádrží, zvaných klauzy nebo švele⁶⁹ (obr. 9).

---

⁶⁹Z německého *Schwelle*..

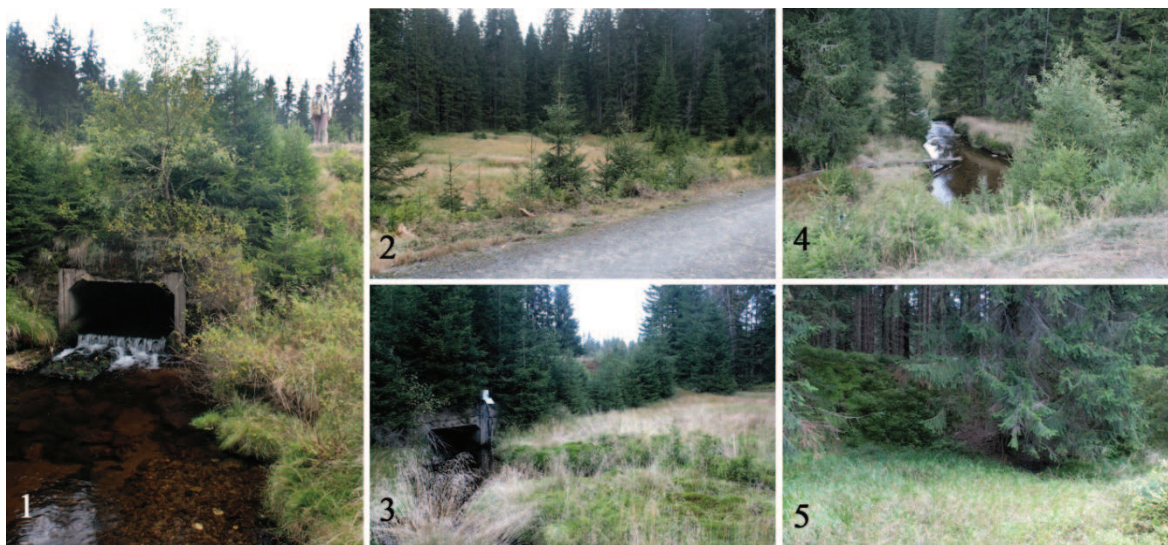
Obr. 9: Vodní nádrže pro plavení dříví na Vchynicko-tetovském kanále. 1 – Javoří (16 000 m³), 2 – Rokytská (18 000 m³), 3 – Roklanská (14 000 m³), 4 – Novohuťská (15 000 m³), 5 – Studená (3000 m³), 6 – Luzenská (21 000 m³), 7 – Ptačí (1000 m³), 8 – Černohorská (2200 m³). (Podle: Běl – Barták – Ettler 2001, 74).

Tyto nádrže s celkovým obsahem cca 90 200 m³ vody po vypuštění jednak umožňovaly plavení dříví rovnou na přítocích Vydry, jako v případě Roklanského a Modravského potoka do Vydry⁷⁰ a po ní asi 2 km až ke kanálu, a jednak uvolnily potřebné množství vody pro vytvoření plavební vlny pro kanál. Většina nádrží dnes již neexistuje, protože byly jejich hráze zničeny po druhé světové válce vojskem. V terénu jsou patrné

⁷⁰ Zdrojnice řeky Vydry pramení jako Luzenský potok na severním svahu hory Luzný ve výšce 1192 m n. m. Před Modravou přijímá Březnický, Ptačí a Černohorský potok a jeho jméno se a mění na Modravský. Soutokem Modravského potoka s Roklanským, nebo také Mlýnským potokem, který sbírá vodu z velkých rašelinišť, pod Modravou vzniká říčka Vydra. U Čenkovy Pily se stékají Vydra s Křemelnou, čímž vzniká řeka Otava.

pouze relikty hrází a někde jejich břehy, a také pro vypouštění upravená koryta potoků pod hrázemi.

Obr. 10: Pozůstatky Ptačí nádrže. 1 – Ptačí potok pod hrází, 2 – nádrž při pohledu z hráze, 3 – pohled z bývalé nádrže na hráz, 4 – pohled z hráze na potok, 5 – úprava koryta potoka pod hrází (říjen 2009).

Na obr. 10 jsou pozůstatky nejmenší z nádrže na Ptačím potoce. Přes její původní hráz vede dnes cesta. Stále je patrný prostor bývalé nádrže i úpravy koryta. Obr. 11 ukazuje dnešní stav Černohorské nádrže. Na obr. 13 je pozůstatek největší nádrže na Luzenském potoce.

Obr. 11: Hráz (1) a prostor bývalé Černohorské nádrže (2) (říjen 2009).

Nádrže klademe podle našeho rozdělení podle způsobu ovlivnění krajiny, jak je vysvětleno v kapitole 2.1. a znázorněno na tab. 1, do 2. zóny. Aby došlo k jejich postavení, museli stavbaři proniknout nejspíše podél toku potoků do lesů a vytipovat vhodná místa

pro jejich postavení. Jejich vybudování znamenalo pro druhou zónu naší zájmové oblasti první větší vodohospodářskou regulaci vodních toků⁷¹.

Obr. 12: 1 – Roklanská nádrž v roce 1936, 2 – Rokytská nádrž v roce 1923. (Podle: Reichardtovi – 2006, 161, 167).

Za zamyšlení stojí způsob koordinace vypouštění vody a plavení. Podle M. Hlavačky (2008, 237–238) si industriální společnost vyžádala unifikaci času, o kterou se zasadila významně železnice a telegraf. Díky jednotnému a plánovanému času bylo možné koordinovat sociální a výrobní aktivity (tamtéž). Jednotný čas a časová koordinace musela hrát důležitou roli už od začátku 19. století i v našem regionu, jinak by nebylo možné řídit plavení dříví ani jiné činnosti s tím spojené.

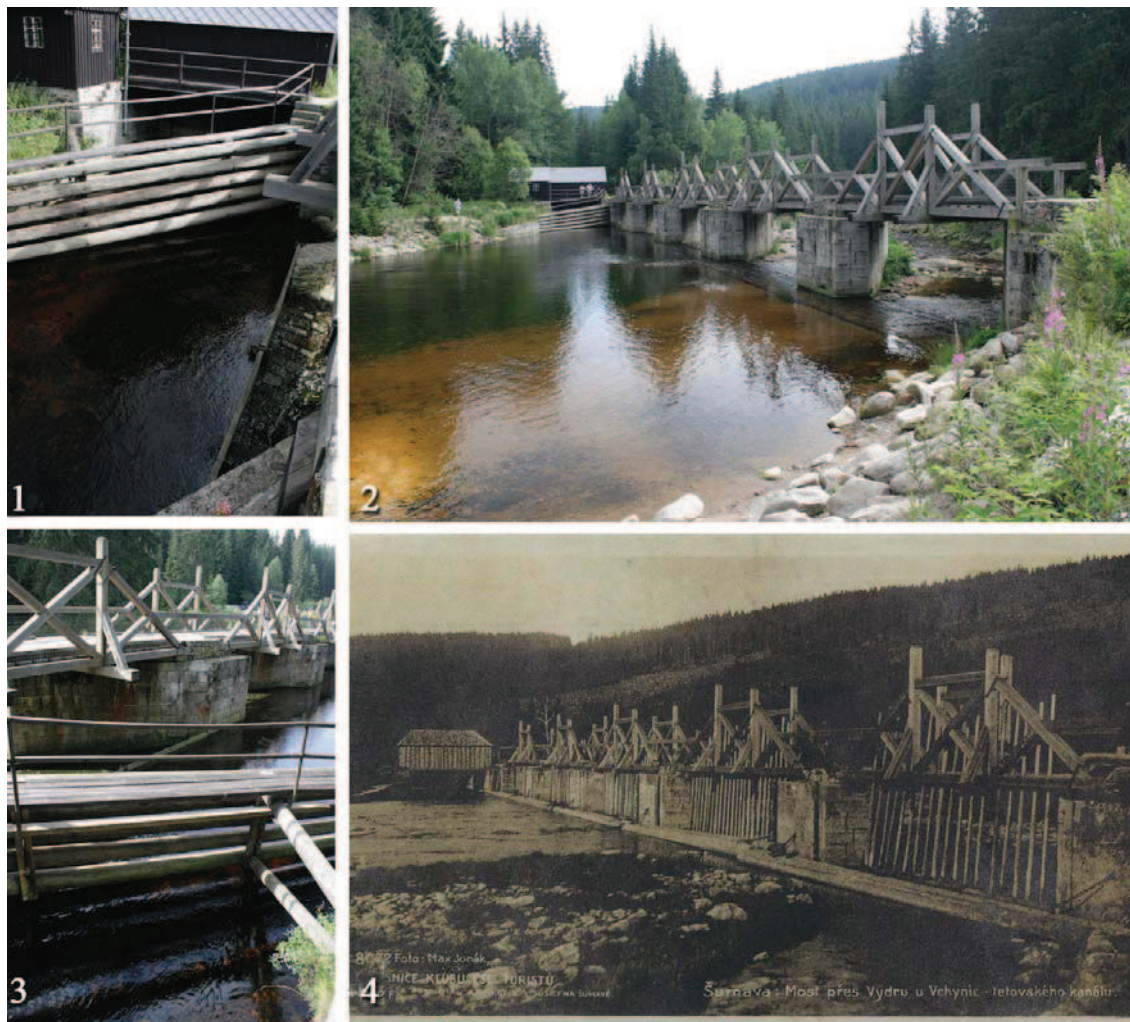
Obr. 13: Bývalá Luzenská nádrž na Břežníku. 1 – průlom v hrázi, 2 – prostor nádrže, 3 – profil hráze v detailu (foto: Hedvika Zahálková, květen 2010).

Začátek kanálu tvořil vtokový objekt u hradlového mostu, tzv. rechlí⁷² dnes je hluboko pod prudkými stráněmi u bývalé osady Vchynice – Tetov v nadmořské výšce 937 m n.m.⁷³.

⁷¹ Různé výroby, jako byly sklárny, mlýny nebo hamry vodní toky zajisté také využívaly a stavěly na nich např. náhony, avšak byly o pouze drobné úpravy, které nezměnily natrvalo ráz krajiny.

⁷² Hradlový – hradit řeku, rechle z něm. *recheln* – hrabat.

Most s hrabicemi – příčně zastrkanými kládami do mostovky – zachytával polenové dříví plavené po Vydře a reguloval její průtok vody. V jeho krajové části byl vtokový objekt, regulující vodu v kanále.

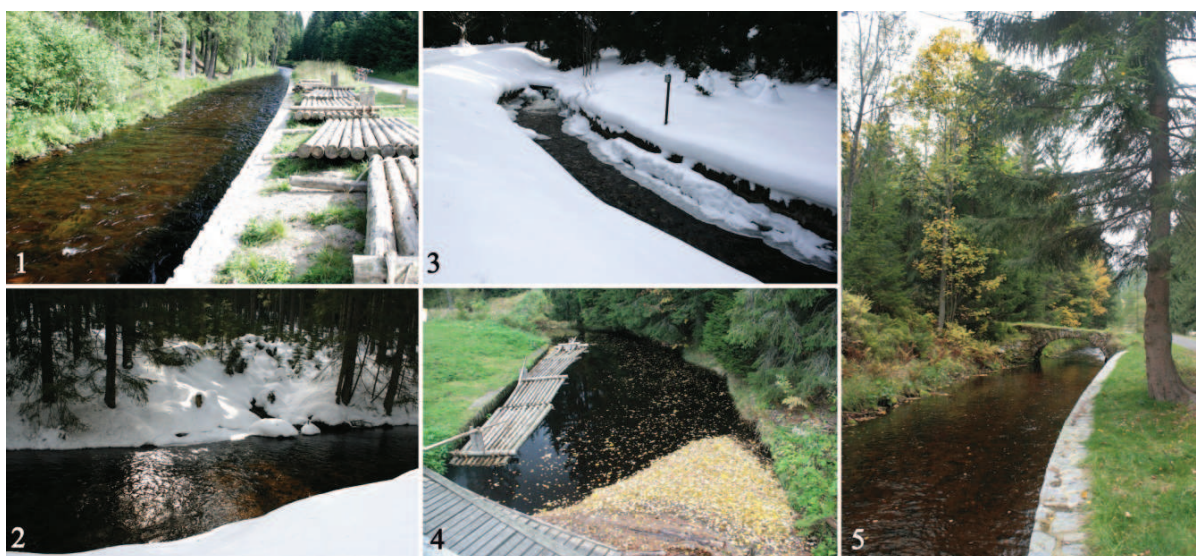
Obr. 14: Rekonstrukce rychlí na jejich původním místě. 1 – vtokový objekt, 2 – pohled od vtoku do kanálu na most, 3 – most bez hrabic, které dříví zachytávaly (srpen 2009) 4 – most i s hrabicemi v roce 1924 (Steiner 2001, 264).

Plavební kanál má dnes délku 14,4 km s průměrnou hloubkou 1,6 m a šířkou 4–5 m. Stavba překonává výškový rozdíl 225 m. Má minimální spád tak, že v něm dřevo plavalo rychlostí lidské chůze. Kanál je vyznačen i se svými úseky v tab. 7, tab. 38 a 39 zachycují jeho situaci v terénu. První úsek kanálu (v tab. 7 č. 2) od vtokového objektu na odbočení z řeky Vydry (v tab. 7 č. 1) je veden v délce asi 3,3 km v nadmořské výšce kolem 930 m n.m. se spádem asi 3 ‰, což ukazuje na velkou přesnost měření terénu a um tehdejších inženýrů. Samotná prospekce terénu musela být velmi náročná, vzhledem k absenci cest a

⁷³ Na jeho původním místě stojí dnes jeho replika, postavená v roce 2000 podle původních plánů. Původní most zchátral v 50. letech minulého století a v 60. letech se pak zřítíl úplně, zůstaly jen kamenné pilíře.

skutečnosti, že byla oblast hustě zarostlá lesy. Trasa kanálu sleduje Vydru severním směrem až k Rokytě, kde se ostrým obloukem otáčí téměř do protisměru. Poté následuje první skluz (v tab. 7 č. 3) o délce asi 540 m, šířce 130 cm a hloubce cca 70 cm s výškovým rozdílem 23 m. Kanál byl před tímto skluzem přehrazen a potom, co se zadržel dostatek dříví a vody se skluz otevřel a voda dřevo splavila do druhé části kanálu. Skluzy také překonávaly terénní nerovnosti. Druhá část kanálu (v tab. 7 č. 4) ve výšce asi 895 m n.m. je dlouhá téměř 6 km.

Obr. 15: 1 – první část kanálu s ukázkou vorů (srpen 2009), 2 – první část kanálu u Rokytě (únor 2010), druhá část kanálu pod prvním skluzem (únor 2010), 4 – přehrazení nad druhým skluzem (2009, říjen), 5 – druhá část kanálu s mostem (říjen 2009).

V blízkosti Mechova na tuto část navazuje druhý skluz⁷⁴ (v tab. 7 č. 6), dlouhý přibližně 570 m s převýšením 47 m, stejně široký a hluboký jako ten první, přičemž se používalo stejné techniky napouštění a následné vlny jako u prvního skluzu. Třetí úsek (v tab. 7 č. 7) měl původní délku asi 3,5 km a byl zakončen skluzem a zakončovací rampou, odkud dřevo padalo do Křemelné (v tab. 7 č. 8). Končí ve výšce 830 m. Skluz byl vyzděný kamennými plotnami a koncová rampa byla dřevěná. Tento skluz však kvůli závadám dřevěné konstrukce rampy, která nebyla s to zvládat velký nápor, nahradil vrchní prášilský myslivec Janovský v roce 1807 jiným skluzem (v tab. 7 č. 9), který sám navrhl (Běl 2004, 25). Plán plavby na Sekerském potoce v roce 1808 zachycuje tab. 8. Nový skluz vedl od míst v blízkosti Mechova do Sekerského potoka, byl také vyzděný kameny a

⁷⁴ V místě začátku tohoto skluzu byl ve 30. letech 20. století vybudován vtokový objekt (v tab. 7 č. 5) pro potrubí, jež vedlo do vyrovnávací nádrže a vodního zámku a následně do vodní elektrárny Vydra, která byla v provozu od roku 1942.

asi 50 m dlouhý (v tab. 7 č. 9, v tab. 8 písmeno E). Sekerským, nebo také Plavebním potokem dříví plulo rovnoběžně s kanálem, tedy severním směrem do Křemelné, kam dorazilo od skluzu asi po 1,5 km. Touto cestou se plavilo dříví až do 30. let 20. století. V roce 1937 došlo však k návratu k původnímu skluzu do Křemelné, avšak kamenné plotny byly nahrazeny betonovým potrubím, dlouhým asi 550 m s průměrem 60 cm a spádem 151 m, zakončovací rampa byla znovu dřevěná.

Obr. 16: Skluz do Křemelné. 1 – skluz ve 30. letech 20. století (Běl 1998, 20), 2 – skluz v betonovém potrubí v prudkém svahu, 3 – pohled na dřevěné zakončení skluzu, 4 – dřevěná rampa, 5 – dřevěná rampa a Křemelná (říjen 2009).

Důvodem k návratu k původnímu Rosenauerovu skluzu byla praktická, neboť spotřeboval méně vody, Křemelná měla vody k plavení, na rozdíl od Sekerského potoka dostatek, a také kvalita dřeva zůstávala lepší, neboť v Sekerském potoce docházelo k vysokým ztrátám vlivem poškození o neupravené koryto vodoteče.

Obr. 17: Skluz do Sekerského potoka. 1 – odbočka do skluzu, 2, 3 – skluz (říjen 2009).

Asi 2 km za křižovatkou kanálu s prášilskou silnicí je další odbočka do Sekerského potoka, kterým se dřevo plavilo 1,7 km (v tab. 7 č. 10). V letech 1801–1807 se plavilo dne původního Rosenauerova plánu, v letech 1808–1935 novým skluzem do Sekerského

potoka a od roku 1935 do 1958, kdy plavba definitivně skončila betonovým potrubím na místě původího Rosenauerova skluzu.

Plavilo se pouze za příznivého stavu vody, na plavební vlně, která vznikla vypuštěním velkého množství vody z umělých vodních nádrží, pro plavbu byl nutný průtok $4,5\text{m}^3/\text{sec}$ vody (Běl 2004, 24). Plavilo se asi jen 20–30 dní v roce především v jarních měsících, proto byla snaha o maximální využití vody co nejlépe a nejdéle. Mimo tyto dny byl kanál bez vody s výjimkou čtyřikrát ročně smluvně zajištěného zavlažování některých pozemků u kanálu na osmi místech o rozloze 40 ha (Běl 2004, 26). Ke kanálu příslušela také boční stavidla, která sloužila k upouštění vody při velké plavební vlně a při hrozících záplavách. Jejich pomocí se také přiváděla voda do systému zavlažovacích kanálů na vybrané pozemky. A také ledoskluzy, odtoky k odplavení ledových ker z tělesa kanálu. Na osmi místech vedou přes kanál klenuté mosty se samosvornou klenbou.

Obr. 18: Most přes kanál (říjen 2009).

Pro velké množství dřeva, které se plánovalo plavit každý rok, bylo potřeba vybudovat velkokapacitní skladiště, což bylo důvodem přikoupení statku Dlouhá Ves⁷⁵, kam bylo z Prášil přeneseno ředitelství panství a také vystavěny domy pro lesní dělníky. Na Otavě zde byly vybudovány rechle, které zachytávaly dřevo a usměřňovaly jej do pracovních kanálů, odkud se vytahovalo na břeh a uskladňovalo. Vázaly se zde také vory a jejich plavení do Prahy trvalo 3–4 dny, přičemž plavci nebo také „šifáci“ chodívali zpět většinou pěšky asi týden. Kromě tohoto nejvýznamnějšího vznikla i další menší skladiště a vaziště. Jako vaziště vorů sloužila Paulina louka pod Čenkovou Pilou, výrazně se proměnila krajina při ústí Rýžovnického potoka, kde fungovala pila, sklad dřeva a vystavěna tu byla dřevařská kolonie a vorařská hospoda na Myších Domcích (u dnešního rozcestí silnice na Srní a Svojshe).

---

⁷⁵ Dlouhé Vsi se věnuje Exkurz 1.

Náklady na plavbu v regionu Schwarzenberg vyšla na 1 174 477 zlatých. Patří sem koupě prášilského panství a dlouhoveského statku, náklady na samotnou výstavbu kanálu (262 496 zlatých), nádrží, skladišť dříví a vazišť, sídlišť pro dělníky a další režii. Vchynicko-tetovský plavební kanál se nazýval také jako Prášilský nebo Kaltenbrunnský.

3.3 První etapa do poloviny 19. století

Kanál byl dokončen na podzim roku 1800 a jeho k první plavbě dřeva došlo na jaře 1801, avšak oficiální dekret na plavení dříví na 30 let od císaře Schwarzenberg získal až v září 1801. Plavilo se do skladiště v Dlouhé Vsi, odkud se další rok po vyschnutí plavilo po Otavě až do Vltavy k Praze⁷⁶.

3.3.1 Lesní hospodaření⁷⁷

Brzy po zahájení plavení došlo k reorganizaci lesní služby na panství. V roce 1804 nadlesní Janovský rozdělil lesy na 5 polesí: Prášily, Schätzův les, Nová Studnice, Modrava, Březník a v roce 1811 jako šestý Filipovu Huť. S tím souvisel nárůst lesního personálu. V lesích hospodařil 1 nadlesní, jeden lesní, 5 revírníků, 1 lesní písař, 4 adjunkti, 1 lesmistr⁷⁸, 5 hajných a 2 dozorcí kanálu. Do nových polesí patřily lesní tratě, zachycené v tabulce na obr. 19 (zachycuje je také přehledná mapa prášilských lesů z r. 1818 V. Rohrbachera na tab. 9, nebo mapa lesního adjunkta F. Richtera z roku 1844 na tab. 11.

polesí	trať	rozl. polesí v jitrech	rozl. lesní půdy v jitrech	rozl. slatin v jitrech
Březník	Mühlbuchet (<i>mezi Geierruckem a úpatím Blatného vrchu</i>) Plattenhausen (<i>Blatný vrch</i>) Ruhreit (<i>od Luzného k Mokrůvkám</i>) Spitzberg (<i>Špičník</i>)	2280	2213	67
Filipova Huť	Honifberg (<i>Tetřev</i>)			

⁷⁶ Další vaziště vorů bylo v Kestřanech, které leží na Otavě mezi Pískem a Strakonícemi.

⁷⁷ Kapitoly o lesním hospodaření vycházejí především z prací J. Ministra (1963) a E. Janouška (1938).

⁷⁸ „Holzmeister“.

	Modlwald (<i>u pravého břehu Ptačího potoka</i>) Mohrberg (<i>Mokrůvka</i>) Preisleiten (<i>mezi Filipovou Hutí a Vydrou</i>) Schwarzberg (<i>Černá Hora</i>)	4238	4142	96
Modrava	Gayeruck (<i>Medvěd</i>) Kasperschachten (<i>Kašparovy šachty</i>) Kaltstauden (<i>Studená hora</i>) Plohausen (<i>Modravská hora</i>)	5969	5420	549
Nová Studnice	Fallbaum (<i>Javoří vrch</i>) Seeruck (<i>Jezerní hřbet</i>) Seckerberg (<i>Zelená hora</i>)	1935	1917	18
Prášíly	Hirschsprengr (<i>Jelení skok</i>) Mittagsberg (<i>Poledník</i>) Steindlberg (<i>Ždánidla</i>) Bernsteindlberg (<i>Od Jeleního skoku k Scheyreck hranicím</i>)	4593	4574	19
Schätzův les	Adamsberg (<i>Adamova hora</i>) Antigl (<i>Antýgl, Sokol</i>) Steinerberg (<i>Oblik</i>) Schätzenwald (<i>Schätzův les</i>)	3833	3688	145

Obr. 19: Rozdělení prášilských polesí na jednotlivé lesní tratě a jejich rozloha, (*Ministr 1963, 13*).

Pokud jde o kašperskohorské městské lesy, které se podílely na plavení dříví v Otavě, byly v roce 1806 rozděleny do dvou polesí: Gfülger (Kvilda) a Ziegenruck (Kozí hřbet) o výměře asi 5000 ha. V roce 1837 byly lesy rozděleny do 6 polesí⁷⁹: Weissenbach (Pěnivý potok), Heidl (Zhůří), Antigl (Sokol), Schlosswald (Hrádky), Neuhaus (Nový Dům) a Forstamt (Lesní úřad nebo Městský) (tab. 35). Díky smlouvám se Schwarzenbergem, které umožňovaly plavit i dříví Kašperských Hor se i v těchto polesích zvýšila těžba⁸⁰.

⁷⁹ Zachycuje je tab. 35.

⁸⁰ Těžba dřeva probíhala většinou na podzim a v zimě (kromě likvidační kalamit ze 70. let 19. století, to probíhaly po celý rok), ke splavným tokům a vodním nádržím nebo cestám se odvětvené a od kůry oloupané dříví dopravovalo především sáněmi, ojediněle se dřevo tahalo po zemi. Jednalo se o sáně dlouhé cca 3 m a dalo se na ně naložit až 3 m³ dřeva, které se převázalo řetězem. Dřevorubec se při sáňování opíral v přední části saní o náklad, paty měl zaryté do sněhu a oběma rukama zvedal trámký, aby saně řídil a brzdil. Místně se vyskytovaly také dřevěné skluzy.

Už během prvního desetiletí 19. století těžba pro plavbu nastoupila v nevídaném rozsahu. V tomto období se vytěžilo 270 774 s. dříví. V prvních šesti letech se plavily také špalky⁸¹ a klády, ale od roku 1807 se plavilo už jen dříví polenové (sáhové) (*Ministr 1963*, 14). Dvě sklárny v Prášilech spotřebovaly během těchto 10 let dalších asi 60 000 s. dříví.

Již v prvním desetiletí vlivem tak velké těžby brzy nastaly problémy s obnovou lesů. V krajině v blízkosti kanálu začaly vznikat holiny. Pro plávku se používalo zdravé a rovné dříví a v lesích proto narůstalo nepoužitelné dříví, seče nabyly důsledně vyklízené pro obnovu lesa, bylo na nich velké množství pařezů a větví. V roce 1801 sice byla postavena v Prášilech luštírna⁸², ale obnova byla nedostačující. V prvních letech kanálu bilance ukazovala do roku 1807 schodek, pak ale výtěžek začal narůstat.

Vrchní myslivec Janovský se snažil řešit situaci pronájmem pasek se zbytky stromů pro flusárny na pálení potaše. Situace se však nezlepšila, tak Janovský povolal v roce 1812 schwarzenberského taxátora Josefa Matze, aby vypracoval nový odhad prášilských lesů. Matzova zpráva z 31. července 1812 lesní půdu prášilského panství odhaduje na 18 839 jiter (108 42 ha)⁸³. Ve své zprávě popisuje jednotlivá polesí a poznamenal kolik a k jakému účelu se v nich těžilo. Uvedl také druh dřevin a jejich vzájemný poměr⁸⁴. Např. o polesí Schätzův les, které leželo bezprostředně u kanálu v druhé části kanálu, jak je vyznačena v tab. 7., že jeho porosty, sestávající ze směsi jedle smrku a buku a byly systematicky těženy. Vytěžené plochy zde byly zalesňovány semeny smrků a modřínů a nebyly dobře vzrostlé, jedle a buk se zmlazovaly přirozeně. Polesí Schätzův les bylo, podle zprávy již v této době jako první přetěženo. Autor studie upozorňuje, že je pro příště třeba dbát na to, aby zůstalo stát dost dubů, které byly potřebné na nářadové dříví. Též v modravském podlesí byla podle zprávy vykáčena značná část porostů nad Modravou. I jinde ale vznikaly holiny, kde byly těžené lesy postiženy také větrnými vývraty. V polesí Filipova Huť jsou tratě Hanifberg a Modlwald proti Hanifbachel a Vogelsteinbachel mírně skloněné se smrkovými a borůvkovými porosty, kvůli kterým se zde těžce zalesňovalo. Matz také sestavil odhad celkové dosavadní těžby pro roky 1801–1811. Přišel s číslem 326 000 s. (616 140 m³ /plm/), přičemž se nejvíce těžilo v tratích Plohausen, Steinerberg,

---

⁸¹ Např. v roce 1805 celkem 104 755 kusů.

⁸² Semena bylo potřeba hodně, bylo získáváno z jiných schwarzenberských panství i od obchodníků (i z oblasti Alp).

⁸³ Matz se držel čísel z josefského katastru, ale odečítal od něj výměry lesů, které např. díky kolonizaci zanikly.

⁸⁴ Jako první určuje druhové složení. Josefský katastr rozeznával pouze měkké a tvrdé dřevo.

Schätzenwald, kde však byla část lesní půdy odstoupena pastvinám a osídlení⁸⁵, Honisberg, Seerucken, Scharzberg, Adamsberg, který byl téměř celý osídlen. Nejméně se těžba v tomto období dotkla lesů Kaltstauden, Preisleiten⁸⁶, který byl v této době též kolonizován, Ruhrreit a Fallbaum. Vykácené plochy lesů tvořily 2292 jiter lesní půdy. Přetěženy byly lesy u plavebních cest. Matz ve zprávě navrhuje zvětšení plochy lesů vysoušením mokřích míst, zastavením lesní pastvy, aby se mohly lesy přirozeně zmlazovat. Matz tedy zjistil zásoby a stanovil nové objemy těžby⁸⁷. Co se týče nápravy, navrhoval boční zmlazení a doplnění přirozené obnovy sítí a sadbou. Vyslovil se proti zakládání velkých pasek, přikláněl se více k menším, roztroušeným po lese. Vrchní nadlesní Janovský upozorňoval již dříve na nebezpečí přetěžení a Matz to jen podpořil, ale schwarzenberské ústředí to nevzalo na vědomí a těžba pokračovala stále vysokými objemy.

Matz v roce 1812 popsal také lesy polesí Dlouhá Ves⁸⁸, patřily do něj tratě Schwarzwald, Lidawald, Mayzykawald (nazývaný také Hasenwald), Wurkenwald a Woslauka, Luhawald, Ochsenwald a Zechwald. Jejich výměru odhadl celkem na 582 strychů se zásobou 21 625 s. dříví (*Ministr 1963*, 19).

V další dekádě, mezi lety 1811–1820 tedy vysoké těžby nadále pokračovaly. Bylo vytěženo 226 908 s. dříví, z toho k plavbě 201 485 s., zbytek sloužil pro režii a především pro provoz prášilských skláren⁸⁹, přičemž dodávky dříví pro jejich skončily v roce 1818, kdy je také koupil Schwarzenberg a jejich činnost zastavil.

K odlesňování docházelo velmi rychle a obnova lesa se ukázala jako nezbytná. Semenné roky se dostavovaly jednou za 6–8 let, proto od začátku těžby muselo být semeno získáváno i odjinud. Janovský se snažil kromě smrku kultivovat také modřín a borovici. V roce 1826 ale zemřel a byl vystřídán nadlesním Schoberem, který se na rozdíl od svého předchůdce neobával velkých těžeb a snažil se co nejvíce vyhovět nadřízeným, kteří měli zájem dopravit do Prahy co nejvíce dřeva.

Ve 30. letech 19. století vznikl stabilní katastr, který počítal s výměrou lesní půdy na 17 852 s. Těžby plavebního dříví za rok se v letech 1820–1846 pohybovaly mezi 19 500 a 29 500 s. Již v roce 1833 byl zisk 1,5 milionu zlatých. Vedle Prášílského panství, které

---

⁸⁵ Viz. kapitola 4.1.1.2. Schätzenreit.

⁸⁶ Viz. kapitola 4.1.1.1. Preisleiten.

⁸⁷ Při 150-leté době obmýetí počítal s ročním etátem asi 25 000 s.

⁸⁸ Polesí Dlouhé Vsi zachycuje plán z roku 1801 na tab. 10.

⁸⁹ Zejména z tratí Mittagsberg a Steidlberg.

z celkového objemu plaveného dříví plavilo 82,5 %, plavily dříví ze svých lesů také město Kašperské Hory 10,5 % a ostatní lesy 7 % z celkového objemu plaveného dříví v letech 1820–1846. V polesích Kašperských Hor, bylo mezi lety pro plavbu vytěženo ročně průměrně 8385 s. dříví.

V roce 1844, kdy bylo na lesích prášilského panství vytěženo dohromady 1 225 022 s. dříví, došlo k obratu. Knížete Jan Adolf II. Schwarzenberg panství v tomto roce navštívil a byl zděšen stavem zdejších lesů, zejména nezalesněnými plochami a nevyčištěnými sečemi, zbytky po kácení, neošetřenými vývraty, přestárlými a suchými stromy. Začal se oprávněně obávat o budoucnost lesů a těžby. Nadlesní Schober byl bezprostředně v roce 1844 vyměněn za Vincence Schönauera, schwarzenberského taxátora, který dostal za úkol vypracování nového odhadu prášilských lesů. Schönauerův odhad vyzněl velmi pesimisticky, upozorňoval na holiny a nekvalitu porostu za posledních 20 let. Kritizoval výhradní kultivaci smrků a také nedostatečné odvodňování pasek. Proto vypracoval plán na obnovu lesů. Určil nový téměř o polovinu nižší roční etát⁹⁰, aby mohla být zabezpečena obnova lesů a trvalost úrody. Na prvním místě v plánu bylo vyklizení starých pasek od

Sumy plaveného dříví		
v letech	kub.s. celkem	ročně průměrně kub.s.
1801–1810	270 774	27 078
1811–1820	201 485	20 149
1821–1830	206 241	20 623
1831–1846	452 822	28 301

zbytků, vykácení přestárlých stromů, likvidace polomů. Ukázalo se, že ve zbytcích se ještě nacházelo hodně zdravého dříví, vhodného k plavení. Následně se měly vyčištěné seče kultivovat. Nově se zakládaly lesní školky, dosud existovala jen jediná v Prášílech (*Ministr 1963, 24–26*).

Obr. 20: Sumy plaveného dříví v letech 1801–1864. (Podle: *Ministr 1963, 22*).

Po roce 1846 v souladu s plánem množství plaveného dřeva citelně ubylo. Po těchto opatřeních byl vypracován nový odhad v roce 1850.

⁹⁰ Od roku 1801 byl roční etát 30 000 s., od r. 17 200 s. (však již Metz v roce 1812 navrhol etát 25 000 a posléze 17 400 s.).

3.3.2 Proměna osídlení – obyvatelé a osady

Rozsáhlá těžba a plavení musela být podporována množstvím lesního personálu. Již Rosenauer počítal s tím, že k těžbě bude potřeba asi 312 stálých dělníků, ale měl jich na začátku jen 40 ve Vchynicích. Bylo nutné zajistit nové dělníky a logicky tak muselo docházet k dělnické kolonizaci jednak v stávajících vsích, nebo v nově zakládaných v bezprostřední blízkosti pracoviště⁹¹. Dřevorubci, kterým byly vytvořeny podmínky pro usídlení, přicházeli z různých částí panství a také z Pasovska. Pro stavbu příbytků⁹² a zabydlení měli k dispozici stavební i palivové dříví na tříleté splátky dostali 3 až 4 ha pozemků pro hospodaření, z toho 1,5 strychu pro zelí a brambory (*Běl – Barták – Ettler 2001*, 45). Rodina mohla chovat dvě krávy a tele. Stavení bylo majetkem osadníka, ale půda mu byla jen dávána k dočasnému užívání. Pastviny byly zakládány i v nejvyšších oblastech, jednalo se o pokusy o vytvoření tzv. „Alpenwirtschaft“⁹³ (*Vovesný 2007*, 15).

Osadníci přicházeli jednak do stávajících osad, jako do Vchynic-Tetova (zal. 1792 Filipem Kinským), Dlouhé Vsi, Nové Studnice, Zelenohorského Dvora (18 nových domků), Zelenohorské Huti (38), Filipovy Huti (17) nebo Modravy, jejichž velikost se znásobila právě po roce 1801 s dostavbou kanálu a zahájením intenzivní těžby dřeva v méně přístupných místech. A jednak do nově zakládaných dřevařských osad, kolem plavebních cest jako Preisleiten, Schätzova Mýt' (15 nových domků), Nová Studnice, Ždánidla, a Horky či Myší Domky aj., které vznikly jako sídliště dřevařů po roce 1800⁹⁴, objevují se až v mapách stabilního katastru z roku 1837 a v druhém vojenském mapování. Poslední jmenovaná osada se nacházela u Otavy mezi Rejštejnem s Čeňkovou Pilou, a kromě dřevařských domků tu byla také pila, mlýn a hospoda. Domy si dřevaři stavěli až na výjimky (jako v případě Dlouhé Vsi) většinou svépomocí. Šlo o prosté dřevěné chatrče, výjimečně s kamennou podezdívkou. Domy si stavěli z hrubě otesaných kmenů, které sbíli a sroubili stěny a krov. Střecha byla sbíta z tyčoviny, mezery byly jak na střeše, tak ve stěnách vyplněny mechem, rašelinou, hlínou a byly omazány, posléze byla chata obložena nasekaným palivem, chvojím. Interiér byl velmi chudě vybaven⁹⁵. Počty

---

⁹¹ Často se využívaly objekty a pozemky zrušených skláren.

⁹² Začátkem 19. století mělo být v oblasti postaveno celkem 111 domků pro dřevaře (*Běl – Barták – Ettler 2001*, 45).

⁹³ Salašnictví.

⁹⁴ Zelená Hora a Kaltenbrunn vznikly až kolem roku 1823.

⁹⁵ Srov. s Exkurzem o tradičních šumavských domech.

obyvatel, které byly v oblasti od začátku 19. století se až do konce druhé světové války příliš neproměnily.

V souvislosti se spuštěním systému kanálu vznikaly v dosud neosídlených lesích také samoty. Souvisely jednak se zakládáním nových těžebních revírů a také s obsluhou napájecích nádrží na potocích, jež jsou popsány výše. Poprvé se sem do dosud neobydlené krajiny dostala lidská obydlí s trvalým osídlením. Vznikla například lesní samota Březník nad soutokem Luzenského a Březnického potoka. Důvodem k postavení obydlí, kde sídlil revírník, v roce 1804 bylo zřízení nového revíru pro těžbu dřeva, které se plavilo z těchto nepřístupných končin zregulovaným Modravským potokem. Další hájovnou postavenou v rámci rozšiřování těžebních revírů po dostavbě kanálu byla Roklanská chata pod vrcholem Roklan u Roklanského potoka, bezprostředně u nádrže, která je nejvýše položeným trvale obývaným stavením na Šumavě.

Exkurz 1: *Dlouhá Ves jako ukázka proměny osídlení a krajiny vlivem těžby dřeva*

Dlouhou Ves založili rýžovníci zlata kolem roku 1290. V roce 1800 ji koupili Schwarzenbergové, připojili k panství Prášily, a vytvořili tak do panství Prášily-Dlouhá Ves.

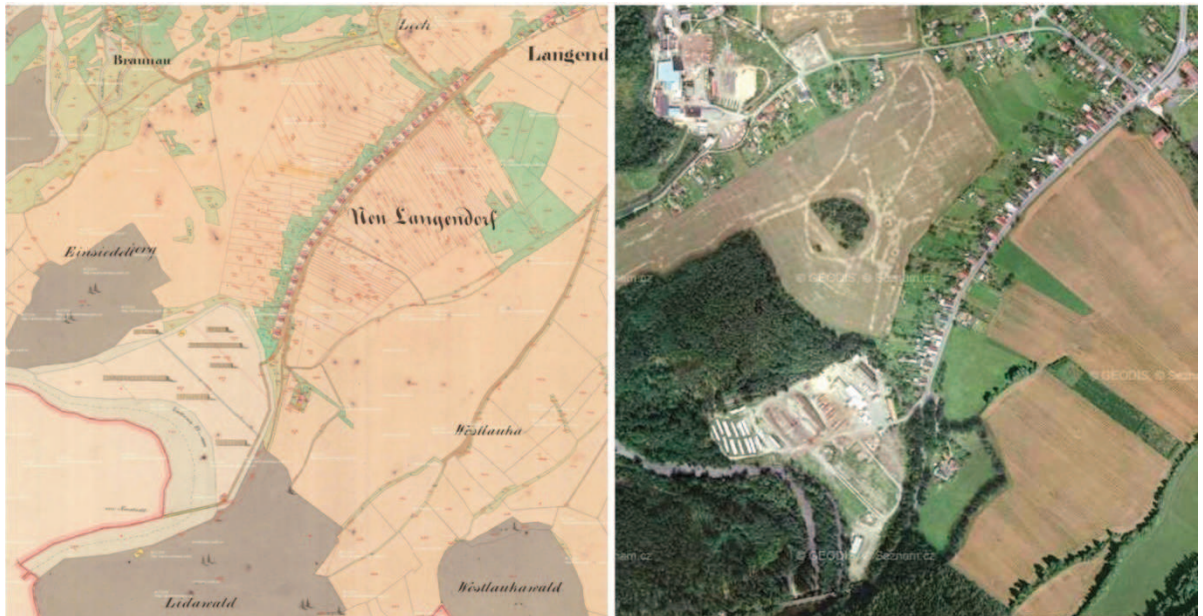
V Dlouhé vsi vznikla řada asi 25⁹⁶ dvojdomků s polovalbovými střechami a společným komínem, jako ubytování dělníků v blízkosti skladiště dřeva. Domy byly orientovány štítem k silnici na Rejštejnu. Jsou patrné již na plánu z roku 1801 na tab. 10, zároveň na mapě stabilního katastru z roku 1837 na obr. 21.

Řada je dlouhá asi 600 m. Kolonie byla vybudována na jihozápad od Staré Dlouhé Vsi a byla pojmenovaná Nová Dlouhá Ves. Řada dřevařských dělníků sem přišla z Bavorska, proto se obec nazývala také Bavorské domky (*Frank 1985, 31*). Bydlelo zde asi 20 vorařů s rodinami, kteří plavili vory do Kestřan.

---

⁹⁶ Literatura uvádí 22 dvojdomků, ale z mapy stabilního katastru i z dalších map, jako např. mapy dlouhoveského polesního (tab. 14), je patrné, že jich v řadě stálo 25.

Obr. 21: Nová Dlouhá Ves s řadou dřevařských domků a se skladištěm dříví a vazištěm vorů na mapě stabilního katastru r. 1837 (www.archivnimapy.cuzk.cz) a stejné území se skladištěm dnes (www.mapy.cz).

Obr. 22: 1 – Pohled na Dlouhou Ves s řadou domků z počátku 20. století (Frank 1985, 31), 2 – Detail dřevařských domků z počátku 20. století (Frank 1985, 32), 3 – Jeden z mála důvodně zachovaných domků dnes (2009, únor).

Dlouhá Ves měla na konci 19. století kolem 1000 obyvatel a v roce 1910 ve 167 domech 1247 obyvatel. V Dlouhé Vsi se skladovalo plavené dříví, které se po vyschnutí svázalo na vory a plavilo se odtud při vyšším stavu vody v Otavě do Vltavy a po ní až do Prahy. Byly zde zbudovány umělé kanály pro lepší manipulaci s poleny a také rechle, které je zadržovaly a umožňovaly regulaci jejich plavení. Situaci zachycuje obr. 23.

Obr. 23: Plán úprav skladiště dříví a vaziště vorů v Dlouhé Vsi v roce 1836. Ve spodní části jsou patrné rehle, zachytávající plavené dříví. Před nimi odbočka do umělého kanálu, který obtéká celý prostor. (SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, ústřední schwarzenberská kancelář, střední oddělení, velkostatek Prášily, příloha A6Wα, 5b).

Obr. 24: Model dlouhověkého vaziště vorů. Informační centrum Vodní elektrárny Vydra, Čeňkova pila, expozice Šumavská energie (říjen 2009).

3.3.3 Průmysl v oblasti

V roce 1826 František Bienert založil v Modravě na Roklanském potoce velkou pilu a továrnu na zpracování rezonančního dřeva, které se vyváželo do celé Evropy i do Ameriky a vyráběly se z něho smyčcové a klávesové nástroje (*Blau 1932*, 320). Kvalitní, stejnoměrně a hustě rostlé dřevo se jednak štípalo ze smrkových kmenů na desky a jednak se řezalo na pile ve směru vláken (*Horpeniak 2007*, 35).

Dva opuštěné a chátrající objekty sklářských hutí v Prášilech koupil v roce 1819 od knížete Schwarzenberga papírník Kašpar Eggert, který v místech zaniklých brusíren skla v nich zřídil ruční výrobu papíru ze starých lněných hadrů. Rodina Eggertova výrobu postupně modernizovala a rozšiřovala do té míry, že ve 40. letech 19. století patřil podnik k nejlépe vybaveným na Šumavě. Ruční papír z Prášil měl vysokou úroveň a kvalitou, používala jej prezidentská kancelář a byl proslulý i v zahraničí. V té době zde pracovalo 24 dělníků a ti vyráběli kolem osmi set balíků různých papírů ročně. Továrna vyhořela v roce 1933 a výroba nebyla obnovena. Byla poslední svého druhu v Čechách, kde se ještě starým způsobem vyráběl unikátní pravý ruční papír ze lněných hadrů (*Zuman 1934*, 5–6). Významná byla také papírna na Losenici v Lídlových Dvorech u Kašperských Hor, která byla v provozu už v 18. století a v 19. se její výroba ještě rozrostla. Menší papírny fungovaly v Anníně (od roku 1835) a ve Vatěticích u Anína na Sloním potoce (od roku 1793)⁹⁷.

Dřevěné zboží se vyrábělo většinou podomácku, v okolí Kašperských Hor a Stach se vyráběly dřeváky, šindele, cvočky, zátky, loubky, soustružená pouzdra, kartáčová prkénka, sudy, máselnice a někde také hračky (*Vondruška 2003*, 600–602).

V regionu se s nově příchozími dřevaři dařilo pivovarnictví. Pivovary byly v našem sledovaném regionu v Kašperských Horách už od roku 1648, v Sušici od 14. století, v Prášilech od konce 18. století, Dlouhé Vsi a Vatěticích. Pivo se v nich vařilo po celé 19. století (*Koutná 2003*, 657–660). Pivovary byly odběrateli smoly na sudy, získávané v lesích smolařením, ze smlouvy v roce 1801 vyplývá, že se lesy nesměly odběrem pryskyřice ničit, smolařilo se ale až do poloviny 19. století. Mezi lety 1810–1811 byl

---

⁹⁷ Která vyrobila v roce 1798 43 balíků papíru (kancelářského, konceptního, tiskového, pijavého a poštovního) (*Zuman 1934*, 25–26).

v prášilském panství sestaven seznam javorů pro výrobu javorového cukru (*Běl – Barták – Ettler 2001*, 130).

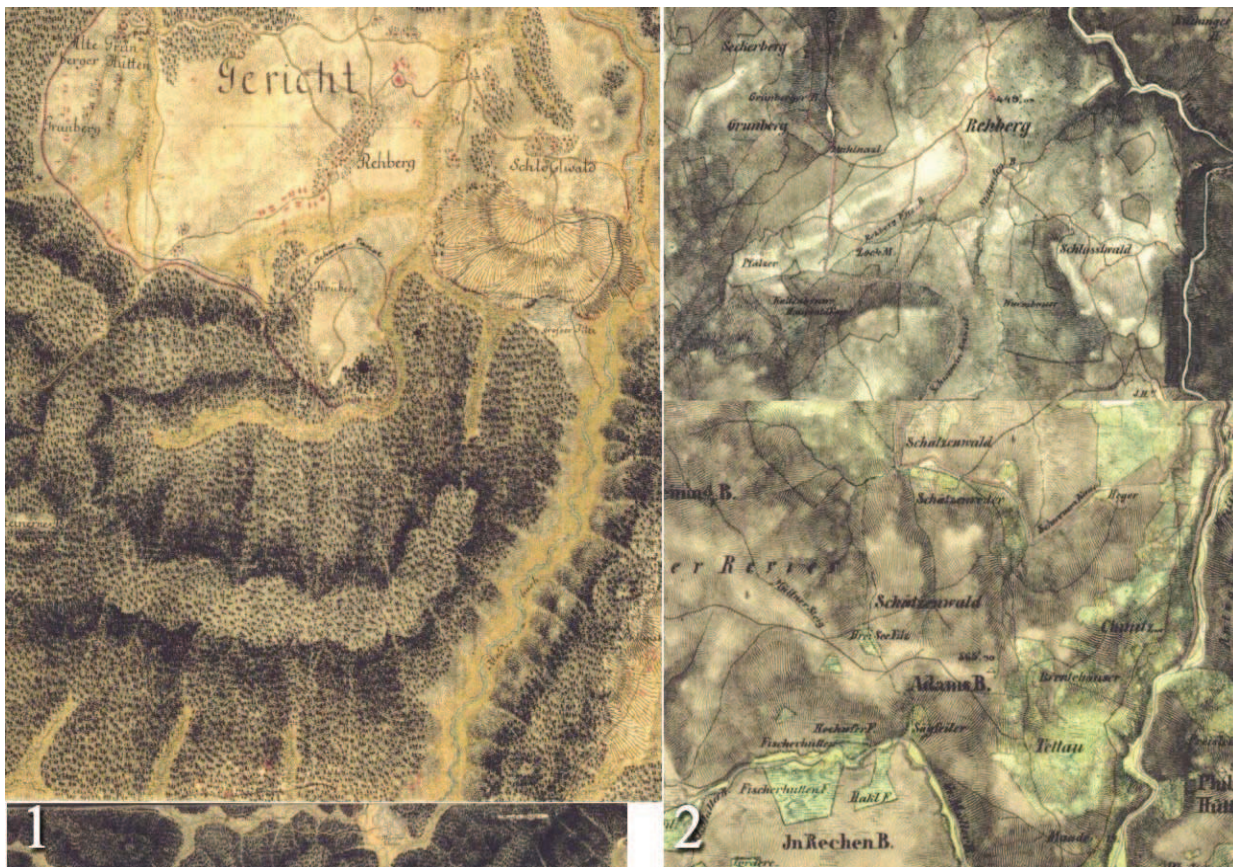
V roce 1839 Vojtěch a Marie Scheinostovi začali v Sušici s domácí výrobou fosforových sirek, ze které se vyvinula v roce 1842 založená továrna B. Fürtha, který ji pro Scheinostovu výrobu postavil. Výroba byla tak úspěšná, že téhož roku Fürth zřídil filiálku ve Zlaté Koruně. Oba podniky zaměstnávaly více než 300 osob a měly odbyt v zahraničí. (*Cihlár 2003*, 645–646).

S rozvojem pil a papíren se rozvíjela také dopravní síť v regionu. Mapy stabilního katastru ze třicátých let 19. století ukazují, že silnice vedla ze Sušice do Kašperských Hor a Rejštejna. Dále vedla síť cest, především podél Otavy, podél plavebního kanálu a mezi některými osadami. Silnice z Rejštejna do Srní byla postavena až v roce 1871 (*Běl – Barták – Ettler, 2002*, 14).

3.3.4 Proměna krajiny

V tomto období se začala krajina velmi rychle proměňovat. Nejvíce je to patrné na proměně poměru lesa a bezlesí. Vybudování kanálu znamenalo otevření dosud nedotčených lesů těžbě. Skončilo období, kdy hlavním odběratelem dřeva byly místní sklárny. Místo ostrůvkovitě těžby v lesích začalo řízené odlesňování. Na mnoha místech, jak jsme ukázali na předchozích stránkách, zmizely lesy na úkor pastvin a osídlení, v oblasti zvýšené těžby vznikaly holiny, které nebyly důsledně čištěny a obnovovány. Vykáceny byly porosty především v bezprostřední blízkosti kanálu, tedy v tab. 1 námi vymezené zóně 1, zejména polesí Schätzův les, a také v zóně 2 oblast u Modravského potoka nad Modravou. Zatímco některá polesí v obou zónách, zejména jejich méně přístupné polohy zůstávaly stále těžbou nedotčené. Např. na Javořím vrchu aj. byl v té době ještě hustý smrkový porost, se stromy starými i 370 let, stejně tak např. Horky (Seckerberg). Přesto, že se v této první etapě, jak ji vymezujeme, těžilo asi jen na 1/10 lesů, jednalo se necitlivý a svým dosahem zásadní zásah do lesního systému. Na obr. 24 je ukázka stavu území od Srní na jih po Modravu, kde je možné vidět změnu mezi stavem lesa a osídlení na I. josefském vojenském mapování (před výstavbou kanálu mezi lety 1764–783) a II. vojenským (Františkově) mapování (po první etapě plavení mezi lety 1836–1852), kde je možné vidět kanál, a nové osady včetně vykácených částí lesa.

Obr. 25: Území od Srní na severu, přes Vchynice-Tetov, po začátek Modravy. 1 – I. vojenské mapování, 2 – II. vojenské mapování (www.oldmaps.geolab.cz).

Tato první fáze znamenala uspokojivé plnění Schwarzenbergova podnikatelského záměru, avšak bez hlubší reflexe stavu lesů a krajiny, která byla, jak se brzy ukázalo, bezohlednou těžbou devastována. Touha po výdělku dokonce vedla Schwarzenberga tak daleko, že z obavy před škodami, které v porostech páchala jelení zvěř, která zde již neměla nepřítele v podobě šelem, jako jsou rys, medvěd nebo vlk nechal v roce 1817 vystřílet jelení zvěř, která během deseti let zmizela až do roku 1878 (Běl – Barták – Ettler 2001, 137–138). Krajina byla tedy chudší kromě ubývajících stromů a jejich druhové bohatosti také o mnohé druhy lesní fauny, které do zdejší přírody po staletí patřily.

3.4 Druhá etapa od 50. let do kalamit 70. let 19. století

3.4.1 Lesní hospodaření a změna ve smýšlení o něm

Nový odhad lesů prášilského panství lesmistra Vincence Schönauera v roce 1950 odhaduje z celkové výměry 18 981 jiter panství ještě 7694 nevytěžených původních porostů se zásobou 1 336 000 s. dříví. Spis dokládá značný úbytek starých a přestárých původních lesních porostů. Např. tratě Steindlberg, Schätzenwald⁹⁸ a Mittarberg, Steinerberg, Plohausen, Preisleiten jich mají jen 1/10 své rozlohy. Honisberg 2/10, Seerücken a Mohrarberg 3/10, Scheiruck a Zeckerberg žádné, zatímco polovinu původních porostů měl les Kasperschachen a téměř vůbec nedotčeny těžbou zůstávají tratě jako Mühlbuchet a jen málo Fallbaum, Plattenhausen, Geyerruck, Moldwald, Spicberg a Kaltstauden, které měly ještě původní nedotčené pralesní porosty na ploše 6–9/10 své výměry (*Ministr 1963*, 25). Ty nejméně dotčené lesy tedy patřily především do polesí Modravy (kromě lesa Plohausen), Filipova Huť a Březník, zejména do jejich méně přístupných částí. Roční etát na příštích 20 let byl v elaborátu vypočítán na 30 000 s., nedošlo tedy k žádné změně vzhledem k původnímu z roku 1801. Tento vysoký etát byl schválen knížecím výnosem v roce 1852⁹⁹.

Od roku 1850 byla vedena přesná evidence v tzv. zásobnicích, která uvádí, že po polovině století, jak ukazuje tabulka¹⁰⁰, na panství docházelo v souladu s novým etátem stále k vysokým těžbám. Většina dřeva pocházela z polomů a ze zbytků na pasekách, které byly vyklizeny v roce 1854, a poté došlo ke snížení těžby. Přesné záznamy byly vedeny i o obnovovacích a odvodňovacích pracích.

Rok	Vytěžené dříví za rok v sáhách
1850	24 421
1851	26 808
1852	28 018
1853	42 917
1854	18 396

⁹⁸ Tato dvě polesí již z dvou desetin v této době pokrývaly nové, již 100leté porosty.

⁹⁹ Přesto, že v druhé polovině 19. století poklesla poptávka po dříví na pražském trhu, který byl stále více zásobován kvalitním a poměrně levným minerálním uhlím z buštěhradsko-kladenského uhelného revíru.

¹⁰⁰ tabulka se zpracovává na základě údajů z Historického průzkumu lesů LHC Kašperské Hory *J. Ministra* (1963, 27).

1855	16 498
1855–1860	průměrně 17 000

Obr. 26: Roční těžby mezi lety 1850–1860.

V polovině 19. století byly školky již v každém ze 7 polesích prášilsko-dlouhoveského panství. Největší byla školka v Prášilech z roku 1842 a na polovině její plochy se pěstovaly také ovocné a okrasné stromy. Síje do porostů začala být ve velké míře nahrazována sadbou. Semena jsou stále získávána jak ze sběru šišek v prášilském panství, tak především z jiných Schwarzenberských panství a z Alp. Schönauer založil mnoho dalších školek, například v polesí Modrava bylo v roce 1868 13 školek a semenišť s 667 690 sazenicemi.

V roce 1860 byla nařízena důkladná systematizace prášilsko-dlouhoveských lesů na základě moderní saské metody¹⁰¹. Měly být také vytvořeny nové mapy jednotlivých polesí i mapy celkové. Na taxaci pracoval schwarzenberský taxátor Vilém Soucha¹⁰², který v roce 1863 předložil elaborát. Předkládá výpočet 1 821 237 s. (4 025 000 m³/plm) vytěženého dřeva na panství od jeho zakoupení do roku 1860, což podle *J. Ministra (1963, 27)* ukazuje na přetěžení o 783 128 s. dříví během této doby¹⁰³. Poměry lesů a bezlesí a druhová skladba porostů v letech 1862, 1882 a stav z roku 2005 jsou patrné pro všechny tratě v přílohách na tab. 17 až 34. Souchův plán radikálně snížil těžbu v dalších 15 letech v prášilských a v 10 letech v dlouhoveských lesích pouze na 9153 s. dříví, přičemž 1000 s. by mělo tvořit slabé a méněcenné dříví, které bylo neschopné plavby (*Ministr 1963, 27*). Soucha odhadl ve všech polesích podíl porostů starších 100 let na 17 %, přičemž nejvíce jich bylo v polesí Březník. Rozložení starých porostů i druhové složení lesů zachycuje mapa na tab. 12. Soucha nabádal k odvodňování, lesy byly dle jeho slov zabahněné, proto doporučuje vytvořit ihned po těžbě odvodňovací kanál a posléze s melioracemi pokračovat. Soucha navrhl rozdělit prášilské lesy na dvě části podle těžebních podmínek, polohy a klimatu. Do první části řadil revíry Prášily, Nová Studnice a Schätzův Les a do druhé polesí Modrava, Filipova Hut' a Březník a pro každou část určil jiné vedení sečí, etát i periody kácení (*Janoušek 1938, 146*). V plánu popsal velmi důkladně stav všech jednotlivých polesí, druhovou skladbu jejich lesů a další poměry na jejich území. U

¹⁰¹ Jednalo se o první systematizace lesů, která nebyla založena na odhadech, ale na přesných taxacích.

¹⁰² Se zeměměřiči Františkem Langem a Josefem Veselým.

¹⁰³ Vypočítáno oproti výpočtu J. Matze z roku 1812 (17 380 s.) a F. Schönauera z roku 1843 (17 226 s.).

každého z polesí uvedl řadu doporučení, jak trati obnovovat, jak odvodňovat a jak postupovat s těžbou. Plánoval také rozmístění pasek. Souchův nový etát byl schválen a jeho systematizace se měla stát základem pozdějších revizí, opakovaných každých deset let¹⁰⁴ schwarzenberskou taxační kanceláří (srov. Souchův plán z roku 1862 na tab. 12 a revizi z roku 1872 na tab. 13). Stav polesí Dlouhá Ves v roce 1862 je patrná v tab. 14 a stav v roce 1872 během první revize na tab. 15, v obou mapách je polesí rozděleno na 8 polesí, které jmenujeme na str. 60–61, a jsou zakreslené v tab. 16. Soucha vypracoval plán i pro lesy města Kašperských Hor, vesměs má pro ně stejná doporučení, jako pro lesy prášilské.

Souchovy plány byly zcela narušeny velkými větrnými kalamitami v letech 1868–1870 s následnými kalamitami kůrovcovými, které rozvrátily prášilské porosty. Veškerá Souchova snaha o záchranu lesů vyzněla naprázdno. Tomuto období se bude věnovat následující kapitola.

Souchův plán byl velmi propracovaný, jak ukazuje přístup, rozdělující polesí do dvou částí i péče ke každému polesí zvlášť a zvlášť pro jejich lesní tratě a části těchto tratí. Zamyšlení se nad stavem lesů a jejich budoucnosti bylo u zrodu snížení objemů těžby a propracovaného systému obnovy. Znamenalo to zcela nový pohled na lesní hospodaření, protože se začalo ukazovat, že lesní bohatství není nevyčerpatelné. V tomto přístupu můžeme spatřovat první příznaky ohledu na přírodu.

Tato změna v našem sledovaném území vychází z celkové proměny smýšlení nad lesním hospodařením ve schwarzenberských lesích. Počátek této proměny ve smýšlení můžeme vidět u lesmistra Josefa Johna¹⁰⁵, který řídil několik let plavbu na Schwarzenberském kanálu a byl zpočátku zastáncem bezohledného holosečného hospodaření. Když však viděl jeho důsledky, stal se odpůrcem velkých holosečí a zastával smíšený diferencovaný les s přirozenou obnovou. První velkou změnou bylo zřízení Schwarzenberské taxační¹⁰⁶ kanceláře v roce 1850. Ústředí bylo na Hluboké a byla určena pro všechny majetky rodu. Ředitelem kanceláře se stal absolvent Mariabrunské lesnické školy F. Hoydar (*Vovesný 2007*, 15). Nejprve se zabýval zaváděním saské metody¹⁰⁷ v královských saských lesích v praxi postupně v lesích všech schwarzenberských panství.

---

¹⁰⁴ Výjimkou byla jen léta 1870–1875 v důsledku větrné a kůrovcové kalamity a také pětileté mezirevize.

¹⁰⁵ 1802–1871.

¹⁰⁶ Označované také jako zařizovací.

¹⁰⁷ Základem saské metody bylo nové rozdělení lesa a přesné stanovení ploch a rozdělení do věkových tříd (*Vovesný 2007*, 15–16).

Tato metoda zřízení s pravidelnými desetiletými revizemi se zachovala s menšími změnami až do roku 1960. Kancelář fungovala do roku 1950 a dávala majiteli lesů každoroční detailní zprávy o hospodaření. John se zasadil také o to, že v roce 1849 přijal majitel panství Adolf Schwarzenberg jeho návrh na založení „přírodní pralesní památky Boubín“ bez jakéhokoliv hospodaření na ploše 140 ha.

3.4.2 Průmysl

V této etapě pokračovala ve výrobě většina továren a dílen, o kterých jsme psali v minulé kapitole. Zanikly jen sklárny v Prášilech. V provozu pokračovaly všechny papírny i pivovary. Nadále se těžilo rezonanční dříví a kulatina pro pily na Modravě, Prášilech, zřízené v roce 1852 a Javoří pilu v roce 1856 na Javořím potoce asi 4 km na západ od Modravy pod vrchem Oblíkem. Prášilská pila měla zařízení i na výrobu šindele. Stoupala také výroba stavebního dříví. V 50. letech 19. století byla založena v Kvildě další továrna na zpracování rezonančního dřeva. A pilařství se rozvíjelo i nadále. V roce 1856 založil na Jelenově (dnešní Čenkově Pile) pražský podnikatel Čeněk Bubeníček pilu a postavil zde také své sídlo, kde hostil významné osobnosti české kultury, např. Bedřicha Smetanu nebo malíře Josefa Navrátila. Pila měla tři vodní kola, která poháněla stroje na zpracování dřeva a mletí mouky (*Běl – Ettlér – Barták 2002, 2–3*). Měla složitý systém náhonů, vyvýšené vantroky, jak je vidět na obr. 27. Pila byla přestavěna na elektrárnu, ale k tomu se vrátíme později.

Nutné bylo také zásobování dřevem nově vzniklých skláren v Anenském údolí (40. léta 18. století a 1796–1945) a Eisnerovu v Klášterském Mlýně (1836–194), kde se vyrábělo křišťálové sklo a barevně vrstvené sklo, pro broušení a zdobení barevnými emaily a zlacením (*Kudrlička – Zálaha 1986, 142*).

Pokračovala domácí výroba ze dřeva, především dřevěných nástrojů a obvyklá byla také textilní výroba a zpracování lnu.

Zvláštní výrobou několika dílen bylo hoblování dřevěných drátů, které se využívaly především u rolet. V 70. letech se v regionu rozvíjely továrny, které drát zpracovávaly, ale o tom více v příslušné části následující kapitoly.

Velmi úspěšná továrna na výrobu sirek B. Fürtha (zal. 1842) pokračovala i po jeho smrti, avšak dědicové se nepohodli s ředitelem a zakladatelem výroby Vojtěchem

Scheinostem, který v roce 1865 z továrny odešel a založil o tři roky později v Sušici vlastní továrnu, která byla také velmi úspěšná (Cihlár 2003, 647).

V Radešově mezi Klášterským Mlýnem a Annínem byla od roku 1869 papírna rodiny Greifenhagenových, která zde založila také na pravém břehu Otavy vaziště vorů, skladiště a prodej potřeb pro voraře. Papírna byla poháněna třemi vodními turbínami.

3.4.3 Proměna krajiny a osídlení

Za 60 let od koupě panství se vytěžilo přes 4 miliony m³ dřeva, což přetěžovalo nejen únosné limity těžby, ale vyčerpávalo krajinu a lesní ekosystém. Vnikly velké plochy holin, na kterých byla obnova stinných dřevin¹⁰⁸ velmi problematická. Právě porosty stinných hluboko kořenících stromů jsou pro budoucí zdravý les velmi důležité. Pomáhají totiž jeho odolnosti proti větrným polomům. Změna původního především bukovo-jedlového lesa, který před výstavbou kanálu tvořil asi 80 % porostů na smrkovou monokulturu, která je náchylná na vyvrácení větrem a napadení kůrovcem je daň za bezohledné podnikání se šumavskými lesy.

Pracovalo se na rozsáhlém zpřístupnění lesů vybudováním cestní a silniční sítě. Silnice z Rejštejna do Srní vznikla v roce 1871, s touto stavbou souvisí i most přes Vydru u dnešní Čěnkovy Pily. U mostu byl hostinec, jehož majitel vybíral mýtné za jeho použití.

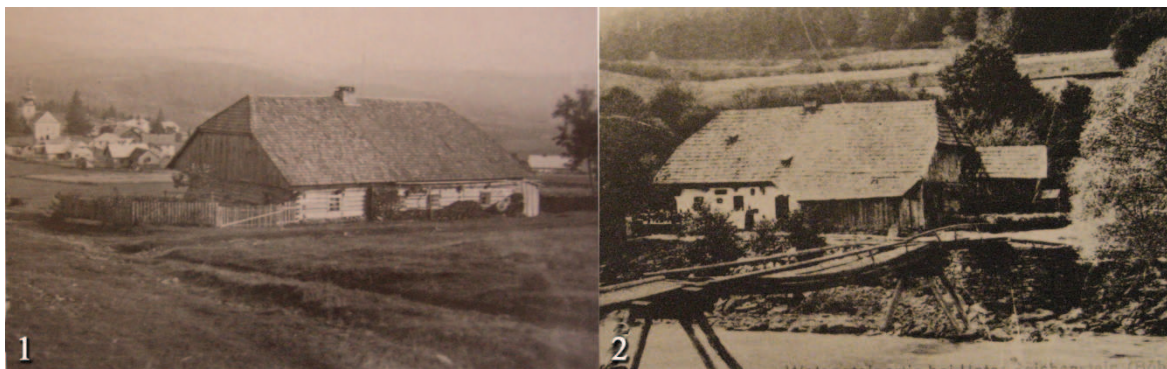
Počet osad ani jejich velikost a počty obyvatel se od počátku 19. století, na rozdíl od krajiny, příliš neměnila. Lidé se živili především dřevařstvím, průmyslem v oblasti a co se zemědělské výroby týče, byli odkázáni na chov dobytka a pěstování brambor a ovsa. Jiným plodinám se ve vyšších polohách příliš nedařilo. Zprávy hovoří o výskytu pytláků, pašeráků, kteří přes hranice pašovali sůl, kávu, cukr, cigarety, kůže, boty, mouku, látky, železné zboží aj. a využívali své bohaté znalosti přírodních podmínek a znalosti terénu. Měli své pomocníky i mezi místními obyvateli. V kraji působili i lupiči, kteří odcizovali dobytek a přepadali obchodníky na cestách (Nedvěd – Voděrová, 128–147).

---

¹⁰⁸ Jedle, dubu a tisu.

Exkurz 2: Jak vypadaly tradiční šumavské domy?¹⁰⁹

Podobu venkovské šumavské krajiny utvářely také domy. Tradiční šumavské domy byly především zděné s roubenou světnicí. Po roce 1816 byla stavba dřevěných domů zakázána, ale výjimkou byly právě horské oblasti a samoty. Rozloha šumavských domů 19. století se pohybovala kolem 100 až 150 m², k usedlosti patřil vedle hlavního domu také chlév, stodola i špýchar nebo stáj. Jednalo se především o přízemní domy s rozsáhlým podkrovím. Výška nebyla větší, než šířka objektu. Při pohledu na šumavskou vesnici nikdy nedominují štítové domy, protože osa hřebene šumavských domů leží souběžně s vrstevnicemi, dům je tedy vidět především z boku. Střešní krytinou byly především dřevěné šindele, ještě na počátku 19. století ale nebyly výjimkou slaměné došky. Původní domy byly omítány vápennými omítkami, bílými, žlutými i světle modrými. Stavení mají většinou malá obdélníková okna, opakující se na celém objektu. Ploty u domů nebyly obvyklé, vyskytovaly se především před štítem domu, kde chránily květiny, léčivé rostliny a zeleninu proti drůbeži. Usedlosti na samotách se lišily podle bohatství svých majitelů. Byly zde selské dvorce, ale o malé dřevěné chaloupky¹¹⁰.

Obr. 27: 1 - Typická roubená šumavská chalupa (1939) (Reichardtovi 2006, 197), 2 - Typická šumavská zděná chalupa s roubenou světnicí v osadě Myší domky (Frank 1985, 67).

Základním typem venkovského domu je trojdílný dům, který se skládá z obytné části - světnice, zde se jedlo, spalo, vařilo a jednalo se o největší místnost stavení (20–40 m²), vstupní síně s vchody do světnice a do komory, a komory (popřípadě, špýcharu nebo

¹⁰⁹ Exkurz 2 vychází z knihy J. Škabradý (1999) a kapitoly P. Fencla (2003) o šumavské lidové architektuře.

¹¹⁰ Stanoviště pro nové usedlosti byla vybírána s velkou pečlivostí. Často to byli hajní, kteří místa vytipovali. Všímalí si míst, kde mají stromy trhliny, hnilobu, kde bříza a švestka mají točitý a křivý růst a kde se kmeny rozdvíjejí, kde jsou mraveniště a zvýšený výskyt hadů a tam obydlí stavět nedoporučovali.

chléva). Tento základní typ se nazývá komorový dům, pokud je místo komory špýchar, je špýcharový, pokud chlév, tak chlívni dům.

Podlahu tvořila do 18. století udusaná hlína, až později se objevila dřevěná podlaha z trámů. Strop byl dřevěný, od 19. století byl podhled omazán, aby byl nespalný. Stěny světnice byly roubené z kuláčů, štěrbiny mezi nimi byly vymazány lepenicí¹¹¹ a bývaly také vycpávány mechem. Zděné části byly z kamení. Na štítové straně byla 2 až 3 okna, která se na zimu zatloukala hřeby a utěsnila mechem. Z nábytku byl dominantní stůl, stál většinou v rohu místnosti mezi dvěma okny proti dveřím, byl masivní, zhotovený především z dubu. Za stolem byla rohová lavice, židle byly vzácnější. Podél stěn byly další lavice, které sloužily ke spaní. Chudší lidé spali v zimě na slámě, která se rozložila po zemi a přikryla prostěradlem. Dominantou světnice bývala pec v rohu místnosti na pečení chleba, v těle pece byla zabudována nádoba, kde se stále hřála voda. Vedle pece stála kachlová kamna. Obě otopná zařízení byla obsluhována z černé kuchyně v zadní části síně, kam odcházel dým. Dým stoupal do dymníku – komína s dole otevřeným ústím, jehož provedení bylo dlouho dřevohliněné, a jehož horní ukončení již mohlo vyústit nad střechu. Jednalo se o nepřímý způsob vytápění, praktikovaný do poloviny 19. století. Poté se postupně přecházelo na tahový způsob vytápění, což znamenalo přenesení kuchyně do světnice a místo kachlových kamen se začal používat sporák, dým odcházel rovnou do komína. K osvětlení postačoval otevřený oheň, později louče, upevňované do skřípců na stěnách. Petrolejové lampy se začaly používat až po polovině 19. století. Oheň se rozdělával původně křesáním, poté sirkami. Místnosti byly především v zimě špatně větrané. Do komory se ukládaly cennější hospodářské potřeby. Na půdě bývala sýpka, moučnice apod. Přístup byl po žebříku z předsíně. Nebyla-li u domu stodola, zaváželo se seno rovnou na půdu přímým nájezdem, předpokladem ale bylo, že dům stojí ve svahu. V předsíni stávala štoudev na vodu s víkem, odkládaly se tam i různé nádoby a pytle. Sklepy byly umístěny mimo obytnou část usedlosti v terénním břehu, ale také pod chalupou spolu se studní a lednicí na máslo, mléko, tvaroh nebo vejce. Někde stával zvlášť výměnek. Větší objekty byly propojeny vnitřním průchodem. Usedlosti byly pojmenovány podle svých majitelů.

---

¹¹¹ Hliněnou mazanicí.

Obr. 28: 1 – Dřevařská chýše pod Jezerní horou po roce 1880 (Horpeniak 2007, obr. 250), 2 – roubená dřevařská chalupa (Běl–Barták–Ettler 2001, 43).

3.5 Třetí etapa: do posledního splaveného polena

3.5.1 Lesní hospodářství a proměny krajiny

V letech 1868–1875 postihly oblast větrné polomy, které následovala kalamita kůrovcová. Většina polesí byla kalamitou rozvrácena a Souchovy nové pečlivé hospodářské plány vyšly vniveč. Revize v roce 1882 poškození zachycuje (viz mapy, sestavené na základě této revize v příloze na tab. 18, 21, 24, 27, 30 a 33 a tabulka na obr. 29) až na polesí Dlouhá Ves, které je v nižší nadmořské výšce a Schätzův Les, kde došlo jen k menším škodám. Nejvíce rozvrácené bylo modravské a filipohuťské polesí.

Revír	Těžba 1862 -1882 v plm	Určeno v plm	Přetěženo v plm
Prášily	196 242	79 616	116 726
Nová Studnice	120 086	79 820	40 266
Schätzův les	33 798	10 096	23 702
Filipova huť	118 316	46 983	71 333
Modrava	188 096	70 375	117 721
Březník	113 849	59 500	54 349
CELKEM	770 487	346 390	424 097

Obr. 29: Těžby v letech 1862–1882.

První vichřice lesy postihly ve dnech 5.–7. prosince 1868. Škoda byla odhadnuta na 9680 s. Následoval orkán v noci z 26. na 27. října 1870, který měl za následek rozsáhlé

polomy se škodou 45 440 s, za celou noc padl pětiletý etát. Rozvráceny byly i lesy města Kašperských Hor. Jan Adolf Schwarzenberg si dobře uvědomoval nebezpečí kalamity a v listopadu 1870 nařídil urychleně zpracovat polomy i za cenu zvýšení mezd dělníkům, zakoupení nových koní a volů k přibližování dříví, zakázal kácení zdravých stromů, přednost dával kupcům, kteří si dřevo sami zpracovávali, nechal rozšířit školky, nařídil pálit kalamitní dříví na uhlí tam, kde nebyla naděje na jeho prodej. Navrhl postavit nové bydlení pro dřevorubce a také zřízení podpůrného fondu pro stálé dělníky (*Ministr 1963, 68*).

Po větrných polomech následovala kůrovcová kalamita, která dílo zkázy dokonala. Kůrovci¹¹² se začalo díky těmto kalamitám a zvýšenému prodeji kalamitního dříví přezdívát jako „zlatý brouček“. V roce 1873 se objevily první zprávy o překonání kůrovcové kalamity, jenže skutečnost byla odlišná a s kůrovcem se bojovalo až do druhé poloviny 70. let. V té době vrcholil počet lesních dělníků na Prášílsku. Kalamita taky na přechodnou dobu zvýšila plavbu na kanále v letech 1871–1876. Nejvyšší využití kanálu však skončilo zlikvidováním kalamitního dříví v sedmdesátých letech. Další větrné kalamity se dostavily v listopadu 1875, v prosinci roku 1895. Velká těžba v lesích Kašperských Hor je zaznamenána v roce 1884, která měla sloužit k zaplacení městských dluhů. Stav lesů ale nebyl uspokojivý, proto byl povolán v roce 1888 zeměměřič k vypracování odhadu a hospodářského plánu, který měl zlepšit stav kašpersko-horských polesí, který byl za 3 roky hotový, ale nedochoval se, stejně jako jeho revize z počátku 20. století. Celkové těžby se zde za období 1893–1902 odhadují celkem na asi 68 000 s., lesy byly značně přetěžované.

V roce 1890 se stav lesů opět začalo dařit zlepšovat, plavilo se 24 100 prn palivového dříví, přičemž většina byla určena pro sušickou sirkárnu. V roce 1900 13 221 prn a 1907 22 949 prn. Kolem roku 1900 byly při revizi zjištěné zalesňovací nedostatky, proto bylo nařízeno provádění úzkých pasek, používání silných sazenic¹¹³ a sázely se meliorační dřeviny (např. bříza), aby se předcházelo mrazovým škodám. Revize došla také k závěru, že na mordavských pláních není možné pěstovat uzavřené stejnověké porosty, proto zde bylo zavedeno tzv. toulavé hospodaření s obmýtím 150 let.

---

¹¹² Lýkožroutovi smrkovému.

¹¹³ Odolných vůči mrazu.

Důkladná revize lesů panství, která se uskutečnila v letech 1910–1911, přinesla do hospodářské úpravy i do vlastního hospodaření nové moderní prvky porostního hospodářství. Původní holosečové hospodaření přešlo v roce 1910 k dokonalejší formě a byla tu vytvořeny zmlazovací třídy a obnova se prováděla na základě přirozeného zmlazování. V roce 1911 byly vypracovány při revizi doprovodné směrnice pro příští hospodaření, nové mapy využívaly Souchovo zaměření. Vznikla nová rozdělovací síť, více respektující terén a dochovala se téměř nezměněna dodnes. Celé území prášilských polesí bylo rozděleno na 2 hlavní vězrůstové oblasti: Modravské pláně s polesími Březník, Filipova Hut', Modrava, Rokyta a jižní svahy polesí Schätzův Les a Nová Studnice a prášilskou oblast, kam připadal zbytek. První oblast patří k částem Čech s nejdrsnějším podnebím, druhá k pak průměrným klimatickým oblastem Šumavy. Cílem prášilské oblasti bylo vytvoření smíšených smrkovo-jedlovo-bukových porostů podle stanovištních poměrů. Mělo se předejít holosečím a vystavování porostů mrazem. Holiny měly být zalesněny výslovně smrkem, v nejvyšších oblastech, kde bývalo hodně sněhu, se neměly vysazovat ušlechtilé listnáče. V modravské vězrůstové oblasti se využíval téměř výhradně smrk. Tento elaborát obsahoval podrobný popis, jak kde postupovat se zmlazováním, při prořezávkách, probírkách, péče o půdu (meliorace), vedlejší těžby např. trávy. V roce 1911 bylo také znovu dovoleno pasení dobytka v lese, což bylo v roce 1891 úplně zakázáno. V polesích města Kašperských Hor byly holiny po kalamitách 70. let 19. století zalesňovány ještě v prvním desetiletí nového století.

Mezi lety 1911–1920 byla značná část těžby určena jako brusné dříví a plavena do Dlouhé Vsi, kde se dříví prodávalo.

Obr. 30: Plavení dříví na kanále. 1 – skladiště dříví 30. léta 20. století, 2 – 20. léta 20. století (Reichardtovi 2006, 185), 3 – zpracování plaveného dříví, 4, 5 – průběh plavení (Běl – Barták – Ettler 2001, 63, 77, 76), 6 – usměrňování plavby 30. léta 20. století (Reichardtovi 2006, 182).

V posledních prášilských plánech z let 1921–1930 je předepsána v prášilské vzrůstové oblasti Wagnerova clonná seč¹¹⁴, v modravské oblasti výběrná seč, někdy i clonná nebo kotlíková seč¹¹⁵. V roce 1930 zprávy hovoří o plavení 21 530 prn. V červenci roku 1929 modravskou oblast postihly větné kalamity a krupobití, které měly opět za následek značné poničení porostů. K likvidaci kalamity přišli dřevaři až z Podkarpatské Rusi. Kůrovcové kalamitě se podařilo zabránit jen díky použití chemických prostředků. V důsledku této kalamity byl po zestátnění prášilských lesů vypracován plán pro období 1934–1943 a v roce 1937 měl být vypracován rekultivační plán, aby mohly o rok později začít práce především na intenzivním zalesňování, přičemž roční etát byl stanoven na 8000 plm.

V roce 1934 byla bývalým schwarzenberským taxátorem V. Říhou sestavena hospodářská osnova pouze pro bývalá polesí Prášíly a Dlouhá Ves. V inundačních pásmech Otavy bylo doporučeno nahradit smrk na příhodných stanovištích topolem a osikou pro sušickou sirkárnu. V omezené míře se plavilo dříví i mezi válkami.

První pozemková reforma po první světové válce redukovala postupně lesní majetek primogenitury rodu asi na polovinu a horská panství Šumavy zcela. Vydáním speciálního zákona „Lex Schwarzenberg“ v roce 1947 byl veškerý majetek primogenitury v Čechách zabrán úplně a o rok později i veškerý další majetek rodu v Čechách.

V průběhu druhé světové války došlo k přemnožení kůrovce vlivem těžby holosecí. Poslední plavba dříví po kanále proběhla v roce 1958.

Obr. 31: Sáňkování dříví (*Běl 1998, 30,28*).

¹¹⁴ Clonná seč je jedna ze základních obnovních sečí, kdy nový porost vzniká pod ochranou (clonou) mateřského porostu. Podstatou je záměrné postupné snižování zápoje mateřského porostu tak, aby byly vytvořeny optimální podmínky pro nasazení a ujetí se náletu. Wagnerova clonná seč je clonná seč, prováděna okrajově, kdy nový porost je zakládán podél okraje obnovovaného porostu. (*Simon-Vacek 2008, 83-85*)

¹¹⁵ Nebo také skupinová se vyznačuje jednorázovým smýcením stromů na ploše oválného nebo kruhového tvaru (*Simon – Vacek 2008, 86*).

3.5.2 Průmysl

Větrná a kůrovcová kalamita byly důvodem ukončení provozu modravské továrny na výrobu rezonančního dřeva v 70. letech 19. století. Provoz dále fungoval jako běžná pila a jeho budova však stojí dodnes a je využívána k rekreačním účelům. Javoří pila aj. fungovaly nadále.

V letech 1878–1926 působila v Kašperských Horách odborná škola pro zpracování dřeva, vzdělávala v několika oborech. Významný byl obor výroby uměleckého nábytku a také kolařství, ze kterého se později vyvinul obor stavby vozů a posléze automobilů (*Horpeniak 2007, 35*). Škola byla oceněna na Jubilejní výstavě v Praze v roce 1891.

Sušické sirkárny až do konce 19. století ovládaly světové trhy (*Cihlář 2003, 647*). V 70. letech vznikly u Kašperských Hor další dvě sirkárny. Jedna patřila sušickému podnikateli Bernardu Fürthovi a vyráběla sirky od roku 1872 do roku 1902 na západním okraji města s ochrannou známkou s motivem slona. Druhou založil u Zlatého potoka v bývalé brusírně skla v roce 1873 Angličan Henry J. Simlick se známkou s motivem kohouta nebo tetřeva. Koncem století se změnila struktura sirkařského průmyslu a trh začal být díky tovární výrobě zásobován levnými kvalitními sirkami. Mnoho menších domáckých výroben sirek, proto byla nucena ukončit svou výrobu. Po roce 1903 vznikl koncern SOLO ve Vídni, který združoval největší rakousko-uherské sirkárny a obě sirkárny v Sušici se staly jeho součástí. Pod tlakem konkurence sušických sirkáren se např. Simlickova firma přeorientovala na obchod se dřívím a hoblováním tenkých žaluziových dřívíků (*Horpeniak 2007, 34*). Hoblování dřevěného drátu, zmíněné v předchozí kapitole, stálo v roce 1882 u zrodu sirkárny Schnell a Neffe v Dlouhé Vsi, kde se v 90. letech vedle sirek vyráběly také žaluzie, špejle a párátka (*Horpeniak 2007, 34*). Podnik zde vydržel až do roku 1945.

Od poloviny 70. let 19. století pracoval malý dřevařský podnik Adolfa Strunze na Horské Kvildě, který vyráběl kromě dřevěného drátu také rolety, šindele, dřeváky, bedny, síto, sirky (mezi lety 1875–1880) a také rezonanční dřevo. V 70. letech také vznikla z malého soustružnictví na Losenici u Kašperských Hor Watzlawickova továrna, která soustružením vyráběla rukojeti k bičům, knoflíky, nohy ke stolům a židlím a provoz se postupně proměnil na výrobu dětských kočárků. Výroba v 90. letech užívala titul „První továrna na dětské kočárky v Rakousko-Uhersku“ a po první světové válce továrna

vyráběla kočárky – sportáky, kočárky pro panenky, tříkolky, koloběžky, dětská auta, sáňky, lyže a nábytek pro děti. Koncem 30. let 20. století firma zpracovávala ročně 10 000 plm dřeva a zaměstnávala kolem 280 lidí (*Horpeniak 2007, 35*).

Ze skláren se na konci 19. století a ve 20. udržely dvě. Sklárna v Klášterském Mlýně získala na přelomu století světovou proslulost, neboť její výrobky, především secesní sklo dosahovalo špičkové umělecké kvality. V té době sklárna zaměstnávala asi 100 pracovníků. Po roce 1930, kdy továrna vyhořela, byla modernizována a její pece byly nově vytápěny plynem. Továrna vyráběla do roku 1947. Sklárna v Anníně byla také v roce 1934 zmodernizována, k tavení skla se používala elektřina, její výroba končí v roce (*Hofmann 2003, 626–626*).

Obr. 32: Nejvýznamnější továrny v regionu: 1 – Čeňkova pila v roce 1931 (*Reichardtovi 2006, 238*), 2 – požár sklárny v Klášterském Mlýně v roce 1930 (*Kol. 1980, 513*), 3 – Watzlavickova továrna Bohemia Werke v údolí Losenice ve 30. letech 20. století (*Horpeniak 2007, obr. 59*), 4 – sklárna v Anníně (*Frank 1985, 154*).

Papírny v 2. polovině 19. století procházely na Šumavě kritickou dobou. Do počátku 20. století se udržela papírna v Anníně, která vyráběla zejména balicí papír a lepenku pro sirkárny. Prášilská Eggertova papírna vyráběla kvalitní ruční papír až do roku 1933, kdy vyhořela a výroba již nebyla obnovena. Radošovská papírna v roce 1917 shořela. Zničený

objekt koupili o rok později R. a F. Kondörferové z Aše a zbudovali v zde tkalcovnu, nitárnu a barvírnu látek. Vyráběly se zde také dřevěné bedny.

V regionu nadále fungovaly také mlýny a hamry, např. Mostecký nebo také Kramlův mlýn u Vydry nad Čeňkovou pilou, mlýn a hamr u Srní (Hammermühle, Hammerschmiede).

V 90. letech 19. století zakoupilo město Kašperské Hory od potomků Čeňka Bubeníčka Čeňkovu pilu. V nájmu ji měl podnikatel Öttl a pila pokračovala v provozu. Na pozemku pily člen již zmíněné podnikatelské rodiny Watzlawicků z Kašperských Hor zbudoval truhlářskou dílnu se soustruhy a kotoučovou pilou. Pohonem bylo kolo na vrchní vodu. Od roku 1917 do konce 40. let zde město Kašperské Hory vyrábělo šindele. V roce 1908 byl původní kamenný náhon od jezu u mostu přes Vydru prodloužen o dřevěné vantroky v délce 126 m pro získání spádu pro vodní elektrárnu s Francisovou turbínou Čeňkovu pilu, kterou vybudoval J. Schmidt z Vimperka v roce 1912. Odtud byla elektřina vedena do Kašperských Hor přes Jelenov, Svojše a Kozí Hřbety.

Obr. 33: Elektrárna Čeňkova pila. 1 – objekt elektrárny s nadzemními vantroky, 2 – mimoúrovňový přívod vody, 3 – stavidla, vpouštějící vodu, 4 – upouštěcí stavidla z přívodu za velkého stavu vody a vzadu napojení zemních vantroků do dřevěných nadzemních, 5 – soutok Vydry (zleva) a Křemelné (shora), zdrojnic Otavy (odtéká vpravo), (říjen 2009).

V roce 1923 se začalo uvažovat o výstavbě velké hydroelektrárny na Vydře u Čeňkovy Pily. Inženýra Karela Koseka¹¹⁶ zaujala Vydra a Křemelná svým energetickým potenciálem. Sám proto prozkoumalo místní hydrologické poměry a upozornil ve studiích na možnosti využití toků. V roce 1937 byl schválen projekt na výstavbu elektrárny a jejího napájecího systému. Karel Kosek adaptoval úsek Vchynicko-tetovského kanálu od Antýglu k Mechovu jako přívod vody do elektrárny. V Mechově zbudoval vtokový objekt, odkud 3,2 km potrubí s 10m převýšením odvádělo vodu do vyrovnávací nádrže a vodního zámku a odtud 900m tlačným potrubím do turbin elektrárny Vydra (viz obr. 32), objekty jsou vyznačeny na mapě na tab. 7. Tyto úpravy nesměly narušit rybolov a plavení dříví v kanále a příslušných tocích. V době protektorátu bylo na stavbu akumulární nádrže povoláno 150 francouzských zajatců. Stavba byla dokončena v roce 1941 a od roku 1942 zde fungovala elektrárna Vydra s výkonem 6,2 MW. Dnes jsou na Čeňkově Pile dvě elektrárny, Vydra a Čeňkova Pila na místě té původní od roku 1948 s výkonem 90 kW, která je od roku 1995 národní technickou památkou.

Obr. 34: 1, 2 – vtokový objekt elektrárny Vydra, 3 – vyrovnávací nádrž elektrárny Vydra, (říjen 2009).

Vodní u Radošovské továrny zařízení dokonce vyrábělo elektrickou energii, která doplňovala výrobu energie Čeňkovy Pily v zásobování elektřinou především města Kašperské Hory. Výkon elektrárny byl v roce 1930 zvýšen na 3 kV, stejně jako měla elektrárna Čeňkova Pila.

Od poloviny 19. století se k topení používala rašelina. Její těžba v našem regionu probíhala zejména od 80. let 19. století. Rašelina byla hrabána nebo rýpána. V terénu se relikty těžby rašeliny projevují jako nepravidelné prohlubně. Rašeliniště se před těžbou odvodňovala a natěžená rašelina se posléze sušila především na slunci. Ještě ve 30. letech se na šumavských pláních těžila rašelina ručně (obr. 33) především u Horské Kvildy. Ještě

¹¹⁶ 1882 – 1960; vystudoval stavební inženýrství na České vysoké škole technické v Praze, vládní rada Zemského úřadu v Praze.

koncem 19. století se u Radošova rýžovalo zlato a ve 20. letech se těžilo ve štolách u Kašperských Hor, např. ve štole Kristina aj. (Horpeniak 2007, 82, 53).

Obr. 35: Těžba rašeliny u Horské Kvildy ve 30. letech 20. století (Reichardtovi 2006, 45)

3.5.3 Doprava

V roce 1892 se začalo s výrobou dlouhé kulatiny, pro její dopravu byla nutná výstavba cest, neboť nemohla být plavena. Silnice na Modravu, která navazovala v Srní na tu z roku 1871, se začala stavět až v roce 1907. Od Rokyty vedla kolem plavebního kanálu a přes dřevěný most u Rechlí dále. Na začátku 20. století sloužila komunikace podél kanálu jako hlavní spojnice mezi Srním a Modravou, včetně rychlí. Současná silnice vede od Rokyty přes most přes Vydru, byla vybudována až kolem roku 1960, vedla kolem Antýglu po pravém břehu Vydry až na Modravu. Hospodářské plány z let 1911 a 1921 se zmiňují o nedostatečné dopravní síti, až na polesí Dlouhá Ves (Ministr 1963, 68). V roce 1911 mělo polesí Prášily jen 19,4 km a Modrava 10 km silnic. Zlepšení stavu, naplánované 1921 znemožnila první světová válka. Hospodářský plán z roku 1934 uvádí, že výstavba cest v letech 1932–1934 situaci v oblasti zlepšila. V 50. letech 20. století cesta podél Otavy a Vydry a kanálu na Modravu pro svou šíři přestala vyhovovat a byla postavena nová silnice tak, jak je dnes kolem Antýglu. Železnice byla zavedena do Sušice v roce 1888 a byla na trati Horažďovice – Klatovy.

3.5.4 Proměna krajiny a osídlení

V 70. letech 19. století došlo vlivem likvidace kalamit k přílivu dělníků. V době nejintenzivnějších prací zde podle *J. Ministra (1963, 70)* pracovalo 1612 dělníků, z toho 190 cizích (z Tyrol, Solnohradska i Itálie). Likvidace kalamit přinesla peníze jednak dělníkům, ale také majitelům potahů, znamenala paradoxně dočasné zvýšení úrovně obyvatelstva, což bylo přičítáno „zlatému“ broučku. Problémy nastaly po likvidaci kalamit. Lesní dělníci přišli o práci, docházelo k častým emigracím do Ameriky, Banátu aj. V roce 1930 žilo na Šumavě 140 000 obyvatel a po válce v roce 1950 jen 65 000.

Kalamity pro krajinu znamenaly těžký zásah. Těžbou rozvrácené porosty, které se měly dočkat brzké obnovy, byly nyní naprosto zdevastované. Následné obnovovací plány s obnovou postupovaly jen velmi pomalu. Práce byly zbrzděny také politickými událostmi, zejména první a druhou světovou válkou, a jelikož se jednalo o území Sudet, tak také vysídlením německého obyvatelstva v druhé polovině 40. let 20. století. Tomuto období se budeme věnovat ve 4. kapitole.

3.5.5 Turismus

O počátku proměny nahlížení na krajinu a přírodu vypovídá rozvoj turismu na Šumavě. Turistika se na Šumavě objevila v druhé polovině v 19. století. Zpočátku se jednalo o jednotlivce z majetnějších vrstev měšťanů, umělců (A. Jirásek, J. Neruda, B. Smetana) a dobrodruhů, kteří si jako průvodce platili dřevaře a myslivce, kteří byli znalí místních poměrů. První turisticky exploatovanou oblastí Šumavy bylo díky zavedení železnice Železnorudsko a námi sledovaná oblast až o něco později v 80. letech 19. století. Vedle letní turistiky se sem brzy (už v 90. letech) dostala i turistika zimní s prvními lyžaři.

K prvním popisům české Šumavy, kterými se mohli turisté řídit, patřil česky psaný Řivnáčův průvodce po Šumavě F. A. Borovského z roku 1883. S přílivem turistů začaly vznikat nové turistické spolky. Významnou roli na Šumavě sehrál Český spolek okrašlovací, který měl probouzet lásku k přírodě a zasazoval se o zpřístupnění přírodních zajímavostí a historických objektů. Klub českých turistů vznikl v roce 1888 a o dva roky později založil svou pobočku Sušici. Sušický klub v roce 1900 postavil rozhlednu na

Svatoboru nad Sušicí. V Modravě v roce 1924 postavil Klostermannovu chatu (která je dnes kulturní památkou), v roce 1928 přestavěl z bývalého pivovaru další turistickou chatu v Prášilech. Následovala chata pod vrcholem Roklanu poblíž hájenky u nádrže v roce 1936. Turnerovu chatu u ústí Zhůreckého potoka v roce 1888 vybudoval původně jako hostinec spolek německých sportovců Turnerverein, poskytovala občerstvení nejen dřevařům, ale i prvním turistům objevující krásy šumavské přírody.

Obr. 36: 1 – Klostermannova chata (*Frank 1985, 63*), 2 – Roklanská chata v roce 1930, 3 – Turnerova chata v roce 1932 (*Horpeniak 2007, obr. 128, 93*).

4 Sledovaná oblast po zániku původní funkce kanálu: Druhá polovina 20. století – paměť krajiny a paměť lidí

Jak je uvedeno již v úvodu, tato kapitola má jen stručně shrnout vývoj oblasti, proměny v krajině a osídlení v druhé polovině 20. století, a to proto, že náš hlavní záměr spočívá ve sledování změn spojených s plavením dříví po Vchynicko-tetovském kanále v souvislosti s industrializací regionu v 19. století.

Tématu paměti krajiny se věnuje například kniha *S. Schamy (2007)*, která pojednává o tom, jak byly v evropské imaginaci reprezentovány a zpětně vnímány a utvářeny lesy, hory, řeky a jiné krajinotvorné prvky. Krajinu vnímá především jako kulturní jev. V naší práci krajinu vlastně také nahlížíme jako kulturní jev, kde se kombinují a navzájem ovlivňují přírodní a lidské prvky. Činnost člověka a jeho hospodaření v ní především od 19. století hrála v její podobě rozhodující roli. Paměti krajiny myslíme především pojetí krajiny jako palimpsestu, neboť v krajině se kumulují stopy lidské činnosti, které však podléhají různě rychlým procesům zániku (*Gojda 2000, 55*). Některé z nich z krajiny vymizí zcela, protože se s nimi příroda vyrovná, nebo je „přepíší“ jiné stopy lidské činnosti, jiné naopak nikdy nezmizí. To můžeme pozorovat i v dnešní krajině v blízkosti Vchynicko-tetovského kanálu, na které se „podepsala“ jak industrializace 19. století, tak události století 20.

Kapitola je doplněna o vzpomínky dvou pamětníků, se kterými jsme vedli rozhovory. Metoda interview je pro tuto práci pouze doplňková. Pro ochranu soukromí informátorů neuvádíme jejich jména. Označujeme je jako pana S. a pana P., což jsou pojmenování zcela smyšlená, nejedná se o zkratky jmen. V zájmu zachování anonymity neuvádíme ani místa jejich bydliště. Rozhovory doslovně nepřepisujeme, ale informace z nich získané zapracováváme do textu kapitoly vždy tam, kde jsou doplňkem pro konkrétní problém. Jejich vzpomínky reflektují především změny v regionu u pana P. od doby druhé světové války a u pana S. od 60. let 20. století.

4.1 Společenské změny po světových válkách a jejich vliv na krajinu

Ve 20. století na Šumavě probíhaly důležité společenské změny. Po roce 1918 rostl podíl Čechů v státní správě – ať v úřednické infrastruktuře, tak ve školství. Začátkem 30. let 20. století se v pohraničních oblastech včetně té naší radikalizovalo německé národnostní hnutí a došlo k založení tzv. Sudetendeutsche Heimatsfront, později Sudetendeutsche Partei¹¹⁷ Konráda Henleina, která se ve volbách v roce 1935 ukázala jako velmi silná. Proti henleinovcům se v šumavském pohraničí vedly antifašistické demonstrace a pod vlivem nebezpečí vojenské agrese ze strany Německa se československá vláda rozhodla vybudovat na hranicích systém opevnění (obr. 37)¹¹⁸, který na linii Klatovy – Kolinec – Sušice – Kašperské Hory – Vimperk (Nikrmajer 2003, 286) zasahoval i do námi sledovaného území. Na jaře 1938 se situace po obsazení Rakouska ještě zhoršila. Následná Mnichovská konference 30. září 1938 a následné odstoupení území Sudet Německu byly pro Šumavu zásadním zlomem a počátkem nové kapitoly vývoje krajiny a osídlení, došlo k definitivnímu rozchodu mezi českým a německým živlem v regionu.

Obr. 37: Objekt opevnění, tzv „řopík“ u Annína před rokem 1940 (Horpeniak 2007, obr. 79).

Obr. 38: Hranice protektorátu Čechy a Morava na mapě z roku 1941.

Se vznikem protektorátu se změnila státní hranice tak, jak je to vidět na mapě na obr. 38, hranice se posunula tedy až k Sušici. Toto nové uspořádání bylo příčinou mnoha migrací směrem do vnitrozemí. V naší sledované oblasti tak došlo k výrazné změně národnostní skladby obyvatelstva.

¹¹⁷ Sudetoněmecká strana.

¹¹⁸ Tzv. „řopíky“ podle zkratky ŘOP – ředitelství opevňovacích prací.

Dalším obdobím zásadních změn bylo pro region období druhé světové války. Projevoval se hospodářský úpadek¹¹⁹ především vlivem úbytku pracovních sil, které směřovaly ve velkém měřítku do centra německé říše, docházelo k mnoha migračním vlnám (přechodům zajatců, pracovníků, nucené práce...) (*Petráš 2003*, 389). Na kanále se plavilo ve velmi omezené míře.

Po válce došlo k novému uspořádání hranic a přesunům obyvatel. Poválečná léta vtiskla do dalších let jak osídlení, tak krajině novou podobu. Zásadní se stal odsun Němců a obsazení československého pohraničí armádou. Odsun probíhal v několika etapách, přičemž se nevztahoval na potřebné pracovní síly zejména v dřevařském průmyslu. Právě do této skupiny lidí, kteří pracovali v lesích a nebyli odsunuti, patřila i dřevařská rodina pana P., který ve svém dětství hovořil specifickým místním německým dialektem a česky neuměl. Tento pamětník upozorňuje na skutečnost, že „mnozí Němci, kteří nebyli odsunuti, odcházeli odsud do Německa k příbuzným v 50. a 60. letech na vlastní žádost“. V letech 1945–6 byly lesy opět velmi postiženy kůrovcem, a proto bylo nežádoucí odsunout lesní dělníky, kteří kalamitu likvidovali. Odsun německého obyvatelstva změnil celkovou národnostní strukturu obyvatelstva a v konečném důsledku i stav krajiny. Byly přetřhány staré vazby a na nových osadnících bylo, do jaké míry se vypořádají s neznámou krajinou. Prázdná území měla být osídlena novými obyvateli, aby se zajistilo spolehlivé a ekonomicky aktivní obyvatelstvo za odsunuté Němce. Osídlování trvalo několik let a probíhalo v několika vlnách. Mnohé vesnice v našem regionu se v roce 1947 ocitly opuštěné. Na některá místa se vraceli lidé z vnitrozemí Čech, kteří byli odsud odsunuti v roce 1938. Na Šumavu se však novým osídlencům příliš nechtělo. Vyskytovaly se časté příklady rabování a opětného útěku zpět do vnitrozemí. Pan P. poznamenává, že mnozí lidé sem byli přesídlení z Čech, což byla pro ně forma trestu. A učitele, kteří sem byli umístěni, popisuje jako „nešťastné“. Problematiku změn díky válce shrnuje takto: „Za to, že se tu všechno sesypalo, může Hitler, před tím tu bylo soužití bezproblémové“. Další etapa osídlení byla již řízena a organizována, ale bez velkého úspěchu. V letech 1947–8 byla snaha o osídlení Šumavy rumunskými Slováky zejména do chudších oblastí, jednalo se především o zemědělské dělníky a skupinou Slováků z Maďarska a Romy, která se vyznačovala největší fluktuací (*Petráš 2003*, 396). Pan S. k problému dosídlení

---

¹¹⁹ Během druhé světové války byla roztavena např. většina zvonů z typických zvoniček u větších usedlostí přetavena na zbraně.

v regionu poznamenává, že dosídlenci z Rumunska, Maďarska a Slovenska byli pohromou, neboť jednu chalupu dostali a druhou postupně spálili. Nenamáhali se taháním dříví z lesa, proto rozebírali vedlejší chalupy. První brali šindele ze střechy a trámy, vytrhávali podlahy, dveře... zbyly jen vyrabované trosky, které vojáci v 50. letech srovnali se zemí“. Pan P. k problému dosídlení hovoří o „osidlování asociály z vnitrozemí a také rumunskými Slováky a Rusíny, kteří nechtěli pracovat a na místní podmínky nebyli zvyklí. Pokoušeli se tu dokonce pěstovat kukuřici. Nalákala je vidina 8000 Kčs a kráva, které dostali od státu, ale oni zpustošili chalupy a utekli.“ Pan P. zná ve svém okolí jen dvě rodiny rumunských Slováků, kteří tu vydrželi. S odsunem a příchodem nového obyvatelstvem, které již nikdy nedosáhlo takových počtů, jako před vysídlením, zůstaly mnohé vesnice vylidněné a změnila se mnohde i tvářnost krajiny, vytvořily se také nové tradice a zvyky, zpretrhaly se tradiční vazby ke krajině.

Až do roku 1948, kdy převzala vládu nad ČSR komunistická strana, se hranice s Bavorskem střežily tradičním pochůzkovým způsobem, který provozovala finanční stráž. Po uzavření hranic po Únoru 1948 se šumavský region stal periferní oblastí., kde se veškerý život postupně podřizoval vojenským a bezpečnostním cílům. Vznikla pohraniční stráž SNB, podporovaná ještě vojáky základní služby (*Jílek – Jílková 2002, 22*). Omezení vstupu bylo možné vymezit až do vzdálenosti 5 km od státní hranice. V roce 1950 vzniklo hraniční pásmo od Jáchymova po Bratislavu s hloubkou 2–10 km do vnitrozemí. Civilisté mohli do pásma jen na zvláštní povolení. Od 50. let se na hranicích stavěla elektrická zařízení 300–1000 m od hranice s vysokým napětím, ostnaté dráty a místy nášlapné miny. Území od hranic bylo rozděleno na hraniční a zakázané pásmo. Po roce 1956 smrtící zátaras předstupovala signalizační stěna s nižším napětím, které signalizovalo přerušení obvodu a zkratky, miny byly odstraněny. Podél hranice se pohybovali příslušníci Pohraniční stráže se psy. V 70. letech „železnou oponu“ (její průběh v oblasti ukazuje tab. 36) tvořily dráty s vysokým napětím, ale signální stěna. V pásmu vznikly vojenské výcvikové tábory. Náš zájmový prostor ovlivnil především vojenský prostor Dobrá Voda u Hartmanic. Největší střelnice se nacházely 2 km severozápadně od a také 3 km jihozápadně od Prášil v prostoru bývalé vesnice Stodůlky (na levém břehu Křemelné). Mnohé opuštěné vesnice se staly terčem vojenských cvičení i dělostřeleckými cíli. Pan S. ve svých vzpomínkách uvádí, že rány ze střelnic byly slyšet do značné vzdálenosti a i několik kilometrů daleko „drnčely“ okenní tabulky. K újezdu patřila také základna s radarem a radioodposlechy s betonovou věží na vrcholu Poledníku

(dnes objekt zanikl a věž se využívá jako turistická rozhledna). Pozůstatkem po vojenské činnosti jsou též žulové kostky na silnicích kolem Prášil a četné rezivějící stavby volně v krajině, stejně jako betonové protitankové jehlany. V této době zanikla spousta samot i vesnic, domy armáda většinou cíleně ničila, aby se v nich nemohli skrývat domnělí diversanti a uprchlíci i se svým kontrabandem. Osídlení se zredukovalo na minimum. Zanikly např. vesnice Grünbergfoff, Grünbergerhütte, Vchynice-Tetov, Preisleiten, Bernstein, Nová Studnice, Kaltenbrunn aj. Nepřežily např. kostely v Hůrce, Zhůří, Prášilech, poutní kaple sv. Vintíře, Hauswaldská kaple Panny Marie u Srní. Buldozery zničily hřbitovy v Kvildě a Srní.

V době socialismu i přes nevhodnost oblasti k zemědělství byla snaha o jeho zintenzívnění. V Zemědělství na Šumavě bylo zaměstnáno 37 % obyvatel a 50 % v lesnictví. S nepříznivými geograficko-fyzikálními podmínkami se hospodaření vyrovnávalo nešetrným zacházením s krajinou – používáním hnojiv a pesticidů. Důsledkem bylo znečištění půdy, vodních zdrojů, vodní i větrná eroze. Pan S. poznamenává, že „lesníci, kteří v místních lesích hospodařili v době komunismu, o nich nic nevěděli, neznali místa a lesní úseky rozdělovali do sektorů označovaných např. C5, C6 apod.“. Toto čtyřicetileté období znamenalo vývoj oblasti i po pádu železné opony v roce 1989. Předznamenalo i dnešní podobu krajiny. Jedinou násilnou změnu nepředstavovaly jen průseky lesa pro dráty s vysokým napětím, ale díky poválečným událostem i komunistické vládě zmizela také původní vazba ke krajině.

4.1.1 Proměna krajiny a osídlení: Příběhy Preisleitenu, Schätzovu Mýtě a Vchynice-Tetova

Pro ukázání krajinných a sídelních proměn v regionu v 19. i 20. století jsme vybrali tři dnes málo známé zaniklé osady Preisleiten (někdy psané jako Preisleithen), Schätzovu Mýt' (Schätzenreit nebo Schätzenreiter) a větší a známější Vchynice-Tetov (Chinitz-Tettau), které přímo souvisely s plavením dříví po kanále. Všechny tři jsou v bezprostřední blízkosti kanálu. Preisleiten ležel na východ od něj, nad rechlemi (jeho začátkem), největší z nich Vchynice-Tetov se nacházel naopak na východním břehu kanálu, rozprostíral se nad Vydrou, rechlemi i kanálem. Schätzenreit ležel na východním svahu vrchu Výběžku (obr. 39 a také na tab. 38).

Obr. 39: 3D model s mapou Stablního katastru, zachycující Preisleiten, Vchynice-Tetov a Schätzenreit, pohled od jihovýchodu (data použitá pro vytvoření modelu zapůjčil ČÚZK, mapy Stablního katastru: www.archivnimapy.cuzk.cz, model sestavil M. Kracík).

4.1.1.1 Preisleiten

Preisleiten byla malá dřevařská osada, která vznikla na začátku 19. století. Její vznik můžeme dát do přímé souvislosti s postavením kanálu. Přesný rok založení sice není známý, ale na prvním vojenském mapování osada zakreslena ještě není.

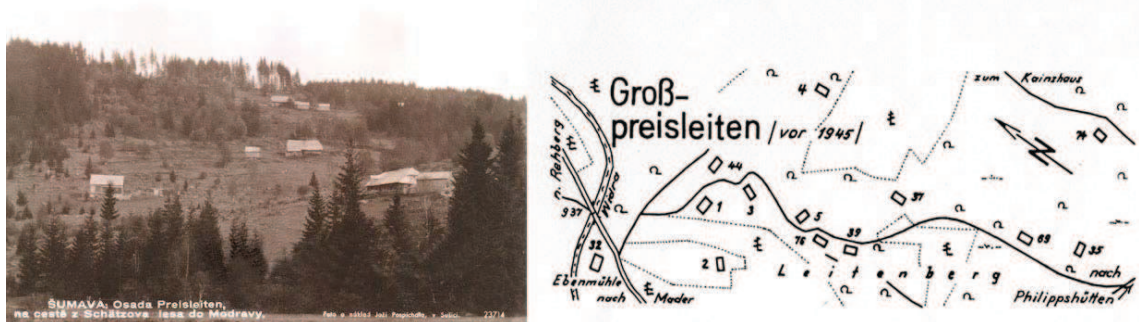
Mapa Stablního katastru z roku 1837 zachycuje v osadě 8 dřevěných domů. Pět se nachází v tzv. Velkém Preisleitnu ve větší, severní části obce a tři v Malém Preisleitenu na jihovýchodě. V obci jsou podle těchto map převážně pastviny a louky.

Obr. 40: Preisleiten 1 –mapa Stabilního katastru z roku 1837 (www.archivnimapy.cuzk.cz), 2 – III. vojenské mapování 1877–1880 (www.oldmaps.geolab.cz).

Třetí vojenské mapování zachycuje Preisleiten mezi lety 1877–1880 jako část obce Filipova Huť s 9 usedlostmi. Rozsah obce se tedy od první poloviny 19. století nezměnil.

Ještě v roce 1945 tu podle knihy Im Lande der künischen Freibauern (*Kol. 1980, 749*) stálo 14 domů se 46 obyvateli. V dalších letech byla při odsunu německého obyvatelstva osada vysídlena. Ještě letecké snímky z roku 1947 zachycuje stav, kdy domy stály. Podle pana P. „asi 15 chalup“ v Preisleitenu stálo do roku 1958, kdy je armáda srovnala se zemí buldozery.

Obr. 41: Preisleiten na staré fotografii (www.zanikleobce.cz), Velký Preisleiten na plánu z roku 1945 (*Kol. 1980, 749*)

Obr. 42: Stav na letecké fotografii z roku 1947 (poskytl Vojenský a hydrometeorologický úřad v Dobrušce) a současný stav (www.mapy.cz).

Dnes se relikty zaniklé osady ve smrkovém lese s hustými porosty borůvčí jen těžce hledají. Z usedlostí jsme lokalizovali pouze jednu, neboť byly nejspíše celodřevěné. Výrazné jsou různě vysoké kamenné valy – snosy z pastvin¹²⁰, využívané také jako hranice pozemků. Místy dosahují výšky až téměř 150 cm.

Obr. 43: Mezní pásy a relikv jedné z usedlostí (říjen 2009).

¹²⁰ Každé jaro bylo nutné vynosit kameny z pastvin, neboť je na povrch vytlačil mráz.

4.1.1.2 Schätzenreit

Schätzenreit¹²¹, nebo také Schätzova Mýt', byla další malá dřevařská osada, která byla založena v souvislosti s postavením kanálu kolem roku 1800¹²², proto také není zakreslena v prvním vojenském mapování.

Z mapy Stabilního katastru je patrné, že v roce 1837 měla osada 9 dřevěných domů, z toho jeden na pravém břehu kanálu v severní části obce a zbytek na jeho levém břehu severovýchodním svahu vrcholu Výběžek. Ústředním územím obce procházela cesta, rovnoběžná s kanálem, která se na něj napojovala na dvou místech, kde byly mosty na hlavní komunikaci, vedoucí podél kanálu. V jižní části obce se nacházelo 5 usedlostí podél komunikace, které měly pravidelné uspořádání. Na svahu pod domem byly většinou pastviny a louky a nad domem plochy, označené jako úhor. V severní části obce je situace méně přehledná, ale převažují zde také pastviny a louky.

Obr. 44: Schätzenreit 1 – mapa Stabilního katastru z roku 1837 (www.archivnimapy.cz/kc), 2 – III. vojenské mapování 1877–1880 (www.oldmaps.geolab.cz).

Třetí vojenské mapování v obci zaznamenává na levém břehu 9 a na pravém stále jednu usedlost, přičemž tuto pojmenovává jako Frühauf. Jednalo se vlastně o samotu, kde dodnes stojí rekreačně využívaná chata „U Frühaufů“. Osada se tedy během asi 40 let nerozrostla. To koresponduje se zprávami, že kolem 50. let 19. století nedocházelo k nárůstu plavení.

¹²¹ Psaný také jako Schätzenreiter.

¹²² Kniha *Im Lande...* (Kol. 1980, 737) hovoří o tom, že byla osada založena v letech následujících po založení Vchynic-Tetova též Kinskými.

Osada zanikla po vysídlení po roce 1947. Opět ještě na fotografii z roku 1947 jsou domy zřetelně vidět. Podle pana S. byly domy vybydleny dosídlenci a v 50. letech zbourány armádou. Již v 60. letech byly až na výjimky pozůstatky domů stěží rozpoznat. V lese nad osadou pan S. našel pozůstatky malých pecí na tavení skla, hovoří také o tom, že osadu založili „vyhladovělí skláři již v průběhu 18. století.

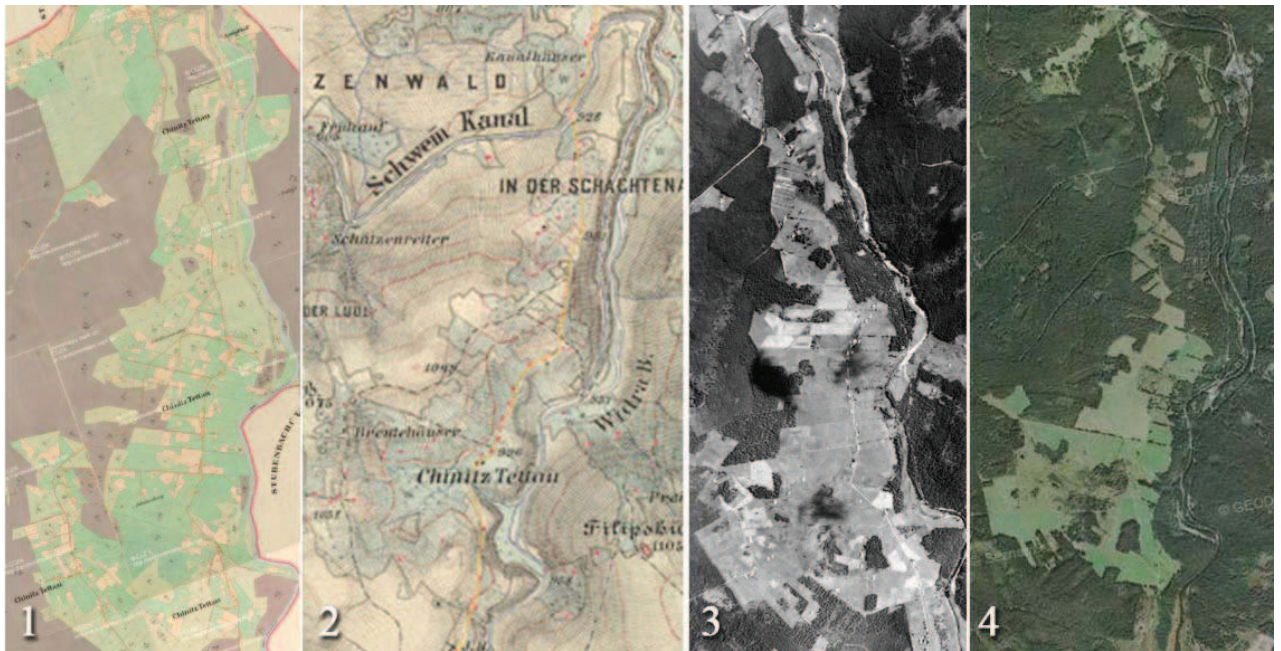

Obr. 45: Stav na letecké fotografii z roku 1947 (poskytl Vojenský a hydrometeorologický úřad v Dobrušce) a současný stav (www.mapy.cz).

V dnešní době v bývalé osadě stojí jediný dům, na místě původní usedlosti s jedním obyvatel a také již výše zmíněná turistická chata na pravém břehu kanálu. V jižní části vesnice je stále patrná původní cesta, pastviny jsou z větší části nezalesněné. Po jejich stranách jsou také snosy kamení.

4.1.1.3 Vchynice-Tetov

Vchynice-Tetov založil při sklářské huti v roce 1792 Filip Kinský. V roce 1840 měla obec 39 domů se 282 obyvateli a školu (*Kol. 1980, 739*). Vesnice byla také poničena katastrofami v 70. letech. 19. století, mnoho lidí odešlo do Brazílie, na Slovensko nebo do Bukoviny (*Kol. 1980, 739*).

Obr. 46: 1 – Vchynice-Tetov mapa Stablního katastru z roku 1837 (www.archivnimapy.cuzk.cz), 2 – III. vojenské mapování 1877–1880 (www.oldmaps.geolab.cz), 3 – stav na letecké fotografii z roku 1947 (poskytl Vojenský a hydrometeorologický úřad v Dobrušce) a současný stav (www.mapy.cz).

Vesnice byla vylidněna po odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce. Dnes má vesnice 11 domů. Zachovaná je cesta, která tvořila páteř vesnice, na straních, pokrytých zejména obhospodařovanými loukami, jsou patrné hranice pozemků díky mezním pásmům ze snosů kamení z pastvin. V terénu jsme rozpoznali několik zaniklých usedlostí, jsou to sukcesní plochy¹²³, pokryté různými rostlinami i takovými, které svědčí o antropogenní činnosti v minulosti¹²⁴.

Díky dlouholetému zakázanému hraničnímu pásmu a posléze také díky ochraně přírody zůstala místa, kde ležely tyto původní osady, nezastavěná. Zaniklé obce a relikty, které po nich zůstaly, by měly být systematicky zmapovány v terénu.

¹²³ Lokality, které se vrátily do přirozených přírodních procesů.

¹²⁴ Výzkum botanických markerů, jak se takovým rostlinám říká, by se musel provést systematicky s příslušně vzdělaným odborníkem, což by se mohlo stát součástí zamýšlené disertační práce.

Obr. 47: Vchynice-Tetov na fotografiích z 30. let 20. století (www.zanikleobce.cz), plánek obce kolem roku 1945 (*Kol. 1980, 738*).

Obr. 48: 1 – mezní pásy, 2 – místo zaniklé usedlosti u hlavní vchynicko-tetovské cesty s detailem reliktu podezdívky, 3 – staré ovocné stromy u další ze zaniklých osad u cesty (říjen 2009).

4.2 Krajina Vchynicko-tetovského kanálu dnes

4.2.1 Ochrana přírody

V druhé polovině 20. století bylo hospodářské využívání lesů díky pásmu v tomto prostoru značně omezeno a vliv člověka na vývoj lesa také¹²⁵. Les se tak postupně začal měnit na les podobný přírodnímu (Říha 2007, 41). Chráněná krajinná oblast (CHKO) Šumava s rozlohou 163 000 ha vznikla v roce 1963. Statut Národního parku (NP) získala část o rozloze 68 520 ha CHKO Šumava v březnu roku 1991. Jeho posláním je uchování a zlepšení přírodního prostředí chráněného území a ochrana či obnova samořídících funkcí přírodních systémů.

Obr. 49: Kůrovcem postižené porosty v NP Šumava poblíž Březníku (říjen 2009).

Spolu s Bavorským NP jsou jedním z nejrozsáhlejších chráněných území v Evropě. NP Šumava je největší zalesněnou plochou střední Evropy. Mnozí autoři¹²⁶ vnímají založení parku jako problematické. Kritizují, že nebyly dořešeny nejasnosti v záměrech a cílech Národního parku, především v jeho funkci. Nebylo dořešeno, zda by měl chránit hlavní předmět ochrany, lesy, cílevědomou lidskou činností a řízenými zásahy, zaměřenými na dosažení cíle, nebo zdali by se mělo území ponechat samovolnému vývoji s maximálním omezením jakéhokoliv lidského zásahu. Zpočátku byla prosazována úplná eliminace lidských vlivů, dokonce se hovořilo i o vysídlení obcí v parku, vysazení medvědů a uzavření celých rozsáhlých oblastí

¹²⁵ Na tab. 37 srov. stav lesů v roce 1947 a dnes.

¹²⁶ Mezi nimi i V. Říha (2007).

Dnes je NP Šumava rozdělen do tří zón podle stupně ekologické cennosti ekosystémů a míry ochrany životního prostředí. První zóna zaujímá 13 % celkové výměry, svou strukturou je nejbližší pralesnímu ekosystému, přičemž tato zóna je značně fragmentovaná mezi lesy, rašeliniště a klečové porosty, není to souvislá plocha. Druhá (buffer) zóna má 83 % celkové rozlohy a tvoří ji hospodářské smrčiny, které jsou určeny k postupnému převodu do první zóny. Třetí zóna tvoří 4 % celkové rozlohy a jsou to okrajové oblasti, které jsou přizpůsobeny životu místního obyvatelstva.

Dnešním velkým tématem diskuzí je otázka jak zacházet s kůrovcovou kalamitou na Šumavě, zejména se situací, která nastala po orkánu „Kirill“ v roce 2004. Konflikty jsou mezi dvěma stranami, přičemž jedna prosazuje likvidaci kůrovci napadených porostů a druhá je proti tomu a chce nechat les jeho přirozené obnově, nastolit tzv. režim bezzásahovosti. Je nutné si uvědomit, že les je kompletním ekosystémem, kde pokud dojde k poškození stromů natolik, že nejsou schopny se uzdravit, tak se stávají zdrojem ohrožení pro dosud zdravé stromy (Říha 2007, 42)¹²⁷. Pan P., který od dětství pracoval v místních lesích, o bezzásahovosti v NP Šumava hovoří jako o „pěstování kůrovce a likvidaci Šumavy, neboť kůrovce je nutné vždy zpracovat“.

4.2.2 Turistika a proměna vnímání krajiny

Kromě samotných proměn krajiny můžeme pozorovat několik zásadních zlomů a proměn ve vnímání krajiny jejími obyvateli i lidmi „zvenku“. Před druhou světovou válkou v území převládalo dřevařství a průmyslová, především dřevozpracující výroba. Těžké životní podmínky, náročná práce, složitý terén i nepříznivé povětrí příliš nedovolovaly zabývat se otázkou krásy přírody a romantickým nebo rekreačním procházkám lidem, kteří zde žili. K. Stibral (2005, 112) uvádí na příkladu z literatury příklad, kdy šumavští vesničané ještě koncem 19. století vnímali krajinu jako ošklivou, především kvůli samým

---

¹²⁷ Tématu současných i minulých sporů o budoucnost Šumavy a konfliktu člověka a přírody v šumavské krajině se v posledních letech věnuje pozornost sborník Šumava:Konflikt člověka (Fencl, ed. 2007). Např. M. Lapka (2007, 6–9) ve svém příspěvku upozorňuje na to, co my dnes vnímáme jako konflikt, mohou budoucí generace chránit jako příklad harmonie a člověka. Krajina Šumavy nahlíží jako sociální konstrukt, který je v každé generaci znovu obnovován k diskuzi, která se vyvíjí a proměňuje. „Jedná se o kulturní konstrukt toho, co je ta pravá, typická, krásná a nejvyšší stupeň ochrany zasluhující šumavská krajina“

lesům a vrchům, přičemž tento názor u nich přetrvával až hluboko do 20. století. Příroda pro ně musela znamenat soupeře v boji o přežití. Nejdříve umělci, intelektuálové a vyšší vrstvy měšťanstva, ovlivnění romantismem, se však začali ke krajině vztahovat jinak, než ukazuje tradiční vidění. Tito lidé jako první začali na konci 19. století objevovat i jiný než hospodářský potenciál šumavských hor. Zde jsou začátky počátku turistiky v regionu, jak jsme je popsali v minulé kapitole. Vývoj zabrzdlily především události spojené s druhou světovou válkou a jejím koncem, kdy na území docházelo k přesunům obyvatel a útlumu průmyslové výroby i lesního hospodaření. V době komunismu navíc byla téměř polovina oblasti uzavřena a mnoho osad zaniklo. V této době krajina, tolika umělci i dnešními turisty považována za krásnou, sloužila vojenským újezdům a ozbrojené stráž. Po pádu železné opony se však turismus do regionu vrátil.

Počátky turistiky na Šumavě, jak jsme si ukázali v minulé kapitole, můžeme hledat už v 19. století, kdy vznikaly první turistické a okrašlovací spolky. Činnost těchto spolků měla svůj vrchol v období první republiky, kdy vznikaly i v odlehlých končinách turistické chaty¹²⁸, první turistické stezky. Po útlumu turistiky obecně došlo během druhé světové války. Turistika byla zapovězena posléze v pohraničním pásu. V omezené míře ale turistika ve vzdálenějších místech od pásma probíhala s přísným dohledem politických a státních orgánů i pohraniční stráž. Například vodáci pořádali jízdy zdatnosti na Otavě od Čeňkovy Pily.

Hned po roce 1989 turisté začali pronikat za dosud neodstraněné „dráty“. Po jejich úplném odstranění v roce 1991 byly napevno nainstalovány rozcestníky a směrovky a začalo se s vyznačováním cest. Dnes je v regionu hustá síť turistických, cyklistických i běžeckých tras, které jsou využívány téměř celoročně. V letní sezóně jezdí v regionu zvláštní ekologické cyklobusy. V každé vesnici a městečku v našem regionu jsou velké ubytovací kapacity. V bývalém královském statku Antýglu je velký kemp. Klostermannova chata, která vzhledem ke své strategické poloze sloužila během druhé světové války říšské branné moci a po válce pohraniční stráž, slouží dnes opět rekreaci, od roku 1996 jako kulturní památka.

V oblasti vniklo mnoho naučných tras, jedna taková vede i podél Vchynicko-tetovského kanálu, který byl podle slov pana S. v 60. letech 20. století „sotva vidět, jak byl zarostlý a neudržovaný, zatímco dnes je to doslova magistrála“. Kanál dnes udržuje

---

¹²⁸ V našem regionu se jedná především o chyty Klubu českých (a posléze československých) turistů.

společnost ČEZ, neboť projekt z 30. let, kdy byl uzpůsoben jako přívod vody do vodní elektrárny Vydra na Čeňkově Pile, je neustále funkční. Dnes je kanál chráněnou technickou památkou. Pro turisty se zde pořádají ukázky plavení dříví a vázání vorů. Naučná stezka je například i v okruhu kolem Kašperských Hor, která se věnuje místnímu zlatokopectví. V každé větší vesnici a městečku je buď informační turistické středisko, anebo malé regionální či tematické muzeum. Na Rokytě dokonce při informačním středisku NP Šumava i venkovní geologická expozice.

5 ZÁVĚR

Diplomová práce je pokusem o vystižení proměn krajiny a osídlení v souvislosti s industriálními aktivitami. Jako modelový příklad, na kterém ukazujeme komplexní změny, jsme vybrali střední Šumavu, konkrétně oblast, která byla ovlivněna těžbou dřeva a jeho plavením po Vchynicko-tetovském plavebním kanálu. V předchozích čtyřech kapitolách jsme popsali a vysvětlili jednotlivé dílčí změny, ke kterým v regionu došlo, abychom ukázali, jak ekonomické využití bohatství lesa přineslo soubor změn pro celý region.

Musíme si uvědomit, že současná Šumava není čistým dědictvím přírody. Většina dosavadních odborných či populárně naučných prací, nebo děl krásné literatury se Šumavě věnovala z jednoho úhlu pohledu. Autoři se doposud převážně zaměřovali buď na její přírodní bohatství a krásy, geologii, ekologii, nebo na minulost obyvatelstva, kulturní nebo politické dějiny. V této práci jsme se snažili o postížení vývoje sledovaného regionu Šumavy jako celku, který se ve své minulosti proměňoval vždy souběžně na více úrovních. Pokud cítíme potřebu shrnout a vystihnout sledované šumavské území do nějaké definice, pak by se hodil pohled na Šumavu *M. Lapky (2007, 7–9)*, jako na „průsečík geo-bio-ekosystému se systémem sociokulturním, tedy jako průsečík sociálních a přírodních sil“¹²⁹. Krajina Šumavy, náš region nevyjímaje, je územím, které bylo v minulosti mnohokrát osídleno a zase opuštěno a je výrazně ovlivněno zásahy člověka.

V poměrně krátké době, už v průběhu prvních deseti let činnosti plavebního kanálu, postihla těžba dříví lesy v jeho blízkosti. V dalších letech exploatace lesa postupovala dál do zatím jen málo nebo vůbec člověkem poznamenaných porostů. Sklárství, hamernictví, hutnictví ani lesní řemesla a zlatokopové přírodní ekosystémy zatím nenarušili natolik, aby se nedokázaly svépomocí navrátit zpět do dobré kondice, jak to dokázal „nástup“ 19. století. Kácení porostů bez systematického hospodářského plánu a obnovy, zejména v první polovině 19. století, mělo za následek rychlé vyčerpání lesů a jejich oslabení vůči větrným kalamitám, následovaným ještě kalamitami kůrovcovými, které se dostavily v 70. letech 19. století.

---

¹²⁹ Jak Šumavu definoval ve svém článku *M. Lapka (Lapka 2007, 7–9)*.

Dalším významným projevem procesu industrializace byl výrazný nárůst obyvatelstva v regionu, neboť už samotná stavba, ale především provoz kanálu a těžba dříví, vyžadovaly velké množství dřevařských dělníků. Vznikla zcela nová struktura sídel. Ve všech příslušných vesnicích vzrostl počet domů o chalupy rodin dřevařů. Zakládány bývaly ale především nové specializované osady. Vznikala také síť samot, které dohlížely nad jednotlivými lesními revíry a plavením ve vyšších polohách. Na krajinu neměla vliv jen těžba dřeva, ale opomíjena by neměla být ani těžba rašeliny, která měla zásadní vliv nejen na vegetační pokryv, ale také na půdní a hydrologické podmínky.

Díky dostupnosti dřeva a vody začaly především v nižších polohách vznikat v oblasti také první průmyslové podniky, jako papírny, velké sklárny, pily. Rozvíjela se rovněž síť pozemních komunikací.

Období, kdy plavební kanál přestal sloužit svému původnímu účelu, tedy plavení dříví, shrnujeme ve čtvrté kapitole. V této době došlo vlivem politických událostí k zásadnímu zlomu, jak v osídlení, tak ve využití krajiny a jejích zdrojů. Nejdříve po Mnichovské dohodě a posléze poválečnému odsunu sudetských Němců se region, zejména ve vyšších polohách, výrazně vylidnil, těžba dřeva a plavba po kanále i průmyslové činnosti ustaly. Vystřídaly je vojenské aktivity a zapovězení oblasti na dalších čtyřicet let. Do krajiny kolonizované průmyslovými aktivitami, začal ve druhé polovině 19. století pronikat i další charakteristický fenomén industriální doby – turismus.

Všechny tyto fenomény ukazují, že možnost plavení dříví, kterou si inženýr Rosenauer uvědomil a kníže Schwarzenberg využil, otevřela dveře tomuto mnohostrannému rozsáhlému náporu na zdejší krajinu. V době industrializace, kterou sem kanál přivedl, můžeme hledat základy dnešní podoby krajiny. Ještě na začátku 19. století se v oblasti nacházely nedotčené původní lesy, jen místy využívané skláři či drasláři. Již v druhé polovině téhož století se ale jednalo o kulturní krajinu na mnoha místech negativně ovlivněnou průmyslovými zájmy.

Téma Vchynicko-tetovského kanálu jsme vybrali, protože ukazuje specifické průmyslové využití horské oblasti, kde dosud měla pro podobu krajiny hlavní slovo příroda. Hlavním průmyslovým artiklem bylo dřevo, které bylo žádoucí co nejrychleji prodat v Praze, kde byla po dřevu velká poptávka. Vedle Vchynicko-tetovského kanálu, který je předmětem této práce, byl na jižní Šumavě další, větší a známější kanál Schwarzenberský, který byl postavený o několik let dříve stejným stavitelem i

„podnikatelem“, avšak dříví plavil na druhou stranu do Vídně. Tato umělá vodní cesta je obecně známější a velmi výrazná, proto jsme se zaměřili na ten méně známý, menší kanál a ukázkou toho, co vše přesto ovlivnil ve svém okolí, pro které měl zásadní význam.

Práce je příspěvkem k širokému oboru, kterým je krajinná antropologie, především potom studium industriální krajiny. V našem případě se jedná o industriální krajinu venkovskou, resp. převážně zalesněnou horskou. Naše práce je inspirována moderní anglickou industriální archeologií ("industrial archeology"), v podstatě komplexním antropologickým studiem industriálního období akcentujícím terénní výzkum v obecném smyslu. Tj. nejenom studium archeologických pramenů a využívání pramenů kartografických, ale např. též rozhovory s pamětníky metodami orální historie¹³⁰.

Diplomová práce nahlíží na společnost a kulturu industriálního období ve vymezeném regionu Šumavy jako na celek, jehož spojujícím motivem je Vchynicko-tetovský plavební kanál, díky kterému k industriálním změnám došlo. Není tedy pouhým výčtem průmyslových objektů, ale jejich činnost kontextualizuje s vývojem krajiny, společnosti a kultury v regionu, v čase i prostoru. Propojení všech průmyslových aktivit ve sledovaném místě a době odhaluje souvislosti a pomáhá objasnit odlišnosti a specifika proměn krajiny i lidské společnosti v tomto regionu.

M. Palmerová (2000) ve svém článku o industriálních krajinách, ať městských nebo venkovských a jejich interpretaci shrnula, že krajina byla díky industrializaci podrobena nebyvalé a zřídka vítané transformaci. To můžeme, jak jsme ukázali, sledovat i v našem regionu. Industriální krajina je podle autorky taková, kde jsou průmyslové činnosti dominujícím faktorem v jejím utváření. Krajinu Vchynicko-tetovského kanálu bychom tedy mohli v 19. století a ještě v první polovině 20. století nazvat industriální krajinou. Industriální prvky je zde stále možné rozpoznat. Scénář industrializace zde však byl jiný, než v regionech s velkými továrnami nebo mohutnou těžbou minerálního uhlí. Na střední Šumavě se především těžilo a zpracovávalo dřevo, což nezanechalo tuny hlušiny na haldách ani staré zamořené budovy, jak si asi mnozí představí industriální krajinu, ale jejich odkaz se projevuje především na dnešním stavu lesů a jiných ekosystémů. Můžeme

---

¹³⁰ Jak jsme již psali v úvodní kapitole, obor sice v 50. a 60. letech vycházel z principů archeologického terénního studia, avšak bádání poté začalo na industrializaci nahlížet jako na narušování tradiční krajiny a společnosti a začalo ji studovat celospolečensky. Industriální památky obor studoval v širších hospodářských, společenských i krajinných souvislostech, zároveň se ale specializoval dílčí problematiky.

pro náš modelový případ potvrdit i další autorčin výrok, a to, že industrializace nabourala tradiční krajinu a společnost (*Palmer 2000*, 121). Industriální krajina, to nejsou pouze fyzické pozůstatky průmyslových činností, ale také, a to v našem případě především, systém sídel, komunikací a stav životního prostředí, které jejich vlivem vznikly, proměnily se nebo zanikly. Studium industriální krajiny, nebo industriální antropologie, jak jsme si disciplínu pojmenovali, se zaměřuje na poznání důvodů pro vznik a vývoj struktury průmyslových objektů, interpretaci jejich proměn v čase a zkoumání prostorové i logické provázanosti přírodních a společenských prvků, které byly a jsou v daném regionu procesem industrializace ovlivněny a uvést je do vzájemného vztahu. O to se pokouší i naše práce a zároveň otvírá další témata pro studium sledovaného regionu v plánované disertační diplomové práci.

ČESKO-NĚMECKÝ PŘEHLED POUŽITÝCH TOPONYM:

Adamova Hora	–	Adamsberg
Annín	–	Annathal
Antonínova huť	–	Antoniaglashütte
Antýgl	–	Antigelhof
Blatný vrch	–	Plattenhausen
Březník	–	Pürstling
Buchingrův Dvůr	–	Buchingerhof
Čeňkova Pila	–	Vinzensäge
Černá Hora	–	Schwarzberg
Černohorský potok	–	Häupel Bach
Červená	–	Rothsaifen
Dlouhá Ves	–	Langendorf
Dobrá Voda	–	Guttwasser
Filipova huť	–	Filippütte
Hamerský potok	–	Hammerbach
Hluboká	–	Tiefenthal
Horky	–	Seckerberg
Horská Kvilda	–	Innergefild
Hraběcí huť	–	Grafenhütte
Hrádky	–	Schlosselwald
Javorský potok	–	Ahornbach
Javoří vrch	–	Fallbaum
Jelení Skok	–	Hirschspreng
Jelenov	–	Hirchenstein
Jezerní hřbet	–	Seeruck
Kašperk	–	Karlsberg
Kašperské Hory	–	Bergreichenstein
Klásterský Mlýn	–	Klostermühle
Kochanov	–	Kochet
Kostelní vrch	–	Hauswald
Kozí hřbet (jako polesí Kašperských Hor)	–	Ziegenruck
Kozí hřbety	–	Cimburk
Křemelná	–	Kiesling Bach
Kvilda	–	Aussergefild
Kvilda (jako polesí Kašperských Hor)	–	Gfülder
Kvildský potok	–	See Bach
Lesní úřad, Městský (polesí Kašperských Hor)	–	Forstamt
Lidlovy Dvory	–	Liedelhöffen
Liščí vrch	–	Windischberg
Losenice	–	Leschnitz (Lossnitz) Bach
Medvědí hora	–	Gayerruck
Modrava	–	Maader

Modravská hora	– Plohausen
Modravský potok	– Maader Bach
Mokrůvka	– Moohrberg
Myší Domky	– Maushäusel
Nová Studnice	– Neubrunn
Nový Dům	– Neuhaus
Oblík	– Steinerberg
Páteříková huť u Stodůlek	– Patterlhütte
Pěnivý potok	– Weissenbach
Podlesí	– Vogelsang
Poledník	– Mittagsberg
Prášily	– Stubenbach
Ptačí potok	– Vogelstein Bach
Rejštejn	– Unterreichenstein
Roklanská nádrž	– Rachelschwelle
Roklanský les	– Rachel Wald
Rokytský potok	– Müller Bach
Sekerský (Plavební) potok	– Sekerbach
Schätzova Mýt'	– Schätzenreit(er)
Schätzův Les	– Schätzenwald
Skelná	– Glaserwald
Sokol	– Antigl
Srní	– Rehberg
Stachy	– Stachau
Stodůlky	– Stadln
Studená hora	– Kaltstauden
Sušice	– Schüttenhofen
Svatá Kateřina	– St. Katharina
Svojše	– Zwoischen (am Burg Karlsberg)
Špičnick	– Spitzberg
Tafelberská huť	– Tafelbergerglashütte
Tetřev	– Hanifberg
Tobiášova huť	– Tobiashütte
Vchynicko-tetovský plavební kanál, Kaltenbrunnský kanál	Chinitz-Tettauer Kanal, Schwemmkanal, – Kaltenbrunnkanal, Triftkanal
Výběžek	– Spitzberg
Vydra	– Wiedra Bach, Widra Fluss
Zámecký les	– Schlosswald
Zejbíš	– Seewiesen
Zelená Hora	– Grünberg
Zelenohorská huť, Nová, Stará	– Grünberger Hütten, Neue, Alten
Zhůří	– Haidl
Zlatá Studna	– Goldbrunn
Ždánidla	– Steindlberg

NĚMECKO-ČESKÝ PŘEHLED POUŽITÝCH TOPONYM:

Adamsberg	– Adamova Hora
Ahornbach	– Javorský potok
Annathal	– Annín
Antigelhof	– Antýgl
Antigl	– Sokol
Antoniaglashütte	– Antonínova huť
Aussergefild	– Kvilda
Bergreichenstein	– Kašperské Hory
Buchingerhof	– Buchingrův Dvůr
Cimburk	– Kozí hřbety
Fallbaum	– Javoří vrch
Filipphütte	– Filipova huť
Forstamt	– Lesní úřad, Městský (polesí Kašperských Hor)
Gayerruck	– Medvědí hora
Gfülger	– Kvilda (jako polesí Kašperských Hor)
Glaserwald	– Skelná
Goldbrunn	– Zlatá Studna
Grafenhütte	– Hraběcí huť
Grünberg	– Zelená Hora
Grünberger Hütten, Neue, Alten	– Zelenohorská huť, Nová, Stará
Guttwasser	– Dobrá Voda
Haidl	– Zhůří
Hammerbach	– Hamerský potok
Hanifberg	– Tetřev
Häupel Bach	– Černohorský potok
Hauswald	– Kostelní vrch
Hirchenstein	– Jelenov
Hirschspreg	– Jelení Skok
Chinitz-Tettauer Kanal, Schwemmkanal, Kaltenbrunnkanal, Triftkanal	– Vchynicko-tetovský plavební kanál, – Kaltenbrunnský kanál
Innergefild	– Horská Kvilda
Kaltstauden	– Studená hora
Karlsberg	– Kašperk
Kiesling Bach	– Křemelná
Klostermühle	– Klášterský Mlýn
Kochet	– Kochanov
Langendorf	– Dlouhá Ves
Leschnitz (Lossnitz) Bach	– Losenice
Liedelhöffen	– Lidlovy Dvory
Maader	– Modrava
Maader Bach	– Modravský potok
Maushäusel	– Myší Domky

Mittagsberg	– Poledník
Moohrberg	– Mokřůvka
Müller Bach	– Rokytský potok
Neubrunn	– Nová Studnice
Neuhaus	– Nový Dům
Patterlhütte	– Páteříková huť u Stodůlek
Plattenhausen	– Blatný vrch
Plohausen	– Modravská hora
Pürstling	– Březník
Rachel Wald	– Roklanský les
Rachelschwelle	– Roklanská nádrž
Rehberg	– Srní
Rothsaifen	– Červená
Seckerberg	– Horky
See Bach	– Kvildský potok
Seeruck	– Jezerní hřbet
Seewiesen	– Zejbiš
Sekerbach	– Sekerský (Plavební) potok
Schätzenreit(er)	– Schätzova Mýt'
Schätzenwald	– Schätzův Les
Schlosselwald	– Hrádky
Schlosswald	– Zámecký les
Schüttenhofen	– Sušice
Schwarzberg	– Černá Hora
Spitzberg	– Špičník
Spitzberg	– Výběžek
St. Katharina	– Svatá Kateřina
Stadln	– Stodůlky
Stachau	– Stachy
Steindlberg	– Ždánidla
Steinerberg	– Oblík
Stubenbach	– Prášily
Tafelbergerglashütte	– Tafelberská huť
Tiefenthal	– Hluboká
Tobiashütte	– Tobiášova huť
Unterreichenstein	– Rejštejn
Vinzensäge	– Čeňkova Pila
Vogelsang	– Podlesí
Vogelstein Bach	– Ptačí potok
Weissenbach	– Pěnivý potok
Wiedra Bach, Widra Fluss	– Vydra
Windischberg	– Liščí vrch
Ziegenruck	– Kozí hřbet (jako polesí Kašperských Hor)
Zwoischen (am Burg Karlsberg)	– Svojsě

LITERATURA A PRAMENY:

LITERATURA:

Babůrek, J. 2001: Šumava: geologie národních parků České republiky. Praha: Český geologický ústav.

Beneš, J. 2003: Šumava v pravěku a době slovanské. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 359–366.

Běl, J. 1998: Druhé vodní dílo Josefa Rosenauera. Plzeň: ZČE

Běl, J. – Ettler, Z. – Barták, J. 2002: Čenková Pila. Plzeň: ZČE.

Běl, J. – Barták, J. – Ettler, Z. 2001: Plavení dříví na střední Šumavě: 200 let Vchynicko-tetovského plavebního kanálu. Plzeň: Západočeská energetika.

Běl, J. 1999: Dvě vodní díla Karla Koseka. Plzeň: ZČE

Běl, J. 2004: Vchynicko-tetovský plavební kanál. In: Využití díla J. Rosenauera pro rozvoj regionu Šumavy. Sborník z konference. LČR, 23–27.

Blau, F. 1932: Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde: Ein Beitrag zur heimischen Rechts-, Wirtschafts-, Familien- und Besiedlungsgeschichte. Plzeň: Erste Westböhm. Druckindustrie.

Cihlář, T. 2003: Šumavské sirkárny. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 645–652.

Cílek, V. 2002: Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán.

Fencl, P. 2003: Lidová architektura. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 521–530.

Fencl, P. (ed.) 2007: Sborník z konference Šumava – konflikt člověka a přírody. Praha: NZM.

Fröhlich, J. 2003: Sklářství Šumavy. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava. Příroda, historie, život, Praha: Baset, s. 615–626.

Gojda, M. 2000: Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny. Praha: Academia.

Hlavačka, M. 2008: Parametry liberálně občanské společnosti 19. století a co z nich zbylo. In: Řepa, M. ed.: Pokus o inventuru. 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly. Praha: Historický ústav, 226–242.

Hlušičková, H. 2001–2004: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.–IV. Praha: Libri.

Hofmann, G. 2003: Železné hutě a nářadové hamry. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava. Příroda, historie, život, Praha: Baset, 609–614.

- Hofmann, G. 2003: Sklářství Šumavy. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava. Příroda, historie, život, Praha: Baset, 615–626.*
- Holý, V. 2007: Královský hvozd na Šumavě před třicetiletou válkou. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa.*
- Horpeniak, V. 2007: Zmizelé Čechy – Střední Šumava. Praha/ Litomyšl: Paseka.*
- Hošek, E. 1995: Lesnictví. In: I. Smolka a kol., Studie o technice v českých zemích 1918–1945 VI, Praha: NTM, 895–907.*
- Hošek, E. – Tlapák, J. 1980: Přehled vývoje lesnictví v českých zemích ve druhé polovině 19. století. In: Loudil, L. – Hošek, E. – Tlapák, J. 1980: Kapitoly z dějin zemědělství a lesnictví, Prameny a studie 22, Praha: Zemědělské muzeum, 143–276.*
- Chlupáč, I. a kol. 2002: Geologická minulost České republiky. Praha: Academia.*
- Janák, K. 2001: Dřevo a jeho zpracování. In: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I., Praha: Libri, 49–68.*
- Janoušek, E. 1938: Návrh vývoje lesního hospodářství na panství prášilském na Šumavě. In: Lesnická práce, roč. XVII. 1938, 128–155.*
- Jeleček, L. 1973: Vývoj lesnatosti Čech ve 2. polovině 19. století, Historická geografie 10, 177–205.*
- Jelínek, J. 2005: Od jihočeských pralesů k hospodářským lesům Šumavy. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR.*
- Jílek, T. – Jilková, A. 2002: Železná opona: Česko-bavorská hranice 1948–1989. Plzeň: Západočeská univerzita.*
- Kol. 1980: Im Lande der künischen Freibauern: Heimatbuch für den mittleren Böhmerwald. Grafenau: Morsak.*
- Koutná, J. 2003: Pivovarnictví. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 653–660.*
- Kubíková, A. - Zálaha, J. 1991: Ing. Josef Rosenauer 1735–1804. OÚ Chvalšiny.*
- Kubů, F. – Zavřel, P., 2009: Zlatá stezka: historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 3., Úsek Kašperské Hory - státní hranice. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.*
- Kudrlička, V. 1997: Kalendárium kulturních osobností Šumavy a Chodska. Praha: Nakladatelství MMM.*
- Kudrlička, V. – Zálaha, J. 1986: Umění šumavských sklářů. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství.*
- Kudrnáč, J. 1971: Zlato v Pootaví. Písek: Oblastní muzeum.*
- Lapka, M. 2007: Šumava a evropské dědictví myšlenky harmonie. In: Fencl, P. (ed.) 2007: Sborník z konference Šumava – konflikt člověka a přírody. NZM, Praha, s. 7–9.*

- Löw, J. – Michal, I. 2003: Krajinový ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce.*
- Ložek, V. 2007: Zrcadlo minulosti. Česká a slovenská krajina v kvartéru. Praha: Dokořán.*
- Matoušek, V. 2010: Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální. Praha: Krigl.*
- Ministr, J. 1963: Historický průzkum lesů jednotného hospodářského celku Kašperské Hory I. a II. ÚHÚL, Brandýs n. Labem.*
- Nedvěd, P. – Voděrová, H. 2009: Šumavské vzpomínky na časy, kdy práce voněla dřevem. Plzeň: RegionAll.*
- Nikrmajer, L. 2003: Šumava od poloviny 18. století do roku 1938. In: *Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 379–386.**
- Nožička, J. 1957: Přehled vývoje našich lesů. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.*
- Palmer, M. 2000: Post-medieval industrial landscapes: their interpretation and management. In: Hooke, D. ed.: Landscape the richest historical record. Birmingham: The Society for Landscape Studies, 119–131.*
- Palmer M. 2005: Understanding the Workplace: A Research Framework for Industrial Archeology in Britain. In: Industrial Archeology Review, Vol. XXVII, No 1.*
- Pavlu, I. (ed.) – Zápotocká, M. 2007: Neolit. Archeologie pravěkých Čech 3. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha.*
- Petráš, J.: 2003: Šumava od roku 1938 do roku 1945. In: *Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 387–396.**
- Rameš, V. 2008: Proměny Schwarzenberského panství v Čechách. In: *Gaži, M. (ed.) 2008: Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice: NPU, 25–36.**
- Reichardtovi, H., B. 2006: Stará Šumava. Pláně a Povydrří. Praha: Honza Reichardt.*
- Říha, V. 2007: Šumava – konflikt současnosti Národní park Šumava. In: *Fencl, P. (ed.) 2007: Sborník z konference Šumava – konflikt člověka a přírody. NZM, Praha, 369–44.**
- Sádlo, J – Pokorný, P. – Dreslerová, D. – Cílek, V. 2005: Krajina a revoluce. Praha: Malá skála.*
- Schama, S. 2007: Krajina a paměť. Praha: Argo/Dokořán.*
- Semotanová, E. 2002: Historická geografie českých zemí. Praha: Historický ústav AVČR.*
- Semotanová, E. 1994: Kartografie v historické práci. Praha: Historický ústav AVČR.*
- Simon, J. – Vacek, S. 2008: Hospodářská úprava lesů: výkladový slovník hospodářské úpravy lesů. Brno: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita.*

- Steiner, J. 2001: Šumava – Královský hvozd, území svobodných králováckých rychet I. Klatovy: Echo.*
- Stibral, K. 2005: Proč je příroda krásná? Estetické vnímání krajiny v novověku. Praha: Dokořán.*
- Symonds, J. – Casella, E. C. 2006: Historical archeology and industrialisation. In: Historical Archeology. Cambridge.*
- Škabrada, J. 1999: Lidové stavby: architektura českého venkova. Praha: Argo.*
- Štemberk, J. – Fuchs, J. 2002: Zaniklé osady podél Zlaté stezky. Aneb, co bylo a není. Město Prachatice.*
- Tlapák, J. 1983: Lesnictví. In: Jílek, F., Studie o českých zemích 1800–1918 I., Praha: NTM, 90–104.*
- Tlapák, J. 1984: Lesnictví. In: Jílek, F., Studie o českých zemích 1800–1918 II., Praha: NTM, 79–108.*
- Tlapák, J. – Hošek, E. 1984: Vývoj lesnictví v českých zemích v první polovině 20. Století. Praha: Zemědělské muzeum.*
- Vaněk, M. 2007: Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.*
- Vencl, S. (ed.) – Fridrich, J. 2007: Paleolit a mezolit. Archeologie pravěkých Čech 2. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha.*
- Venclová, N. (ed.) et al. 2008: Doba laténská. Archeologie pravěkých Čech 7. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha.*
- Vondruška, V. 2003: Domácká výroba. In: Anděra, M. – Zavřel, P. a kol. 2003: Šumava: příroda, historie, život. Praha: Baset, 599–602.*
- Vovesný, J. 2007: Vliv hospodaření majetků rodu Schwarzenbergů na hospodaření na Šumavě. In: Fencl, P. (ed.) 2007: Sborník z konference Šumava – konflikt člověka a přírody. NZM, Praha, 10–20.*
- Walker, J. – Nevell M., Casella, E. 2001: Introduction: Models, Methodology and Industrial Archeology. In: From Farmer to Factory Owner – Models, Methodology and Industrialisation. Manchester.*
- Woitsch, J. 2003: Zapomenutá potaš. Drasláři a draslářství v 18. a 19. století. Praha: Etnologický ústav AVČR.*
- Zuman, F. 1934: Pootavské papírny. Praha: Královská česká společnost nauk.*

EDICE PRAMENŮ:

Fencl, P. – Roček, I. – Waage, V. 2010: Svědectví lesních map. Praha: NZM.

Frank, M. 1985: Land und Leut im mittleren Böhmerwald in alten Fotos. Grafenau: Morsak.

KARTOGRAFICKÉ ARCHIVNÍ PRAMENY¹³¹:

Státní oblastní archiv v Třeboni - oddělení Český Krumlov:

Fond velkostatku Prášily, soubor map.

Fond velkostatku Prášily, sign.: 7a, 6Wa, 1f/1.

Ústřední schwarzenberská kancelář, stř. oddělení, velkostatek Prášily, příloha 1805–1822 sign. A6Wa,5b.

Neevidované mapové listy.

INTERNET:

<http://www.geologicke-mapy.cz/>

<http://www.mapy.cz/>

www.archivnimapy.cuzk.cz

www.oldmaps.geolab.cz

---

¹³¹ Všechny archivní kartografické prameny vyfotografovala autorka práce.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

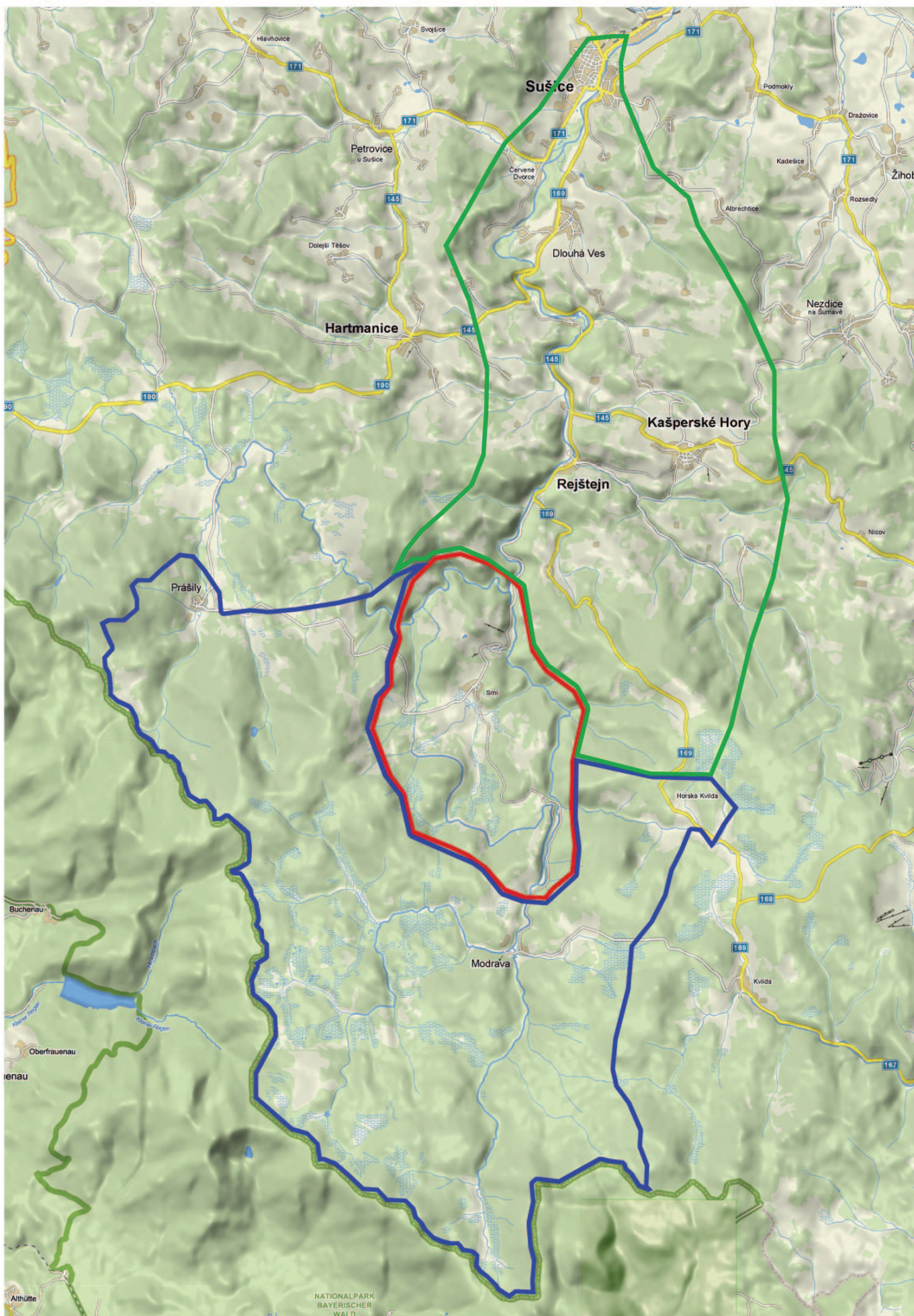
- Tab. 1.** Oblast ovlivňovaná Vchynicko-tetovským plavebním kanálem.
I. zóna přímého ovlivnění, II. zóna zázemí kanálu a těžby, III. zóna plavení a souvisejících provozů. Mapový podklad www.mapy.cz.
- Tab. 2.** Vodstvo ve sledované oblasti. Podle: *Běl – Barták – Ettler 2001, 93.*
- Tab. 3.** Síť Zlaté stezky zachycena na mapě z roku 1736. V našem zájmovém regionu kašperskohorské větve stezky jsou jako orientační místa na mapě zachyceny Kašperské Hory, Rejštejn, Losenice, Zhůří, Horská Kvilda, odbočka na Grafenau (s poznámkou – 2 1/2 hodiny k bavorským hranicím), Kvilda a Bučina s hraničním potokem „Čertova voda” (Teuffels Bach haltet die Gränitz).
In: Fencel – Roček – Waage 2010, 11.
- Tab. 4.** Přehledná mapa panství Prášily vrchního myslivce Jana Wiehla z roku 1795 s popisem lesních tratí, jak byly rozděleny josefským katastrem o deset let dříve.
In: Ministr 1963, příloha č. 3.
- Tab. 5.** Wiehlova mapa panství Prášily z roku 1799 se zobrazenými jednotlivými lesními tratěmi a krátkým popisem panství.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, bez signatury (nevidováno), rozm. 28 x 42,5 cm.
- Tab. 6.** Plán plavebního kanálu na prášilském panství Josefa Rosenauera z let 1799 až 1800.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, bez signatury (nevidováno), rozm. 74 x 51 cm.
- Tab. 7.** Vchynicko-tetovský plavební kanál s vyznačenými úseky a objekty.
1 – Rechle se vtokovým objektem nad odbočkou do kanálu, 2 – první úsek, 3 – první skluz, 4 – druhý úsek, 5 – vtokový objekt pro elektrárnu Vydra, 6 – druhý skluz, 7 – třetí úsek, 8 – původní a ve 30. letech 20. století obnovený skluz do Křemelné, 9 – Janovského skluz z roku 1807, 10 – odbočka do Sekerského potoka, 11 – podzemní potrubí s vodou pro elektrárnu Vydra, 12 – akumuláční nádrž elektrárny Vydra, 13 – potrubí od nádrže do vodního zámku, 14 – vodní zámek elektrárny, 15 – podrubní spád do elektrárny Vydra. Mapový podklad: www.mapy.cz.
- Tab. 8.** Plán skluzu do Sekerského potoka vrchního myslivce Janovského z roku 1808.
A – skluz mezi druhou a třetí částí kanálu, B–Č – třetí část kanálu, D – původní skluz do Křemelné, E – nový skluz do Sekerského potoka, F–G – plavení po Sekerském potoce do Křemelné, Sedelský mlýn; Stavba u silnice Srní–Prášily je Zelenohorský mlýn. Uloženo v pracovišti SOA Třeboň v Českém Krumlově, Ústřední schwarzenberská kancelář, stř. oddělení, velkostatek Prášily, příloha 1805–1822 A6Wα5b, rozm. 49,5 x 34 cm.
- Tab. 9.** Situační plán prášilských lesů z roku 1818 Vincence Rohrbachera.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sbírka map, mapa č. 2, rozm. 53 x 68,5 cm.
- Tab. 10.** Plán panství Dlouhá Ves z roku 1801. 1 – Stará Dlouhá Ves, 2 – prostor skladiště dříví a vaziště vorů, 3 – Nová Dlouhá Ves.

Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sbírka map, mapa ev. č. 26, rozm. 142 x 190 cm.

- Tab. 11.** Přehledný plán panství Prášily bez statků Dlouhá Ves a Dobrá Voda z roku 1844 lesního adjunkta F. Richtera se zaměřením na vodní toky a slatiny.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sbírka map, mapa ev. č. 1, rozm. 153 x 216 cm.
- Tab. 12.** Mapa polesí panství Prášily-Dlouhá Ves podle Souchovy systematizace z roku 1862. Žlutě jsou značeny porosty starší, než 100 let, v mapě je stromovými značkami vyznačeno druhové složení jednotlivých lesů dle Souchova popisu z roku 1863.
In: *Ministr 1963*, mapová příloha č. 2.
- Tab. 13.** Plán polesí velkostatku Prášily-Dlouhá Ves, zachycující stav lesů po revizi původních Souchových plánů v roce 1872. Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, bez signatury (nevidováno), rozm. 93 x 70 cm.
- Tab. 14.** Mapa polesí Dlouhá Ves, stav z roku 1862 po Souchově systematizaci.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sign.: 7a, 6Wα, 1f/1, rozm. 50 x 42,5 cm.
- Tab. 15.** Mapa polesí Dlouhá Ves, stav z roku 1872 po revizi původního Souchova plánu.
Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sign.: 7a, 6Wα, 1f/1, rozm. 53 x 47,5 cm.
- Tab. 16.** Rozdělení sledovaného území v 19. století.
1: hranice panství Prášily; hranice panství města Kašperské Hory; mapový podklad: www.mapy.cz; 2: Rozdělení panství Prášily na 6 polesí: 1 – Prášily, 2 – Nová Studnice, 3 – Schätzův Les, 4 – Modrava, 5 – Březník, 6 – Filipova Huť; podle *J. Jelínka 2005*, 118.
- Tab. 17.** Lesní revír Březník, stav v roce 1863 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/5.
- Tab. 18.** Lesní revír Březník, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/5.
- Tab. 19.** Lesní revír Březník v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/5.
- Tab. 20.** Lesní revír Filipova Huť, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/6.
- Tab. 21.** Lesní revír Filipova Huť, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace .In: *Jelínek 2005*, příloha I/6.
- Tab. 22.** Lesní revír Filipova Huť v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/6.
- Tab. 23.** Lesní revír Modrava, stav v roce 1863 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/4.
- Tab. 24.** Lesní revír Modrava, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: *Jelínek 2005*, příloha I/4.

- Tab. 25.** Lesní revír Modrava v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/4.
- Tab. 26.** Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/2.
- Tab. 27.** Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: *Jelínek 2005*, příloha I/2.
- Tab. 28.** Lesní revír Nová Studnice v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/2.
- Tab. 29.** Lesní revír Prášíly, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/1.
- Tab. 30.** Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: *Jelínek 2005*, příloha I/1.
- Tab. 31.** Lesní revír Prášíly v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/1.
- Tab. 32.** Lesní revír Schätzův Les, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/3.
- Tab. 33.** Lesní revír Schätzův Les, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: *Jelínek 2005*, příloha I/3.
- Tab. 34.** Lesní revír Schätzův Les v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: *Jelínek 2005*, příloha I/3.
- Tab. 35.** Rozdělení lesů města Kašperských Hor na jednotlivá polesí.
In: *Ministr 1963*, obrazová příloha 10.
- Tab. 36.** Průběh železné opony na fotografiích originálních map pohraniční stráže pořízených v archivu Ministerstva vnitra ČR v Kanicích, zasazených do dnešní mapy.

Červený praporek: objekt roty, praporek PS; červený čtvereček u názvu obce: informátor v obci; červený trojúhelník s vodorovnou úsečkou nahoře: pozorovací věž PS; dvě černé vodorovné úsečky kolmo přes oponu: průchod; červená přerušovaná čára vedoucí z vnitrozemí k hranici: hranice roty.
Archiv Vítězslava Zídka, mapový podklad: www.mapy.cz.
- Tab. 37.** Ukázka proměny zalesnění a osídlení na leteckých snímcích území jižní poloviny kanálu a jeho okolí.
Dnešní stav, www.mapy.cz, letecký měřický snímek z roku 1947 poskytl Vojenský a hydrometeorologický úřad v Dobrušce.
- Tab. 38.** 3D model, zachycující situaci Vchynicko-tetovského kanálu a osad, popisovaných ve 4. kapitole. Data pro vypracování plánu poskytl ČUZK, model sestavil M. Kracík.
- Tab. 39.** Vrstevnicová mapa situace okolí Vchynicko-tetovského kanálu. Data poskytl ČUZK, sestavil M. Kracík.

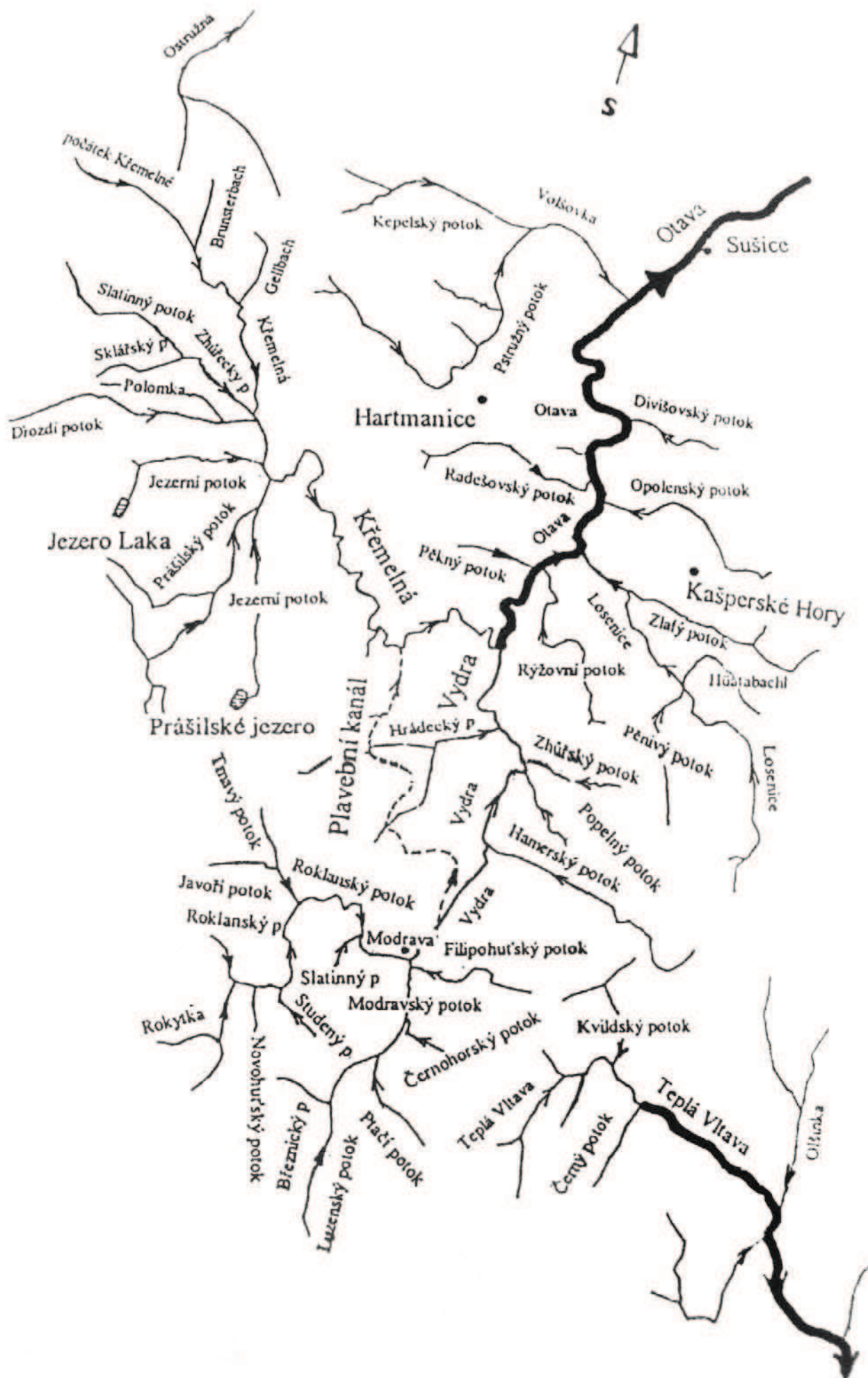

Tab. 1. Oblast ovlivňovaná Vchynicko-tetovským plavebním kanálem.

— I. zóna přímého ovlivnění,
 — II. zóna zázemí kanálu a těžby,
 — III. zóna plavení a souvisejících provozů
 Mapový podklad www.mapy.cz.

Tab. 2. Vodstvo ve sledované oblasti.
 In: Běl – Barták – Ettler 2001, 93.

Tab. 3. Sír Zlaté stezky zachycena na mapě z roku 1736. V našem zájmovém regionu kasperkohorské větvě stezky jsou jako orientační místa na mapě zachyceny Kasperské Hory, Rejštejn, Losenice, Zhůří, Horská Kvilda, odbočka na Grafenau (s poznámkou – 2 1/2 hodiny k bavorským hranicím), Kvilda a Bučina s hraničním potokem „Čertova voda“ (Teuffels Bach hallet die Gränitz).
 In: Fencel – Roček – Wüage 2010, mapový list č. 11.

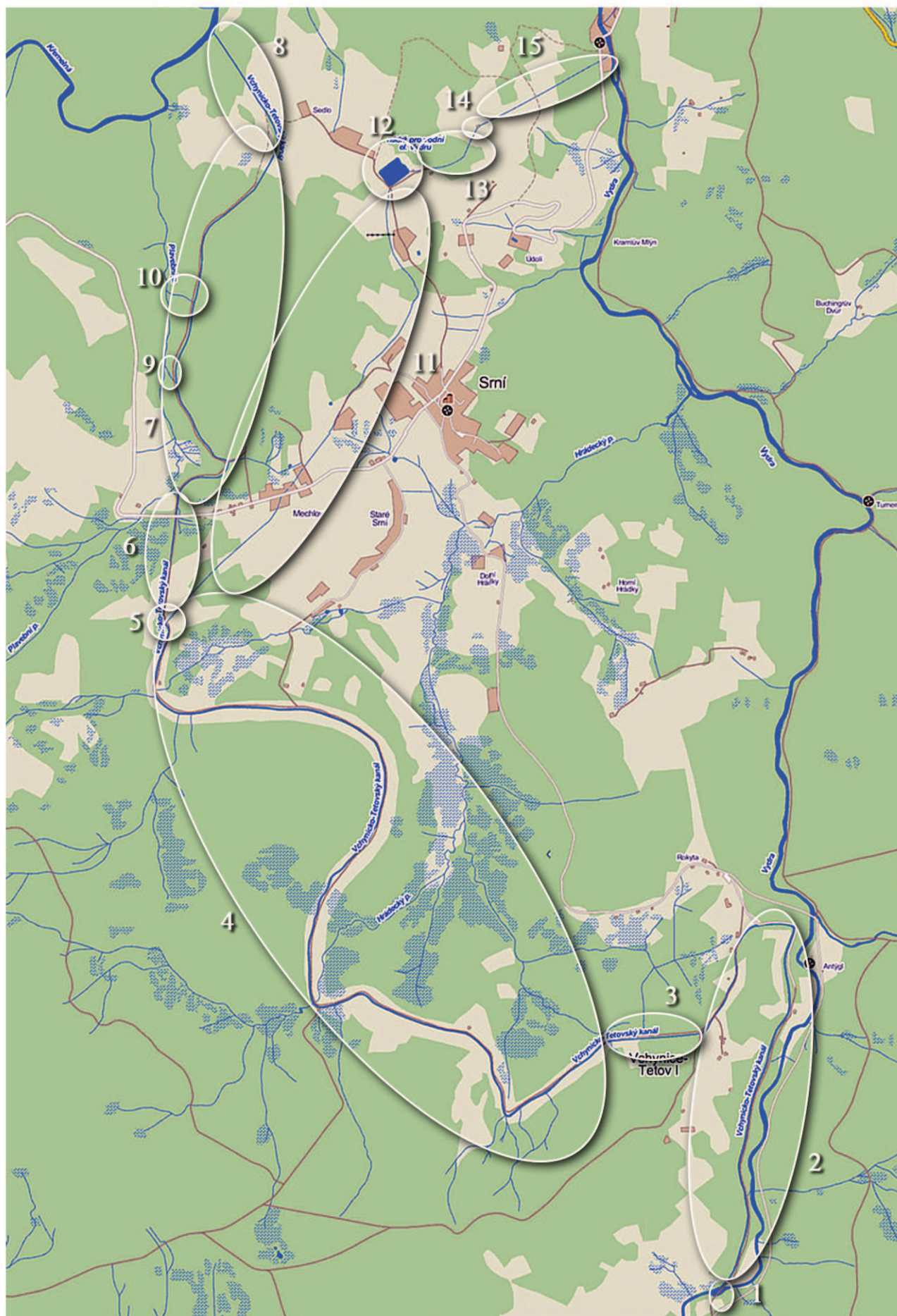

Tab. 7. Vchynicko-tetovský plavební kanál s vyznačenými úseky a objekty.

1 – Rechle se vtokovým objektem nad odbočkou do kanálu, 2 – první úsek, 3 – první skluz, 4 – druhý úsek, 5 – vtokový objekt pro elektrárnu Vydra, 6 – druhý skluz, 7 – třetí úsek, 8 – původní a ve 30. letech 20. století obnovený skluz do Křemelné, 9 – Janovského skluz z roku 1807, 10 – odbočka do Sekerského potoka, 11 – podzemní potrubí s vodou pro elektrárnu Vydra, 12 – akumulační nádrž elektrárny Vydra, 13 – potrubí od nádrže do vodního zámku, 14 – vodní zámek elektrárny, 15 – podrubní spád do elektrárny Vydra. Mapový podklad: www.mapy.cz.

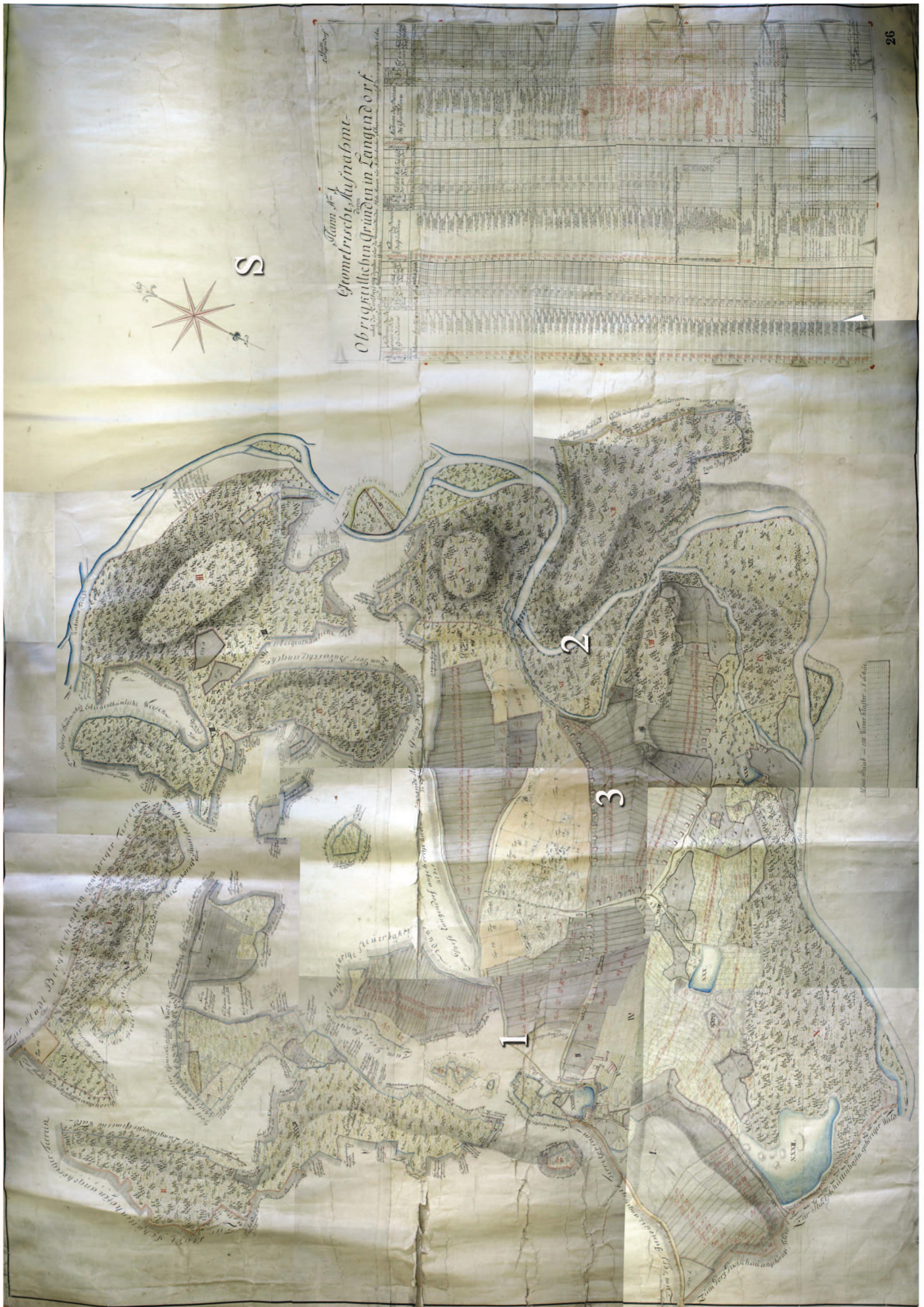

Tab. 9. Situační plán prášílských lesů z roku 1818 Vincence Rohrbachera.

Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášíly, sbírka map, mapa č. 2, rozm. 53 x 68,5 cm.

Tab. 10. Plán panství Dlouhá Ves z roku 1801. 1 – Stará Dlouhá Ves, 2 – prostor skladiště dříví a vazitě vorů, 3 – Nová Dlouhá Ves. Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prašibý, sbírka map, mapa ev. č. 26, rozm. 142 x 190 cm.

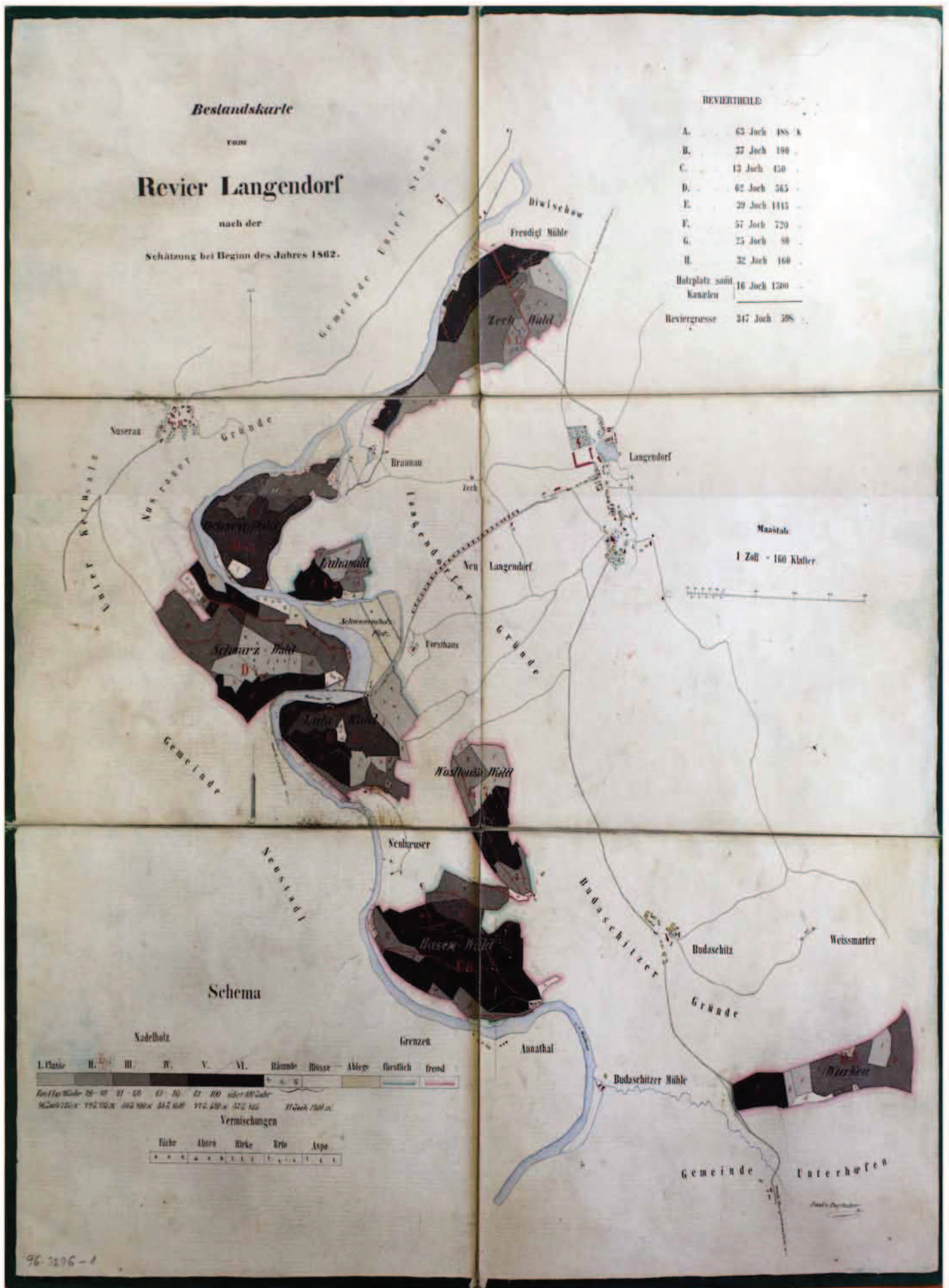

Tab. 13. Plán polesí velkostatku Prašily-Dlouhá Ves, zachycující stav lesů po revizi původních Souchových plánů v roce 1872. Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, bez signatury (nevidováno), rozm. 93 x 70 cm.

Tab. 14. Mapa polesí Dlouhá Ves, stav z roku 1862 po Souchově systematizaci. Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sign.: 7a, 6Wa, 1f/1, rozm. 50 x 42,5 cm.

Revier Langendorf

Bestandskarte

nach der 1ten Revision mit Beginn des Jahres 1872.

Maßstab 1ten Zoll = 1000 Kl.

Reviertheile:

A	Zech - Wäld.	65 Joch	665
B	Ochsen ..	37 ..	45 ..
C	Lohr ..	15 ..	150 ..
D	Schwam ..	60 ..	260 ..
E	Lohr ..	39 ..	109,5 ..
F	Hosen ..	54 ..	190 ..
G	Waldort ..	25 ..	30 ..
H	Wälder ..	31 ..	290 ..
I	Holzplatz sammt Kamälen	16 ..	1250 ..

Nichtholzboden 24 ..

Reviergröße: 368 Joch 171^{1/2}

Nadelholz

10. 110. 1110. 11110. 111110. Häumde. Blüße. Abtepp. Fels. Wiese.

Schema

Vermischungen

Garten. Eiche. Ahorn. Buche. Erle. Aspe. Struosen. Nage. Larviser. Änzeln.

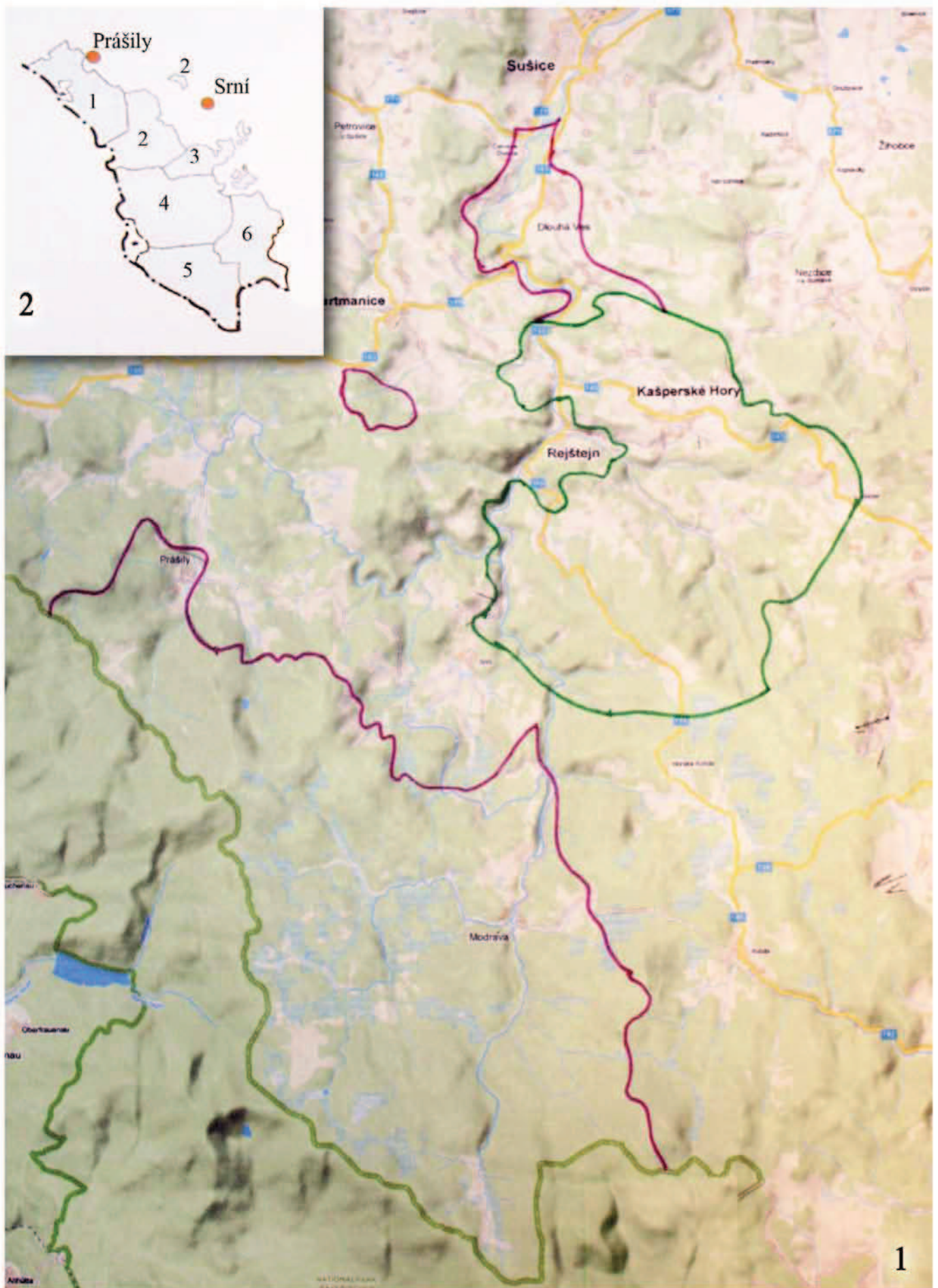

Kaufmann

Kaufmann

Tab. 15. Mapa polesí Dlouhá Ves, stav z roku 1872 po revizi původního Souchova plánu. Uloženo v oddělení SOA Třeboň v Českém Krumlově, fond velkostatku Prášily, sign.: 7a, 6Wα, 1f/1, rozm. 53 x 47,5 cm.

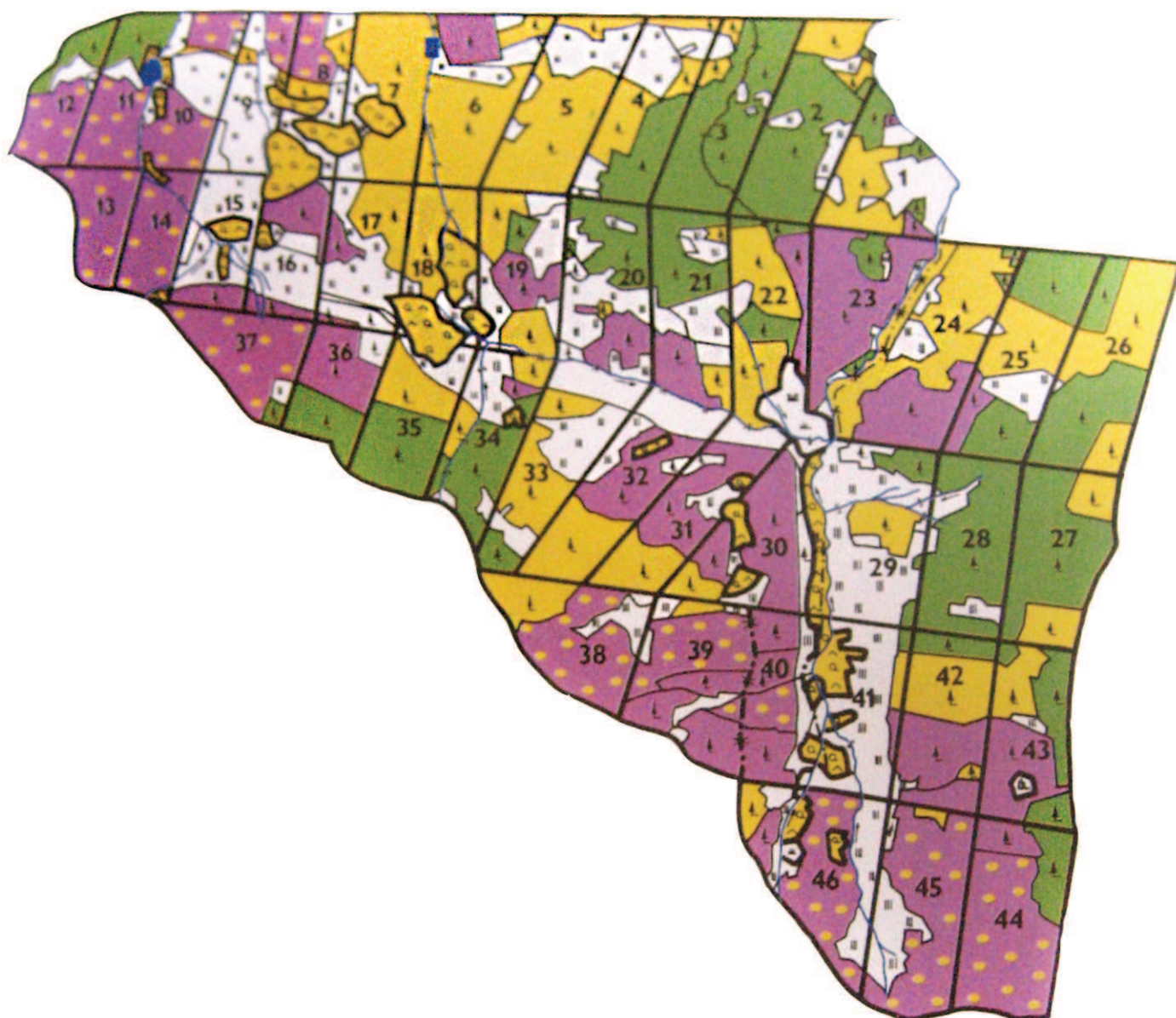
Tab. 16. Rozdělení sledovaného území v 19. století.

1: — hranice panství Prášíly

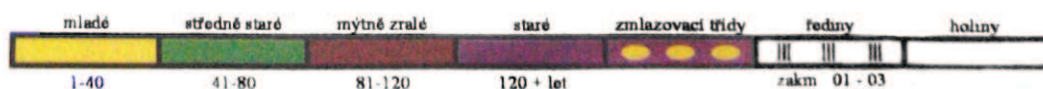
— hranice panství města Kašperské Hory; mapový podklad: www.mapy.cz.

2: Rozdělení panství Prášíly na 6 polesí: 1 – Prášíly, 2 – Nová Studnice, 3 – Schätzův Les, 4 – Modrava, 5 – Březník, 6 – Filipova Hut'; podle *J. Jelínka 2005*, 118.

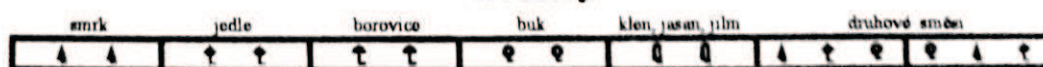

Lesní porosty

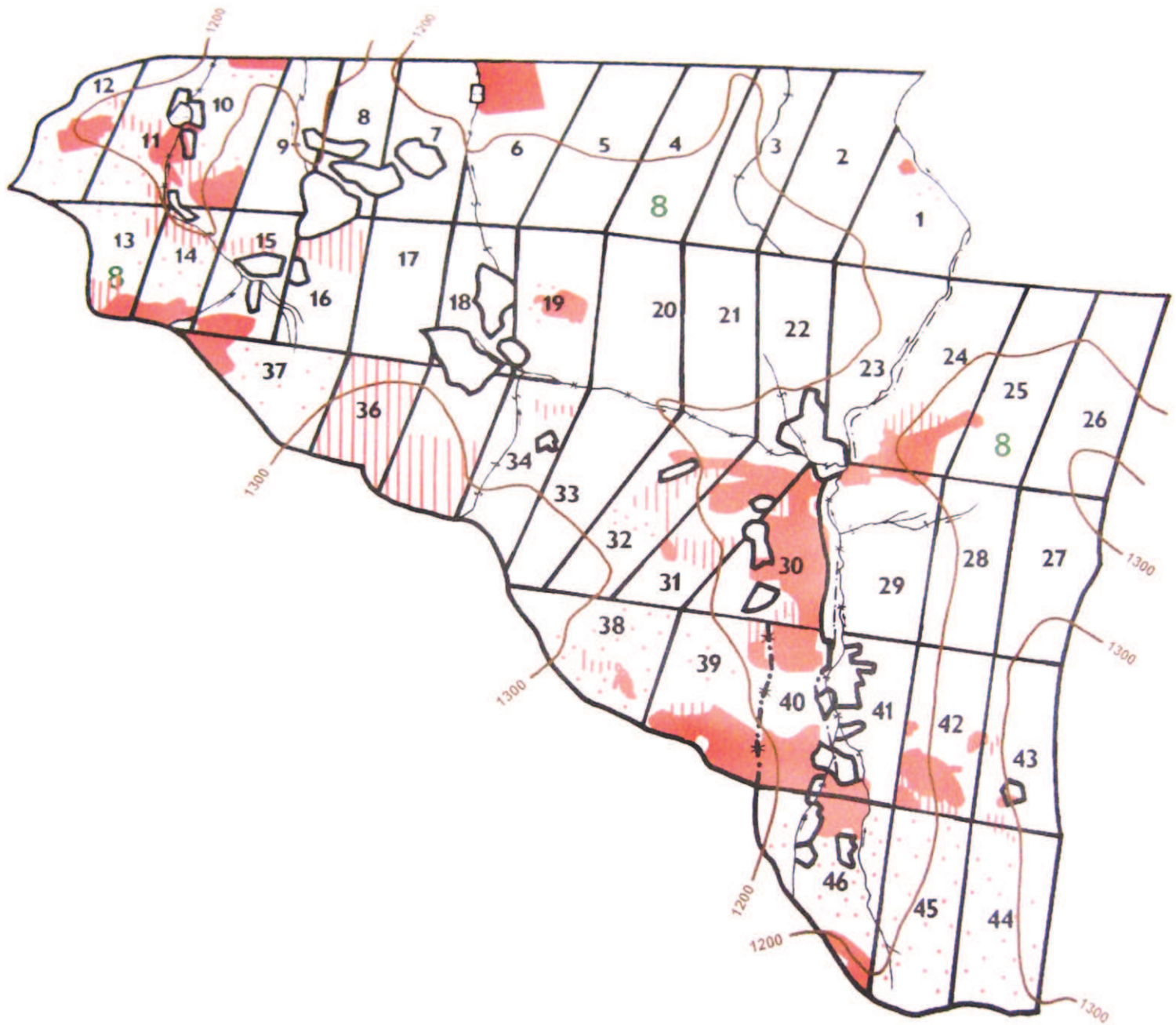

Dřeviny

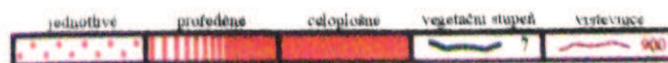

Tab. 17. Lesní revír Březník, stav v roce 1863 podle Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/5.

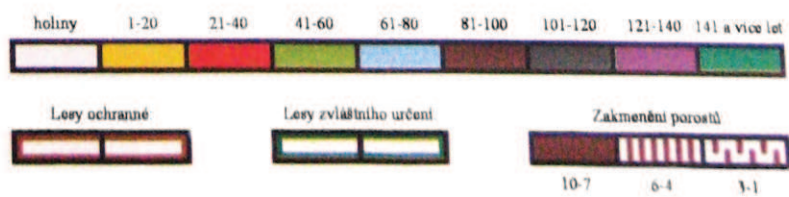
Poškození

Tab. 18. Lesní revír Březník, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/5.

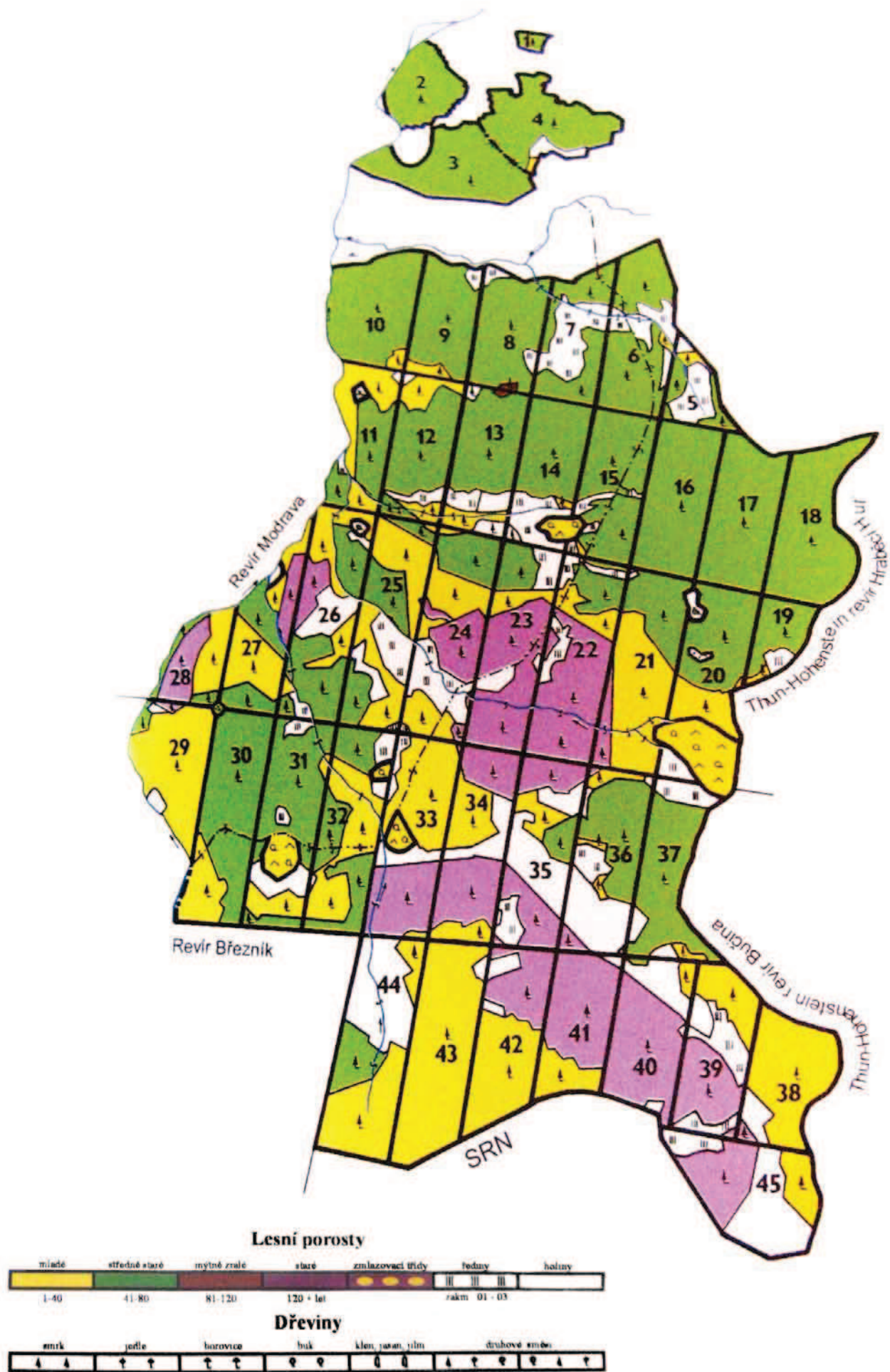

Porostní mapa

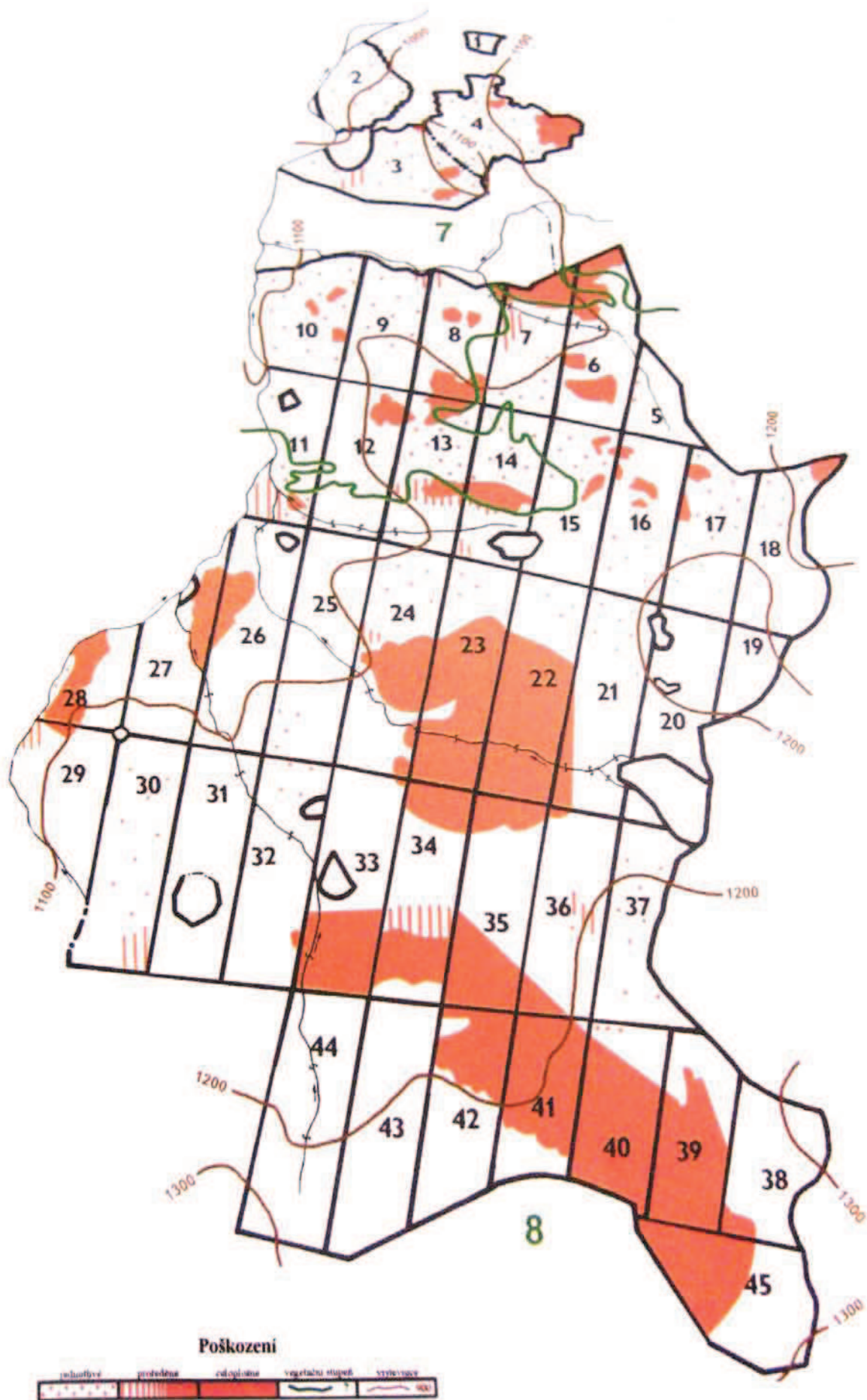
Tab. 19. Lesní revír Březník v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: Jelínek 2005, příloha I/5.

Tab. 20. Lesní revír Filipova Huť, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/6.

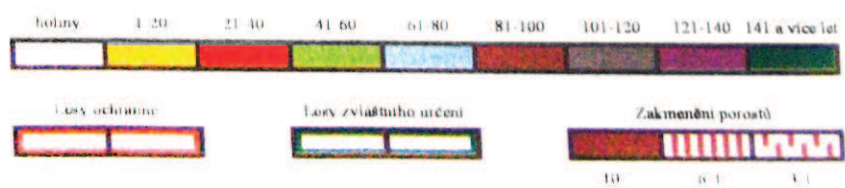

Tab. 21. Lesní revír Filipova Huť, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: Jelínek 2005, příloha I/6.

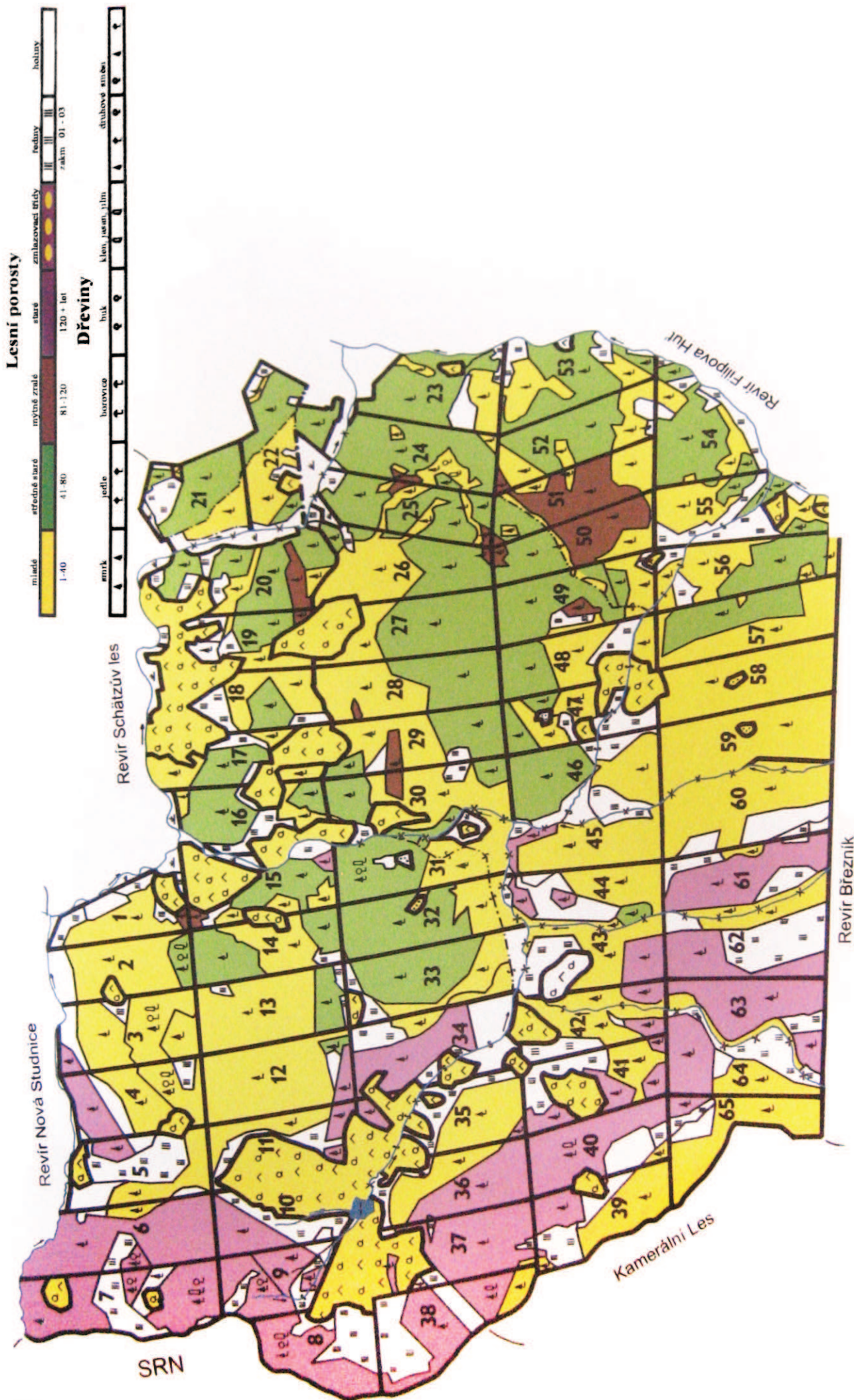

Porostní mapa

Tab. 22. Lesní revír Filipova Huť v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: Jelínek 2005, příloha I/6.

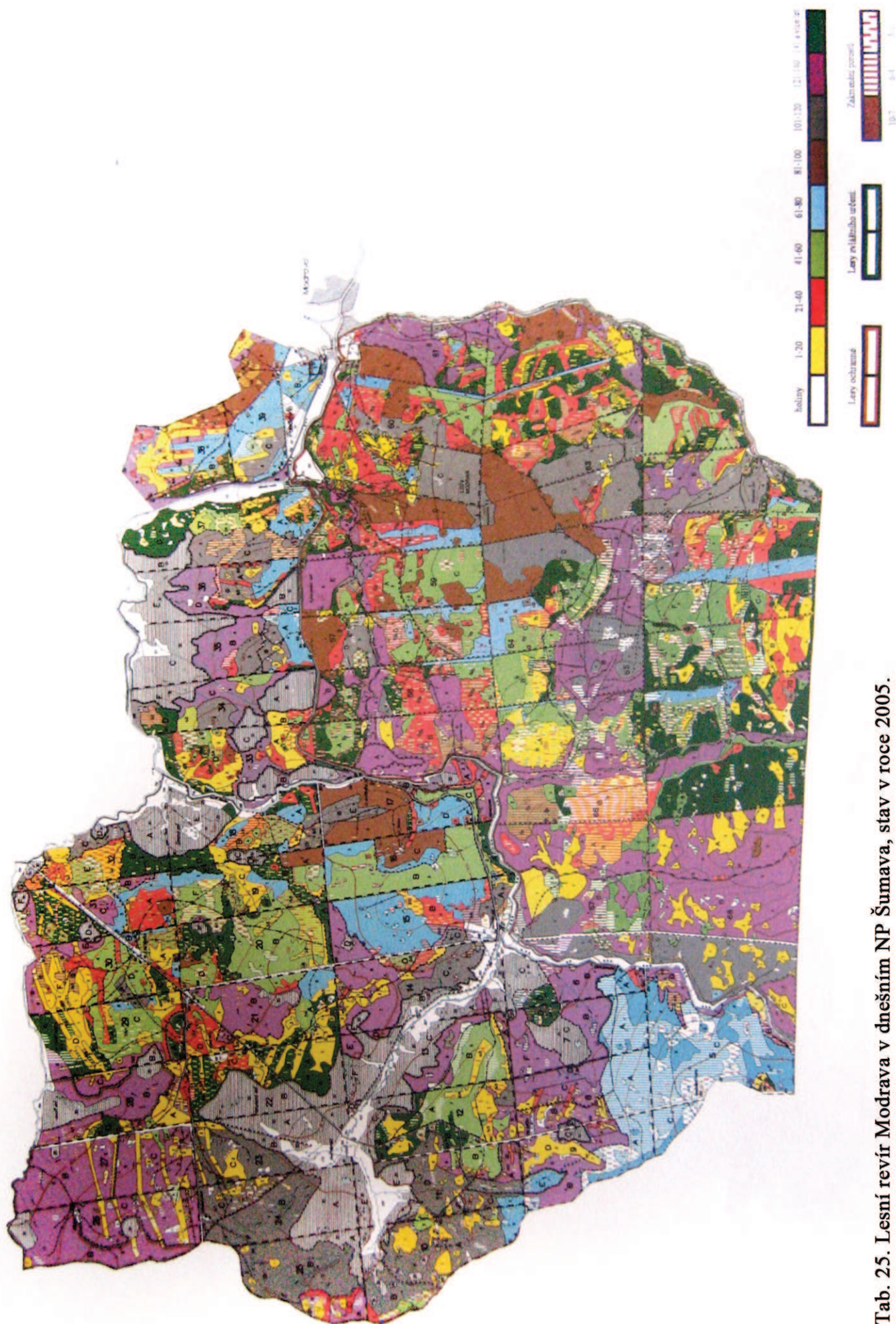
Tab. 23. Lesní revír Modrava, stav v roce 1863 podle Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/4.

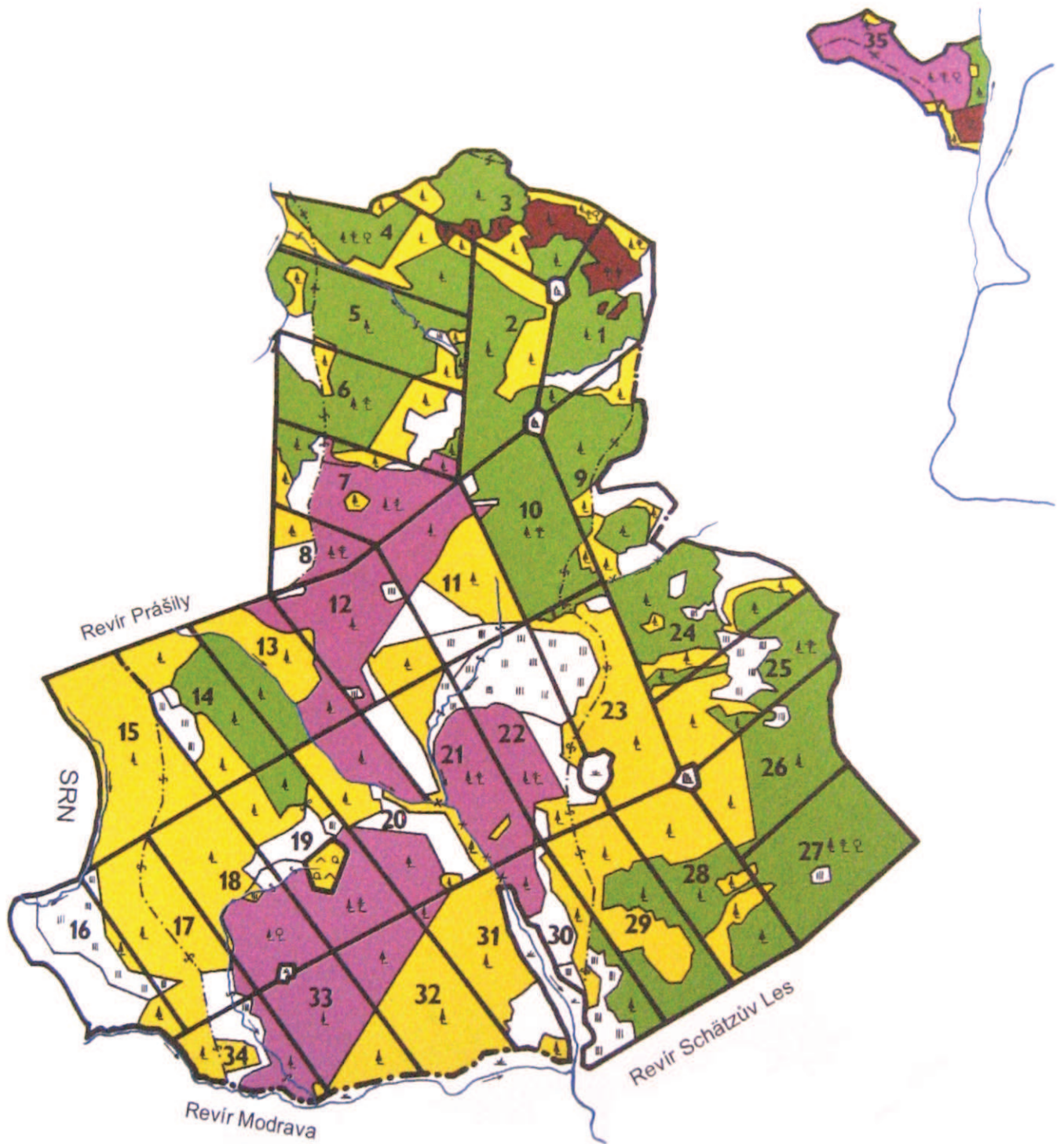
Tab. 24. Lesní revír Modrava, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace.
 In: Jelínek 2005, příloha I/4.

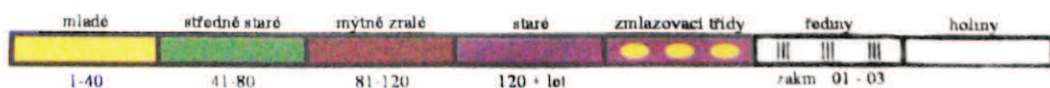

Tab. 25. Lesní revír Modrava v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
 In: Jelínek 2005, příloha I/4.

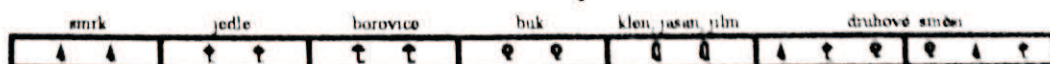

Lesní porosty

Dřeviny

Tab. 26. Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/2.

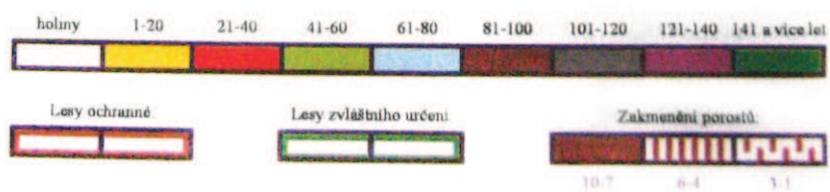
Poškození

Tab. 27. Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/2.

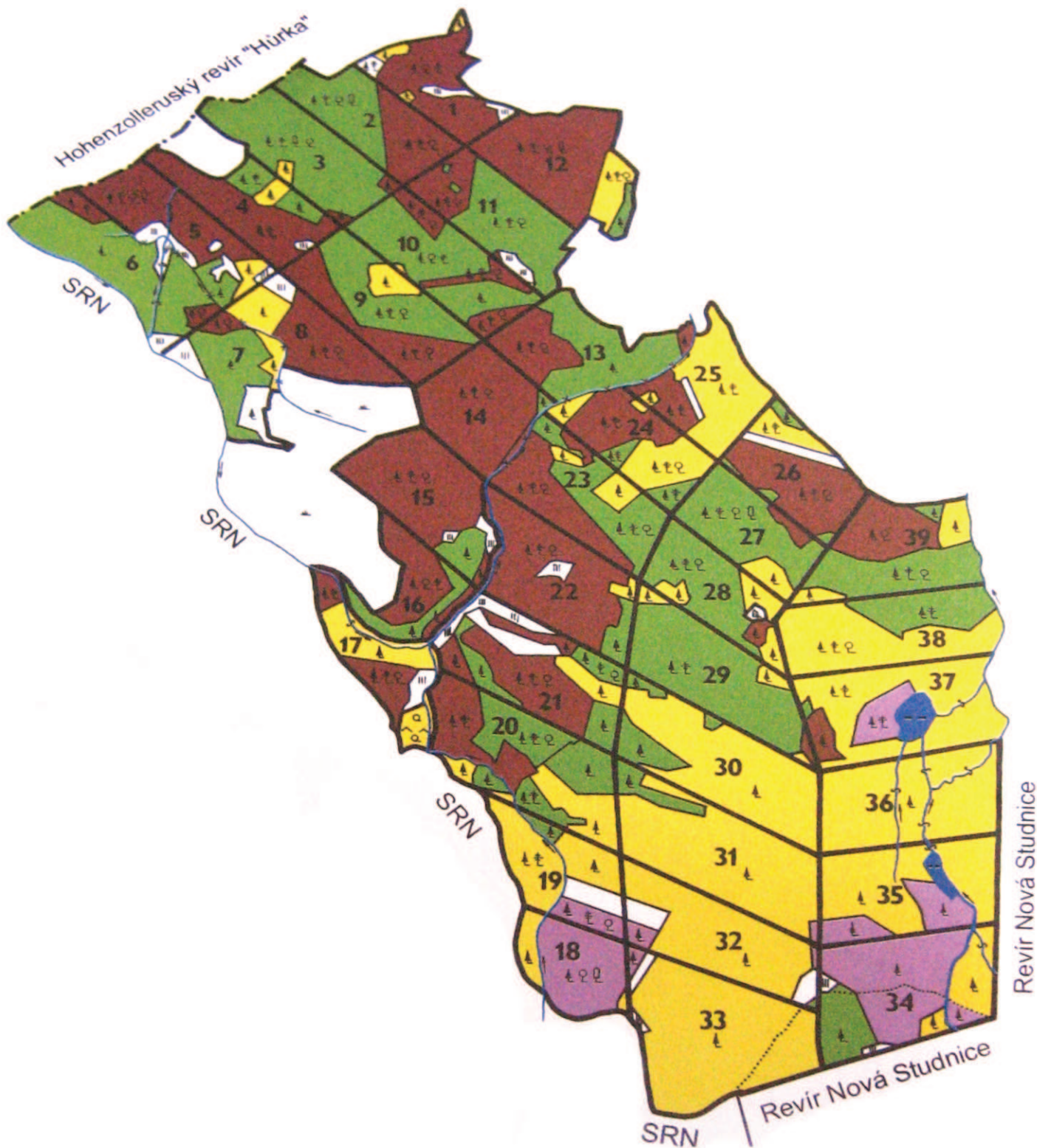

Porostní mapa

Tab. 28. Lesní revír Nová Studnice v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: Jelínek 2005, příloha I/2.

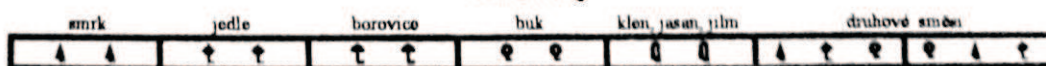

Lesní porosty

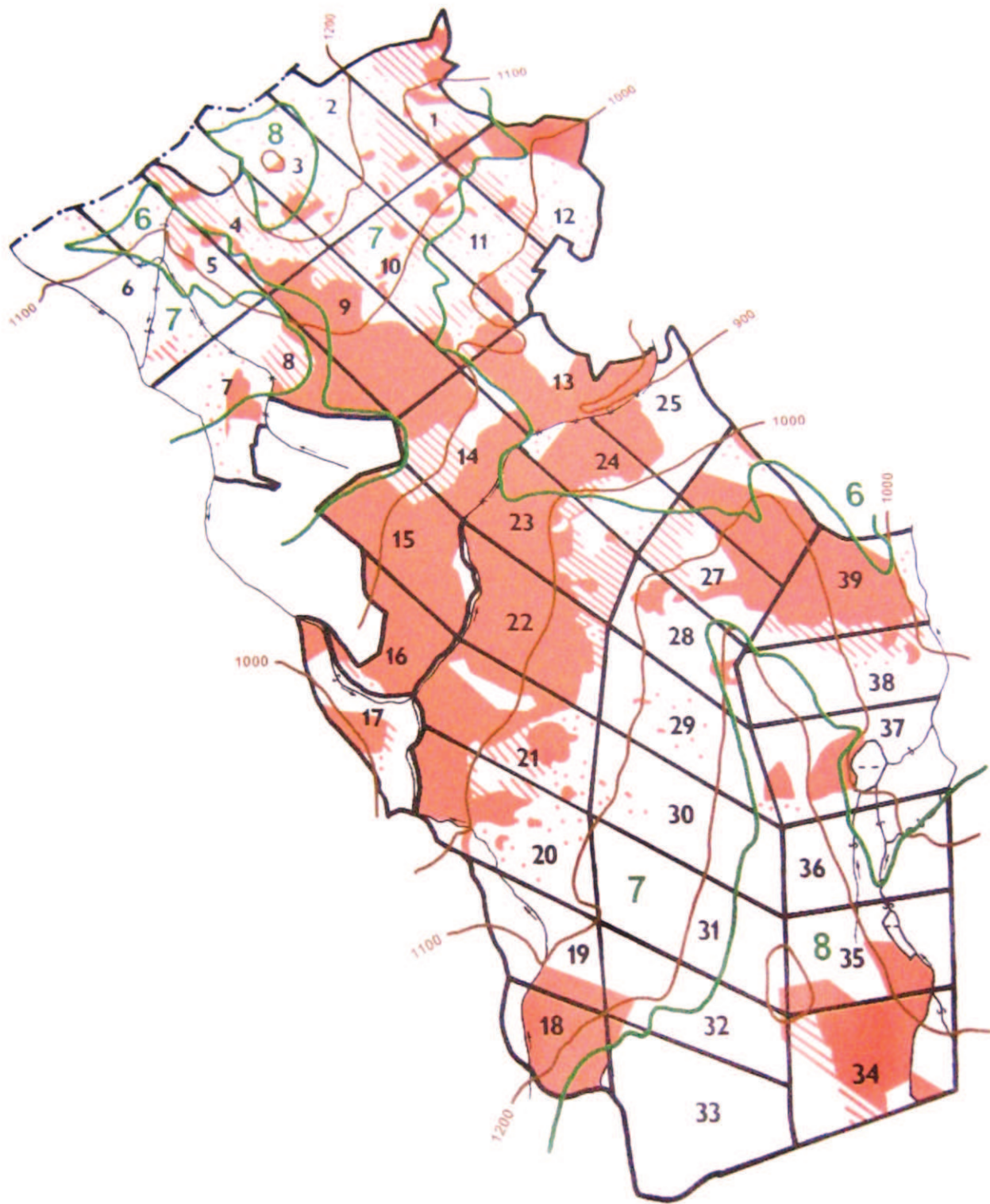

Dřeviny

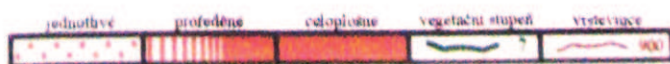

Tab. 29. Lesní revír Prášíly, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace.
In: Jelínek 2005, příloha I/1.

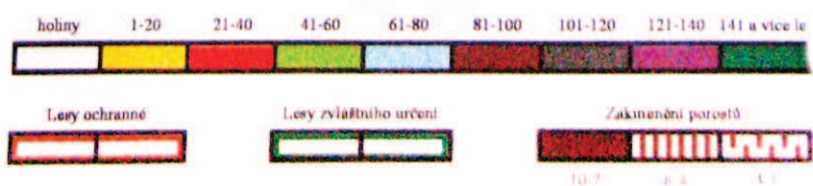
Poškození

Tab. 30. Lesní revír Nová Studnice, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: Jelínek 2005, příloha I/1.

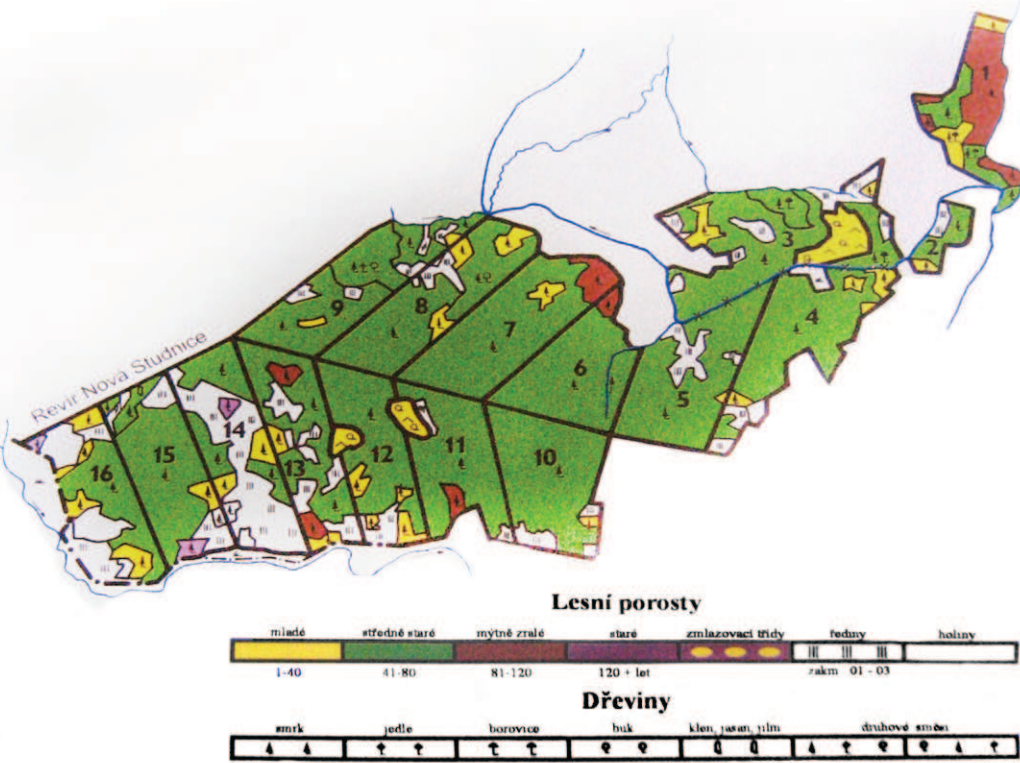
Porostní mapa

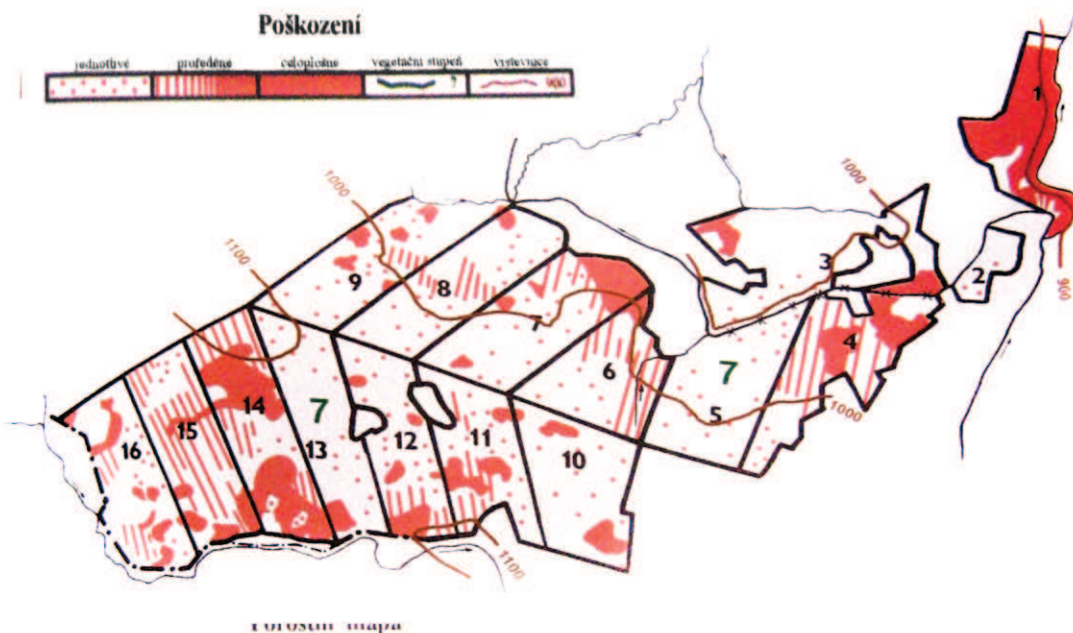
Tab. 31. Lesní revír Prášíly v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005.
In: Jelínek 2005, příloha I/1.

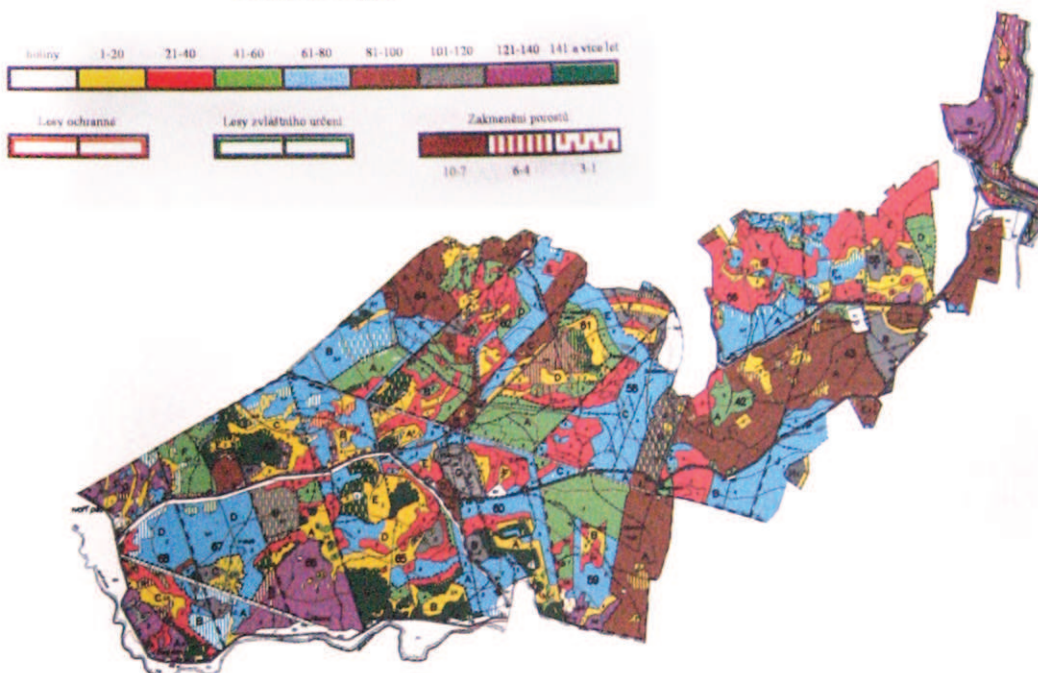
Tab. 32. Lesní revír Schätzův Les, stav v roce 1862 podle Souchovy systematizace. In: Jelínek 2005, příloha I/3.

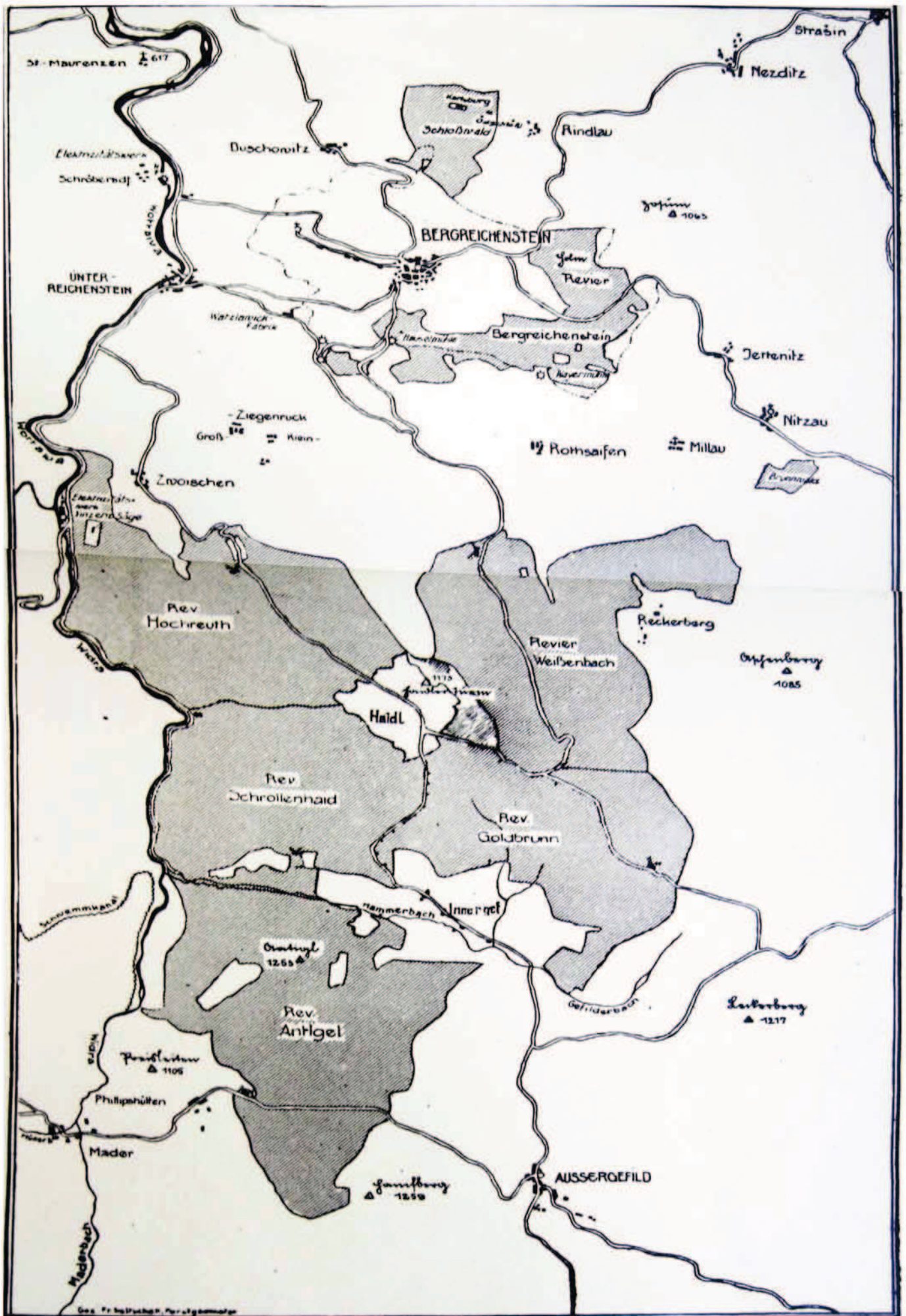
Tab. 33. Lesní revír Schätzův Les, stav v roce 1882 podle druhé revize Souchovy systematizace. In: Jelínek 2005, příloha I/3.

Tab. 34. Lesní revír Schätzův Les v dnešním NP Šumava, stav v roce 2005. In: Jelínek 2005, příloha I/3.

Tab. 35. Rozdělení lesů města Kašperských Hor na jednotlivá polesí.
 In: Ministr 1963, obrazová příloha 10.

Tab. 36. Průběh železné opony na fotografických originálních map pohraniční stráže pořízených v archivu Ministerstva vnitra ČR v Kanicích, zasazených do dnešní mapy.

červený praporek:
objekt roty, praporek PS

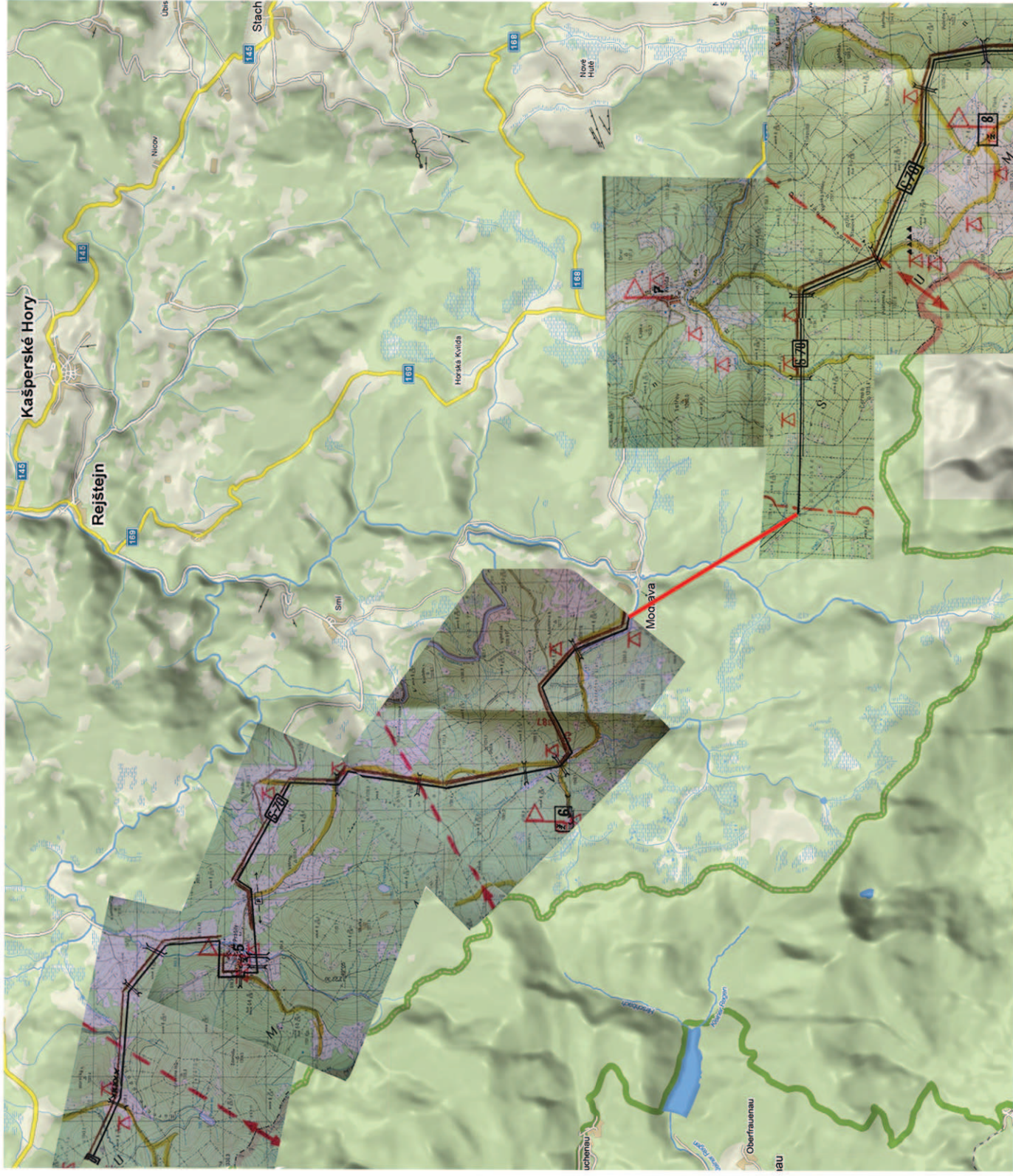
červený čtvereček u názvu obce:
informátor v obci

červený trojúhelník s vodorovnou úsečkou nahoře:
pozorovací věž PS

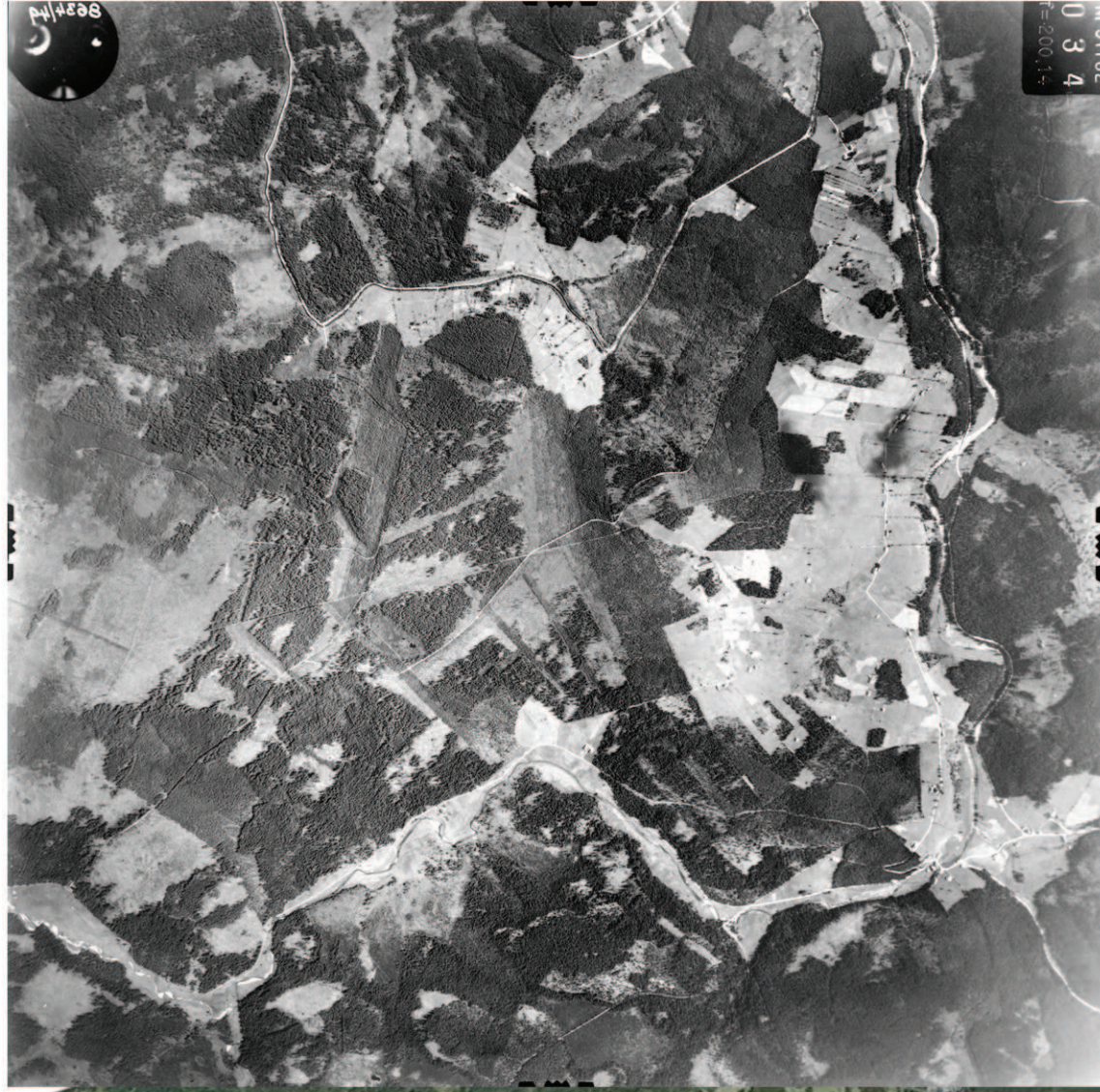
dvě černé vodorovné úsečky kolmo přes oponu:
průchod

červená přerušovaná čára vedoucí z vnitrozemí k hranici:
hranice roty

Archiv Vítězslava Zídka, mapový podklad: www.mapy.cz.

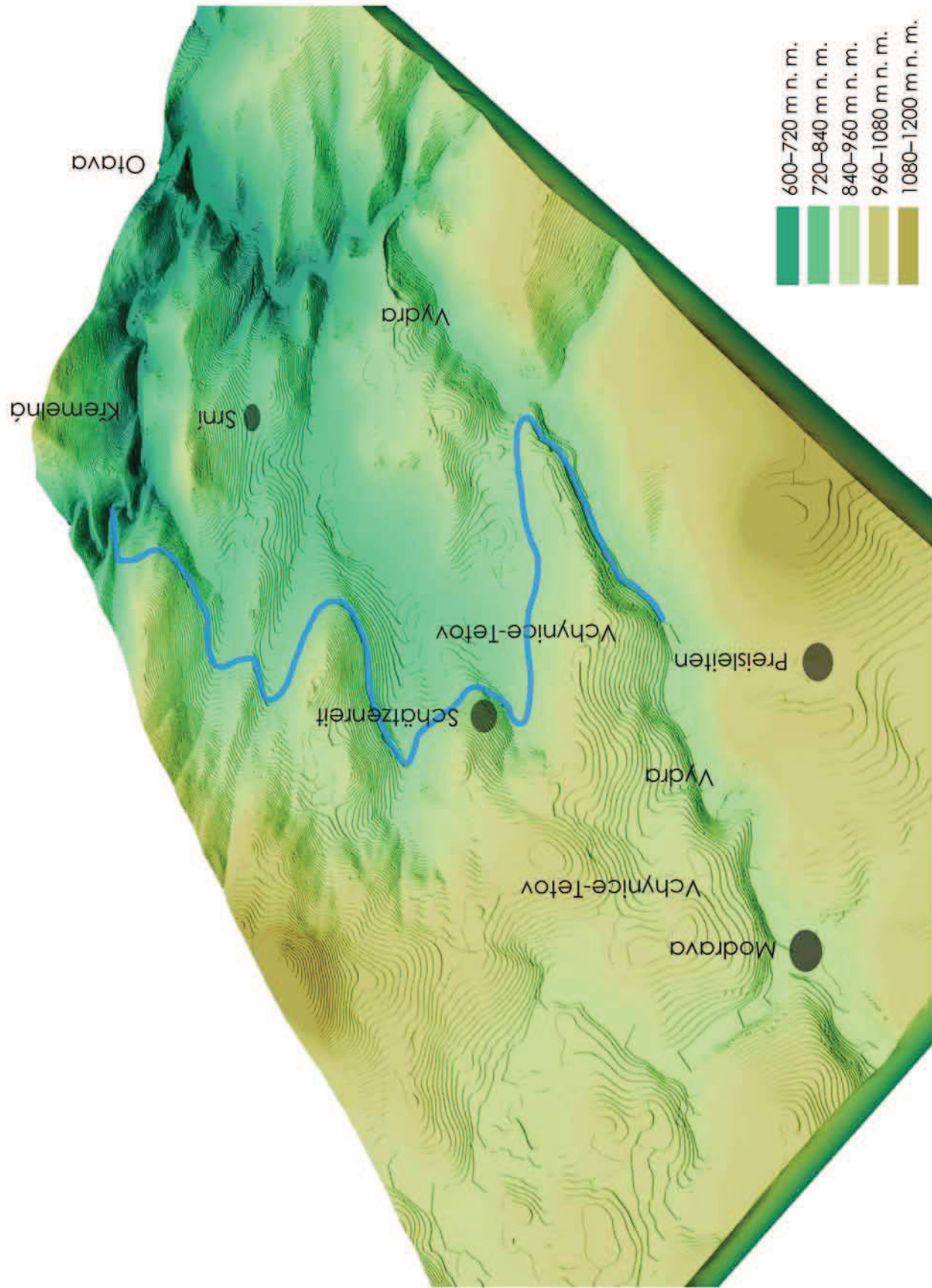

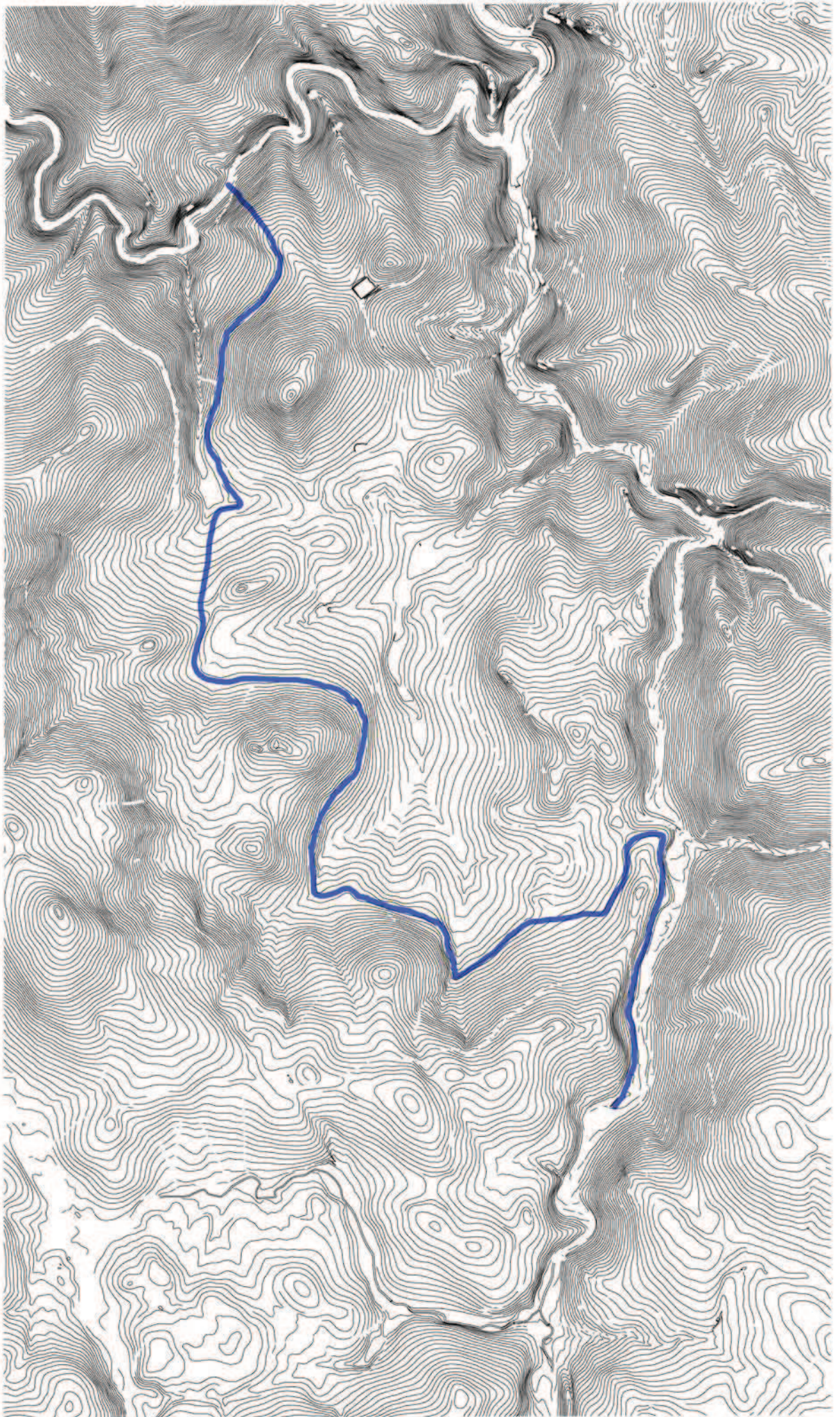
Tab. 37. Ukázka proměny zalesnění a osídlení na leteckých snímcích území jižní poloviny kanálu a jeho okolí. Dnešní stav, www.mapy.cz, letecký měřický snímek z roku 1947 poskytl Vojenský a hydrometeorologický úřad v Dobrušce.

Tab. 38. 3D model, zachycující situaci Vchynicko-tetovského kanálu a osad, popisovaných ve 4. kapitole. Data pro vypracování plánu poskytl ČUZK, model sestavil M. Kracík.

Tab. 39. Vrstevníková mapa situace okolí Vchynicko-tetovského kanálu.
Data poskytl ČUZK, sestavil M. Kracík.